

Strategier för hantering av befolkningsminskning

- en fallstudie av krympande kommuner

Elin Pettersson & Freja Råberg
FM2594 Masterarbete i fysisk planering 30 hp
Masterprogrammet i stadsplanering
Blekinge Tekniska Högskola
2018-05-22

Blekinge Tekniska Högskola: Institutionen för fysisk planering

Författare: Elin Pettersson & Freja Råberg

Titel: Strategier för hantering av befolkningsminskning

Undertitel: En fallstudie av krympande kommuner

Handledare: Abdellah Abarkan

Program: Masterprogrammet i stadsplanering

Kurs: FM2594 Masterarbete i fysisk planering

Omfattning: 30 hp

Utgivningsort: Karlskrona

Datum: 2018-05-22

Förord

Denna masteruppsats har skrivits av Elin Pettersson och Freja Råberg som avslutning på Masterprogrammet i Stadsplanering på Blekinge Tekniska Högskola.

Vi vill tacka våra vänner och familjer som har varit ett stort stöd under framställandet av denna uppsats. Vi vill även tacka representanter från fallstudiekommunerna för deras medverkan genom intervjuer. Slutligen vill vi tacka vår handledare Abdellah Abarkan för goda råd och vägledning under arbetets gång.

Linköping och Kalmar 2018-05-22

Elin Pettersson och Freja Råberg

Sammanfattning

I denna studie undersöks hur kommuner som har haft en befolkningsminskning har hanterat denna problematik. Studien tar utgångspunkt i svenska industri- och brukskommuner som till följd av lågkonjunkturen och avindustrialiseringen under början av 1970-talet fick en befolkningsminskning. Forskningsöversikten visar på att ungefär hälften av Sveriges kommuner krymper samtidigt som normen för lokal och regional utvecklingspolitik är tillväxt. För krympande kommuner är det en stor utmaning att ha befolkningstillväxt som mål och samtidigt planera utifrån förutsättningarna som en minskande befolkning innebär. Denna uppsats syftar därför till att undersöka hur kommunerna har använt sig av olika strategier för att hantera problematiken med befolkningsminskning och hur användningen och effekterna av strategierna skiljer sig åt beroende på kommunernas förutsättningar samt hur dessa kan påverka deras möjligheter att få befolkningstillväxt. För att besvara uppsatsens syfte har en fallstudie valts som forskningsdesign med sex svenska kommuner som fallstudieobjekt. Samtliga undersökta kommuner har haft en befolkningsminskning till följd av avindustrialiseringen under en period om minst tio år. Vissa av dessa har under senare år lyckats vända trenden och fått en befolkningstillväxt medan andra har fortsatt att ha en befolkningsminskning. De kommuner som har undersökts är Uddevalla, Hallstahammar, Köping, Karlskoga, Hagfors och Gällivare. Undersökningen har baserats på textbaserad empiri i form av kommunala planerings-, strategi- och visionsdokument samt semistrukturerade intervjuer med tjänstepersoner från kommunerna som jobbar med strategisk planering. Empirin analyserades utifrån en teoristyrd tematisk analys som har avgränsats av uppsatsens teoretiska perspektiv men också till viss del utifrån forskningsöversikten vilka i sin tur har avgränsats utefter syftet med uppsatsen. Uppsatsens teoretiska perspektiv utgår från teorier om två huvudsakliga sätt att hantera en befolkningsminskning, genom att använda tillväxtstrategier eller anpassningsstrategier.

Resultatet av undersökningarna visar på att flera av de undersökta kommunerna har mål om en befolkningstillväxt och att samtliga kommuner har använt olika former av åtgärder och strategier som både kan tolkas som tillväxtstrategier och anpassningsstrategier. Oavsett kommunernas befolkningsutveckling under senare år förekommer dock uttalade strategier för tillväxt i större omfattning än strategier för anpassning. Kommunernas uppfattning är att användningen av tillväxtstrategier verkar ha påverkat befolkningsutvecklingen positivt, åtminstone i viss utsträckning. Det är dock endast vissa av kommunerna som statistiskt sett har fått en positiv effekt på sin befolkningsutvecklingen i form av en ökad inflyttning vilket kan ifrågasätta effekten av strategierna som de har använt och även om valet av strategier har varit anpassade efter respektive kommuns förutsättningar. Kommunerna har olika demografiska, ekonomiska och geografiska förutsättningar som påverkar i vilken omfattning som de kan använda sig av tillväxtstrategier och därmed deras möjligheter att få befolkningstillväxt vilket kan vara en av orsakerna till att vissa har fått en befolkningstillväxt medan andra har fortsatt ha en befolkningsminskning under senare år. Det finns även andra faktorer som kan ha haft effekt på kommunernas befolkningsutveckling som är svåra att påverka och i vissa fall kan det vara omöjligt att motverka en befolkningsminskning. Slutligen kan konstateras att kommunernas sätt att hantera en befolkningsminskning bör anpassas utifrån deras egna specifika förutsättningar eftersom alla har olika möjligheter att få befolkningstillväxt.

Nyckelord: *krympande kommuner, anpassningsstrategier, tillväxtstrategier, fysisk planering.*

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Problemformulering	8
1.3 Syfte och forskningsfrågor	8
1.4 Avgränsning av uppsatsens ämne	9
1.5 Disposition	9
1.6 Uppdelning	9
2. Forskningsöversikt och teoretiska perspektiv	11
2.1 Forskningsöversikt	11
Befolkningsomflyttningar och befolkningsminskning	11
Konsekvenser av befolkningsminskning	13
Strategier för att hantera befolkningsminskning	14
2.2 Teoretiska perspektiv	24
Tillväxtstrategier	24
Anpassningsstrategier	25
2.3 Kapitelsammanfattning	26
3. Forskningsdesign och metodval	28
3.1 Kvalitativ forskningsdesign	28
3.2 Insamlingsmetoder	32
3.3 Analysmetod	36
3.4 Generell källkritik	38
4. Fallstudiekommuner	39
4.1 Gällivare kommun	40
4.2 Hagfors kommun	41
4.3 Karlskoga kommun	42
4.4 Köpings kommun	43
4.5 Hallstahammar kommun	44
4.6 Uddevalla kommun	45

5. Resultat och analys	46
5.1 Nulägesanalys av planeringsförutsättningar	46
5.2 Tillväxtstrategier	50
5.3 Anpassningsstrategier	65
	73
6. Diskussion och slutsatser	73
6.1 Diskussion	73
6.2 Slutsatser	76
6.3 Avslutande reflektioner	76
Referenser	78
Figurer	82
Bilaga 1	83

Kapitel 1.

Inledning

1.1 Bakgrund

Sedan 1970-talets början har nästan hälften av Sveriges kommuner haft en befolkningsminskning (Syssner 2014a: 7). Avindustrialiseringen som skedde till följd av lågkonjunkturen efter år 1973 minskade sysselsättningen inom framförallt tillverkningsindustrin. Detta resulterade i att många industri-, småindustri- samt brukskommuner fick en befolkningsminskning (Harvey 2011: 107; Nilsson 2003: 39). I samband med detta fenomen uppkom begreppet ”shrinking cities”, eller i svenskt tal krympande städer, som ofta syftar till att beskriva städer med en långsamt växande eller en minskande befolkning. Många av industristäderna som inte har lyckats hitta en nisch i dagens konkurrensinriktade samhälle har som symptom av globaliseringen fortsatt att ha en befolkningsminskning (Martinez-Fernandez et al. 2012: 213-214). Globaliseringen har resulterat i att resurser, viktig infrastruktur och immateriella tillgångar framförallt har koncentrerats till globalt viktiga och konkurrenskraftiga städer som därför har en stark dragningskraft för invånare och arbetskraft (Martinez-Fernandez et al. 2012: 213-214). Samtidigt pågår en ökad metropolisering och regionalisering som har medfört att allt fler människor koncentreras till storstadsregioner och att storstäderna växer på bekostnad av mindre och medelstora städer (Nilsson 2015: 17-18, 22). Regionaliseringen har framförallt inneburit en ökad rörlighet och har resulterat i att människor pendlar både längre och oftare nu för tiden. Detta har lett till att avståndet mellan bostad och arbete har ökat (Råbock et al. 2016: 36). Anledningen till detta kan vara att arbetsmarknaden är mer flexibel än tidigare och att människor därmed i allt större utsträckning väljer att flytta till kommuner med attraktiva boendemiljöer och pendla till arbetsplatsen. Tidigare var det istället vanligare att människor flyttade dit arbetsmöjligheterna fanns (Arvill et al. 2004 i Heldt Cassel 2007: 105). Detta har medfört att konkurrensen mellan kommuner om invånare har ökat (Kolmodin et al. 2014: 14).

Befolkningens storlek och sammansättning har betydelse för de kommunala intäkterna. En befolkningsminskning innebär försämrade möjligheter att investera i den gemensamma välfärden eftersom skatteunderlaget minskar (Syssner 2012: 22; Syssner 2014a: 7-8). Många kommuner strävar därför efter att skapa befolkningstillväxt och hanterar befolkningsminskningen genom att vidta olika strategier. Det finns två huvudsakliga uttalade strategier som kommunerna kan vidta för att bemöta befolkningsminskning: tillväxtstrategier och anpassningsstrategier. Tillväxtstrategier innefattar åtgärder vars syfte är att skapa tillväxt, arbetstillfällen och företagsetableringar som förhoppningsvis resulterar i ett förstärkt skatteunderlag och förbättrade förutsättningar för kommunens organisation och verksamhet (Syssner 2014a: 40). Tillväxtstrategier strävar framförallt efter att locka nya invånare och företag till kommunen för att skapa en befolkningstillväxt (Nilsson 2012: 24). Anpassningsstrategier innefattar åtgärder vars syfte är att anpassa kommunens organisation och verksamhet till de rådande och framtida förutsättningar som den krympande kommunen har för att kunna skapa en balans i ekonomin (Syssner 2014a: 40). För att vara konkurrenskraftig i dagens samhälle är det viktigt med tillväxt både ur ett lokalt och regionalt perspektiv (Syssner 2012: 22). Kommunala politiker tycks se utebliven tillväxt som ett politiskt misslyckande enligt

Syssner (2014a: 6). För kommuner med en befolkningsminskning är det dock en stor utmaning att ha befolkningstillväxt som mål och samtidigt planera utifrån de förutsättningar som en befolkningsminskning medför framhåller Syssner (2014a: 39). Alla kommuner har olika förutsättningar som kan påverka deras möjligheter att skapa tillväxt (Andersson 1998: 29, 71). För de kommuner som har en befolkningsminskning finns det ett behov av att ta fram och utveckla anpassningsstrategier eftersom den demografiska tillbakagången ofta är en effekt av pågående trender som kommunen omöjligt kan påverka. Dessa kommuner bör därför sträva efter att anpassa sina verksamheter utifrån de rådande förhållandena snarare än att sträva efter tillväxt enligt Syssner (2014b: 32). Frågan som följer är vilka mål och strategier som är möjliga att genomföra i praktiken med tanke på de begränsade demografiska och ekonomiska förutsättningarna som en befolkningsminskning medför för en kommun? Vilka strategier som kommuner som har eller har haft en befolkningsminskning har använt sig av och hur de har hanterat denna problematik samt vilka effekter som det har haft blir därför intressant att undersöka och det är dessa frågor som denna uppsats tar sin utgångspunkt i.

1.2 Problemformulering

Dagens samhälle karaktäriseras av metropolisering, regionalisering och globalisering som har medfört att allt fler människor koncentreras till storstadsregioner och att flera av de mindre och medelstora kommunerna, framförallt industrikommuner, har fått en befolkningsminskning (Nilsson 2015: 17-18; Nilsson 2003: 39). En befolkningsminskning medför framförallt ekonomiska konsekvenser för kommunen eftersom skatteunderlaget minskar (Nilsson 2003: 42-43). Befolkningstillväxt är därför ofta målet för många kommuner och de använder främst tillväxtstrategier för att uppnå detta trots att det kan vara svårt att påverka då alla kommuner har olika förutsättningar att få en befolkningstillväxt. Samtidigt är det få kommuner som lägger fokus på strategier för att anpassa sig till de förutsättningar som en befolkningsminskning medför. För krympande kommuner innebär det en stor utmaning att ha befolkningstillväxt som mål och samtidigt planera utifrån förutsättningarna som en minskande befolkning medför. Denna uppsats kommer därför att undersöka hur kommuner som har haft en befolkningsminskning har hanterat denna problematik. Vissa av de undersökta kommunerna har under senare år lyckats få en befolkningstillväxt medan vissa fortfarande har en befolkningsminskning. Det är därför intressant att undersöka och jämföra vilka strategier som dessa kommuner har använt sig av. Uppsatsen utgår från nedanstående syfte och forskningsfrågor.

1.3 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur kommuner som har haft en befolkningsminskning har hanterat denna problematik. Syftet är även att undersöka vilka strategier som kommunerna har använt för att hantera problematiken och hur användningen och effekterna av strategierna skiljer sig åt beroende på kommunernas förutsättningar samt hur dessa kan påverka deras möjligheter att få befolkningstillväxt. Följande forskningsfrågor kommer att besvaras:

- Vilka strategier har kommunerna använt för att hantera problematiken?
- Vilka effekter har dessa strategier haft enligt kommunerna?
- Hur kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att få en befolkningstillväxt?

1.4 Avgränsning av uppsatsens ämne

Uppsatsen har i sin helhet avgränsats till att undersöka hur svenska kommuner som har haft en befolkningsminskning har hanterat denna problematik, vilka kommunala strategier som har använts för att hantera befolkningsminskning, effekter av dessa strategier och förutsättningar som kan påverka kommunernas möjligheter att få en befolkningstillväxt. Uppsatsen har även avgränsats till att undersöka två huvudsakliga identifierade strategier för att hantera befolkningsminskning, nämligen tillväxtstrategier och anpassningsstrategier. Dessa utgör uppsatsens teoretiska perspektiv och ligger till grund för den teoristyrda tematiska analysen som empirin har analyserats utifrån.

Fallstudien har avgränsats genom ett aktivt strategiskt urval av de valda fallstudiekommunerna Hallstahammar, Hagfors, Gällivare, Karlskoga, Köping och Uddevalla. Dessa fick till följd av lågkonjunkturen och avindustrialiseringen under början av 1970-talet en befolkningsminskning efterföljande år i en period av minst tio år och kan utifrån denna förutsättning definieras som att de har varit krympande kommuner. Läs mer om urvalet i kapitel 3.

1.5 Disposition

Uppsatsen är indelad i totalt sex kapitel. I det inledande kapitlet beskrivs bakgrunden, problemformulering, uppsatsens syfte och forskningsfrågor samt avgränsningar som har gjorts av uppsatsens ämne. I kapitel 2 presenteras dels tidigare forskning och annan litteratur som bedömts vara relevant för uppsatsens syfte och forskningsfrågor och dels teoretiska perspektiv som har legat till grund för avgränsningen och analysen av den insamlade empirin. I kapitel 3 presenteras den forskningsdesign och de metoder som har använts som tillvägagångssätt för undersökningarna i denna uppsats. Därefter i kapitel 4 presenteras de fallstudiekommuner som har valts utifrån urvalet i föregående kapitel. I kapitel 5 redogörs och analyseras de resultat som framkommit av fallstudien i relation till det teoretiska perspektivet och forskningsöversikten. I det sjätte och sista kapitlet förs en avslutande diskussion och slutsatser dras utifrån undersökningarna och analysen. I denna del diskuteras och besvaras uppsatsens frågeställningar. I detta kapitel förs även en avslutande reflektion kring uppsatsen.

1.6 Uppdelning

Denna uppsats är ett gemensamt arbete av Elin Pettersson och Freja Råberg. Vi valde att skriva denna uppsats tillsammans vilket vi upplever har medfört att vi har kunnat fördjupa oss mer inom uppsatsämnet och att vi har kunnat undersöka fler antal kommuner jämfört med om vi hade skrivit enskilt. Genom att skriva tillsammans har vi även kompletterat varandra styrkor och svagheter och nått fram till ett bättre slutresultat.

Det har varit en jämnt fördelad arbetsfördelning i samtliga delar i uppsatsen. Kapitlen 1. *Inledning*, 3. *Forskningsdesign och metodval* samt 6. *Diskussion och slutsats* har arbetats fram tillsammans. I de andra kapitlen har ansvarsområden delats upp såsom inläsning av litteratur, producering och bearbetning av text och analyser. Vid insamling av empirin har kommunerna delats upp mellan oss. Freja Råberg har samlat in empiri om kommunerna Uddevalla, Köping och Karlskoga och Elin Pettersson om Hallstahammar, Gällivare och Hagfors. Samtligt material

och samtliga delar i uppsatsen har dock ständigt diskuterats, omarbetats och gått igenom tillsammans och uppsatsen kan därmed ses som ett gemensamt arbete.

I kapitel 2 *Forskningsöversikt och teoretiska perspektiv* har Freja Råberg ansvarat för den första delen *Befolkningsomflyttningar och befolkningsminskning* och Elin Pettersson har ansvarat för den andra delen *Konsekvenser av befolkningsminskning* under rubriken *Forskningsöversikt*. I den tredje delen *Strategier för att hantera befolkningsminskning* har den inledande texten skrivits tillsammans. Sedan har Freja Råberg ansvarat för texten under *Boendattraktivitet* och *Smart minskning* och Elin Pettersson har ansvarat för texten under *Tillväxtstrategier*, *Regionförstoring* och *Anpassningsstrategier*. Sedan under rubriken *Teoretiska perspektiv* har Freja Råberg ansvarat för delen om *Tillväxtstrategier* och Elin Pettersson har ansvarat för delen om *Anpassningsstrategier*.

I kapitel 4 *Fallstudiekommuner* har Freja Råberg ansvarat för texten om kommunerna Uddevalla, Köping och Karlskoga och Elin Pettersson har ansvarat för texten om kommunerna Hallstahammar, Gällivare och Hagfors.

I kapitel 5 *Resultat och analys* har den inledande delen under rubriken *nulägesanalys av planeringsförutsättningar* skrivits tillsammans. I delen *Tillväxtstrategier* har den inledande texten skrivits tillsammans och sedan har Freja Råberg ansvarat för texten under *Bostadsutbud och attraktiva boendemiljöer*, *Kommersiellt och offentligt serviceutbud samt kulturutbud* och *Näringsliv och besöksnäring* och Elin Pettersson har ansvarat för texten under *Platsmarknadsföring* och *Regionförstoring*. I delen *Anpassningsstrategier* har den inledande texten skrivits tillsammans och sedan har Freja Råberg ansvarat för texten under *Mellankommunala samarbeten* och Elin Pettersson har ansvarat för texten under *Samverkan med civilsamhället* och *Prioriteringar och effektiviseringar*.

Kapitel 2.

Forskningsöversikt och teoretiska perspektiv

Detta kapitel är uppdelat i två delar: forskningsöversikt och teoretiska perspektiv. Inledningsvis redogörs för tidigare forskning om fenomenet krympande städer och vad det innebär. Vidare redogörs för vilka olika strategier som kommuner enligt forskningen kan använda för att bemöta befolkningsminskning i samband med fysisk planering. Därefter redogörs uppsatsens teoretiska perspektiv vilka är avgränsade utifrån uppsatsens syfte och handlar därför om teorier om strategier som kommuner kan använda för att hantera en befolkningsminskning. I forskningsöversikten framkommer två huvudsakliga inriktningar av strategier; tillväxtstrategier och anpassningsstrategier. I delen teoretiska perspektiv redogörs dessa utifrån valda teorier om strategierna. Inledningsvis presenteras det teoretiska perspektivet för tillväxtstrategier och därefter anpassningsstrategier. Utifrån det teoretiska perspektivet har teman valts ut i kapitel 3 vilka utgör ett ramverk mot vilken empirin har samlats in och analyseras utifrån för att sedan kunna diskutera och besvara uppsatsens forskningsfrågor.

2.1 Forskningsöversikt

Befolkningsomflyttningar och befolkningsminskning

Befolkningsutvecklingen och fördelningen mellan städerna och landsbygden påverkas av inrikes omflyttningar, antal födda och döda samt in- och utvandring. Inrikes omflyttningar är det som brukar förknippas med urbanisering och urbaniseringsgraden är ett mått på hur stor andel av befolkningen som bor i tätorter (Statistiska centralbyrån 2015). Mellan åren 1950-1975 skedde en omfattande befolkningsökning i landet samtidigt som många människor lämnade jord- och skogsbruket och flyttade till orter där det fanns en efterfrågan på arbetskraft, företrädesvis residensstäder, industrikommuner och bruksorter (Nilsson 2003: 1). I städer med fabriker och bruk skedde därför en stark tillväxt. I olika delar av landet lokaliserades olika typer av industrier beroende på tillgången till råvaruresurser såsom sågverksindustrin till Norrlandskusten, gruvindustrin och järnhanteringen till Bergslagen och Malmfälten i Norrbotten samt kvarn-, betsocker- och tegelindustrin till Skåne (Nilsson 2003: 4). Lågkonjunkturen efter år 1973 ledde till avindustrialisering, arbetslöshet och budgettätstramningar (Harvey 2011: 107). Enligt Jan-Evert Nilsson (2003: 39), professor vid Blekinge Tekniska Högskola, minskade sysselsättningen inom tillverkningsindustrin med hela 27 % mellan åren 1975 och 2000 vilket resulterade i att många industri-, småindustri- samt brukskommuner fick en befolkningsminskning. Däremot de större industrikommunerna med närhet till högskola eller universitet lyckades bättre behålla sin befolkning (Nilsson 2003: 43). Den minskade sysselsättningen och neddragningar inom industrin har gjort det svårare särskilt för ungdomar att få arbete inom industrin och både i industrikommuner och i brukskommuner flyttar allt fler ungdomar därifrån vilket resulterar i en ökande andel äldre invånare (Nilsson 2003: 42-43). Under 1970-talet förändrades flyttmönstren och valet av plats att bo på styrdes av fler faktorer än tillgången till arbete. Orter med attraktiva livsmiljöer i större städernas närhet med tillgång till högre utbildning samt ett rikt utbud av kultur och nöjen blev allt mer betydelsefullt för valet av bosättning (Nilsson 2003: 1). Inrikes flyttningar har därmed i allt större grad blivit platsrelaterade snarare än arbetsplatsrelaterade (Nilsson 2003: 20).

Nästan hälften av Sveriges kommuner krymper och de flesta har gjort det sedan början av 1970-talet (Syssner 2014a: 7). Krympande städer är ett internationellt planeringsproblem och ett globalt fenomen enligt Cristina Martinez-Fernandez, professor på "Dean's unit school of social science and sociology", et al. (2012: 213-214). I Tyskland introducerades termen krympande städer under 1980-talet för att beskriva den strukturella process i tyska städer som karaktäriserades av en drastiskt minskande befolkning och en ekonomisk förändring som uppkom som ett resultat av avindustrialiseringen. Forskare och offentliga aktörer började se nedgången i de tyska städerna som en strukturell process istället för en tillfällighet (Martinez-Fernandez et al. 2012: 215). Martinez-Fernandez et al. (2012: 213-214) beskriver fenomenet "shrinking cities", eller i svenskt tal krympande städer, som städer eller stadsdelar med en långsamt växande eller minskande befolkning ofta med ekonomisk nedgång, minskande sysselsättning och sociala problem som symtom på en strukturell kris. Begreppet använts för att beskriva en multidimensionell process med multidimensionella effekter som är ekonomiska, geografiska, demografiska, fysiska och sociala. Karina Pallagst (2008: 7), professor med fokus på krympande städer, redogör för olika forskares definitioner av minskande städer och konstaterar att det inte finns någon tydlig definition utan snarare ett flertal olika definitioner. Begreppet kan variera från att syfta på naturliga processer som motsätter en ökning till att syfta på en minskning med negativa följder. Vidare framhålls att minskande städer är en cyklisk process inbakad i en bredare kontext (Brandstetter et al. 2005 i Pallagst 2008: 7). The Shrinking Cities International Research Network (SCiRN) definierar en krympande stad mer precist. Deras definition är ett tätbefolkat stadsområde med en befolkning på minst 10 000 invånare som har haft en befolkningsminskning i mer än två år och dessutom genomgår en ekonomisk omvandling med vissa symtom på en strukturell kris (Wiechmann 2006 i Pallagst 2008: 7).

Sedan år 2008 bor mer än hälften av jordens befolkning i städer och två tredjedelar av befolkningen beräknas vara bosatta i städer om 50 år (Antoni et al. 2015: 9). Sverige är ett av de länder i Europa som har urbaniserats snabbast och urbaniseringen har medfört att vissa kommuner växer medan andra istället har en befolkningsminskning (Syssner 2014a: 7). Enligt Lars Nilsson (2015: 17-18, 22), professor på historiska institutionen på Stockholms universitet, är det dock missvisande att tala om urbanisering då det enligt honom snarare handlar om en pågående metropolisering och regionalisering. Denna utveckling medför att allt fler människor koncentreras till storstadsregioner och att storstäder växer på bekostnad av mindre och medelstora städer. Städer med befolkningsminskning har i många fall varit industristäder och om dessa inte har en geografisk närhet till expansiva storstäder är det svårt att vända den negativa trenden av befolkningsminskning påstår Nilsson (2015: 17-18, 22). De större städerna förväntas fortsätta växa under de närmsta tjugo åren medan mindre städer, framförallt de som ligger utanför de större arbetsmarknadsregionerna, riskerar eller kommer att fortsätta att drabbas av en befolkningsminskning (Antoni et al. 2015: 9; Torége 2015: 40-41).

För många kommuner får globaliseringen allt större betydelse för det egna områdets utveckling oavsett geografiskt läge (Kolmodin et al. 2014: 14). Genom globaliseringen har samhällen runt om i världen bundits samman i ömsesidiga beroendeförhållanden genom investeringar, handel och migration (Torége 2015: 39). Många arbetskrävande industriproduktioner har omlokaliseras till globalt viktiga områden med billigare arbetskraft för att de ska kunna hävda sig i den globala konkurrensen (Nilsson 2015: 10). Resurser, viktig infrastruktur och immateriella tillgångar har koncentrerats till globalt viktiga städer (Martinez-Fernandez et al. 2012: 213). De globalt viktiga städerna har därför en stark dragningskraft för invånare och

arbetskraft samtidigt som andra städer upplever ett utflöde av kapital och mänskliga resurser. Befolkningsförändringar i dagens städer är ett av symtomen av globaliseringen vilket är en bakomliggande orsak till befolkningsminskning i många av de industristäder som inte har lyckats hitta en nisch i dagens konkurrensinriktade samhälle förklarar Martinez-Fernandez et al. (2012: 213-214).

Konsekvenser av befolkningsminskning

Johann Jessen (2012), professor i lokal och regional planering, har gjort en jämförande studie av så kallade "shrinking cities", eller krympande städer, i Tyskland för att undersöka vilka strukturella förändringar som dessa städer har gått igenom det senaste decenniet och vad som karaktäriserar dessa. En förändring som har noterats i krympande städer är en ökad polarisering av invånarna i staden. En annan förändring är att den industri och service som tidigare funnits har avvecklats och har lämnat tomrum i staden (Jessen 2012: 53-55). Martinez-Fernandez et al. (2012: 213-214) framhåller att det är framförallt de mindre städerna som påverkas negativt när industrier läggs ner eftersom de oftast till större del är ekonomiskt beroende av industrin. En vanlig konsekvens i krympande kommuner är att hyreshus står tomma och att hus och tomter blir svåra att sälja (Syssner 2014a: 10). Jessen (2012: 53-55) påpekar dock att även om en stad har en befolkningsminskning behöver det inte betyda att bostadshus lämnas tomma, dock kan en minskad efterfrågan leda till att huspriserna sjunker. I flera av de studerade fallen i Tyskland noterades att det fanns en minskad efterfrågan på bostäder i utkanterna av städerna, dock noterades även att det fanns en ökad efterfrågan i de centrala delarna (Jessen 2012: 53-55). Detta visar på att det till viss del ändå kan finnas en efterfrågan på bostäder även i städer med befolkningsminskning.

Kommuner med befolkningsminskning möter ofta svårigheter när det gäller att kunna fortsätta att erbjuda en kommunal service med bevarad kvalitet och att arbeta för att uppnå en god och hållbar livsmiljö i kommunen (Syssner 2014a: 7). Det beror delvis på att befolkningsminskning kan leda till att den fysiska infrastrukturen blir överdimensionerad, affärslokaler blir svåra att hyra ut och att den del av näringslivet som är beroende av lokal köpkraft får allt större svårigheter att uppnå lönsamhet. Det kan i sin tur leda till att serviceinrättningar såsom bank, vårdcentral, tandvård och skolor läggs ner på grund av bristande kund- respektive elevunderlag (Syssner 2014a: 10). En minskad köpkraft till följd av en minskande befolkning är ofta något som främst påverkar mindre orter. Sällanköpshandeln har till stora delar tappats i många mindre orter och i bästa fall finns dagligvaruhandeln och kringsservice kvar enligt Antoni et al. (2015: 26, 29). Att sällanköpshandel ska återvända till mindre städer är inte särskilt troligt och därför borde mindre städer istället fokusera på dagligvaror, service och kulturella verksamheter enligt Antoni et al. (2015: 34, 56).

Ekonomiska skäl brukar nämnas som ett motiv till varför kommunen bör växa (Folkesson et al. 2014: 1). Antalet invånare och dess sammansättning har avgörande betydelse för de kommunala intäkterna och utgör dessutom grundläggande förutsättningar för hur kommunen ska prioritera olika verksamhetsområden (Syssner 2014a: 7-8). Vid en minskande befolkning sker en minskning av skatteunderlaget vilket försämrar möjligheterna att investera i den gemensamma välfärden (Syssner 2012: 22). En långvarig befolkningsminskning innebär ofta en större andel äldre invånare vilket medför en minskning av andelen invånare i arbetsför ålder (Torége 2015: 41). När andelen äldre ökar i en kommun leder det till ökade kostnader. Kommuner kompenseras dock till viss del ekonomiskt genom det kommunalekonomiska

utjämningsystemet vars syfte är att skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar mellan landets kommuner (Folkesson et al. 2014: 1, 3).

Jonas Fjertorp (2013), ekonomie doktor och lektor vid Företagsekonomiska institutionen på Lunds universitet, har undersökt hur kommunernas ekonomi påverkas av befolkningsförändringar. Data från alla Sveriges 290 kommuner har analyserats och den övergripande slutsatsen av studien är att befolkningsförändringar har betydande ekonomiska effekter för landets kommuner. Resultaten visar att kostnadsnivåerna är allt högre ju sämre befolkningsutvecklingen är. För kommuner med en minskande befolkning innebär det att det blir svårare att få intäkterna att räcka till, vilket leder till högre skattesatser och avgiftsnivåer. Fördelen är att skuldsättningen inte utvecklas på samma sätt som i växande kommuner eftersom investeringsnivån är relativt låg (Fjertorp 2013: 7). En befolkningstillväxt är fördelaktigt kommunalekonomiskt eftersom allt fler personer delar på de fasta kostnaderna. Det blir även mer pengar över som kan användas till investeringar för att främja en positiv lokal utveckling. En befolkningstillväxt innebär dessutom ekonomiska fördelar för invånarna i och med en lägre skattesats och avgiftsnivåer (Fjertorp 2013: 31). De ekonomiska fördelarna för invånarna som en befolkningstillväxt medför gör att det kan finnas anledning för kommunerna att vidta åtgärder för att bromsa en befolkningsminskning och allra helst vända den till befolkningstillväxt. Detta anser Fjertorp (2013: 31) borde vara i linje med kommunens uppdrag enligt Kommunallagen (SFS 1991:900), att skapa välfärd för de befintliga invånarna. Det finns därför ur ett övergripande kommunalekonomiskt perspektiv anledning att eftersträva en mer likartad befolkningsutveckling i landets alla kommuner enligt Fjertorp (2013: 7).

Strategier för att hantera befolkningsminskning

Josefina Syssner (2014a), forskare och föreståndare för kommunstrategiska studier, har undersökt åtgärder som lokala beslutsfattare vidtar vid befolkningsminskning i kommuner. Syssner (2014a: 40) nämner två uttalade kommunala strategier; lokal tillväxtpolitik och lokal anpassningspolitik. Héléne Roth och Emmanuèle Cunningham-Sabot (2012) har forskat om olika strategier för att hantera befolkningsminskning och har, likt Syssner (2014a), kommit fram till att det finns två huvudsakliga sätt att hantera den negativa tillväxten. Dels genom att kämpa emot befolkningsminskningen och att implementera tillväxtorienterade policys och dels genom att acceptera den negativa tillväxten och anpassa kommunens utveckling efter den (Roth & Cunningham-Sabot 2012: 62). Det kan därmed finnas två huvudsakliga identifierade strategier för att hantera befolkningsminskning som skulle kunna sammanfattas till; att satsa på tillväxtstrategier eller anpassningsstrategier.

Enligt Syssner (2014a: 6) har tillväxt länge varit normen för både lokal och regional utvecklingspolitik medan anpassning till rådande förutsättningar och strategier för att möta de utmaningar som en minskande befolkning medför har formulerats i en mer begränsad omfattning. Roth och Cunningham (2012: 68-69) är kritiska till att generella utvecklingsstrategier arbetas fram för att fungera som riktlinjer för alla städer med befolkningsminskning. De framhåller att det saknas bevis på att vad som fungerar i en stad med befolkningsminskning skulle fungera i alla städer med befolkningsminskning. Vidare påstår de att alla städer inte påverkas på samma sätt av globalisering och befolkningsminskning eftersom de har olika förutsättningar. Roth och Cunningham-Sabot (2012: 68-69) framhåller därför att varje Orts utvecklingsstrategier bör utgå från den enskilda ortens förutsättningar och potential.

Därmed kan konstateras att kommunernas sätt att hantera en befolkningsminskning behöver anpassas utifrån deras specifika förutsättningar.

Tillväxtstrategier

Ekonomisk tillbakagång utpekas som den främsta anledningen till varför invånare väljer att flytta ifrån en stad. Många forskningsstudier och planerare som arbetar med stadsutveckling utgår därför ifrån teorier om att möjligheten att stoppa befolkningsminskningen är genom att stärka den lokala ekonomin genom tillväxt. Tillbakagång i krympande kommuner ses i flera fall som en tillfällig fas som är möjlig att vända genom fysiska planeringsåtgärder för att skapa tillväxt (Wiechmann & Bontje 2015: 1-5). Den kommunala strategin tillväxtpolitik som vidtas för att hantera befolkningsminskning innefattar bland annat åtgärder i form av stöd till platsmarknadsföring, entreprenörskap, företagsklimat, investeringar och besöksnäring. Syftet är att skapa tillväxt, arbetstillfällen och företagsetableringar som förhoppningsvis resulterar i ett förstärkt skatteunderlag och förbättrade förutsättningar för kommunens organisation och verksamhet (Syssner 2014a: 40).

Viveka Nilsson (2012), filosofie doktor vid Göteborg universitet och verksam som forskare vid kommunforskning i Västsverige, har skrivit en rapport om framgångsrik kommunal utveckling. I rapporten framhålls att tillväxt framförallt handlar om att locka nya invånare och företag till kommunen för att på så sätt skapa en positiv befolkningsutveckling (Nilsson 2012b: 24). Befolkningstillväxt konstateras vara av stor betydelse för att en kommun ska bli framgångsrik (Nilsson 2012b: 16). Fjertorp et al. (2012) har skrivit en rapport om tillväxt i ett kommunalt perspektiv där de har studerat olika kommuner och gjort en kartläggning av vad kommunal tillväxt egentligen innebär. De framhäver att kommunal tillväxt är ett komplext fenomen och att det förekommer många olika definitioner på tillväxt, allt från befolkningstillväxt till ekonomisk tillväxt. Det som är gemensamt för de studerade kommunerna är att tillväxten ska bidra till att göra kommunen attraktiv att bo i (Fjertorp et al. 2012: 7). Det är viktigt att ha förutsättningarna för den enskilda kommunen som utgångspunkt vid diskussioner om kommunal tillväxt enligt Fjertorp et al. (2012: 66). I kommuner där förutsättningarna inte är tillräckligt bra för att befolkningsantalet ska öka kan tillväxt istället handla om att skapa livskvalitet och fungerande strukturer för dem som bor på orten. Tillväxt handlar därmed även om att skapa bättre levnadsvillkor för kommunens invånare och inte bara om att locka nya invånare och resurser. Bättre levnadsvillkor kan till exempel handla om att skapa en högre kvalitet och en service som är anpassad till invånarnas behov (Fjertorp et al. 2012: 66).

Fjertorp (2012: 19) framhåller att tillväxt ofta är något eftersträvansvärt och att frågor rörande lokal tillväxt är något som svenska kommuner ägnar sig åt i allt större omfattning. Troligtvis kan kommunernas ökade fokus på befolkningstillväxt förklaras av att antalet invånare är en viktig förutsättning för den kommunala verksamheten. Både storleken på kommunens ekonomiska intäkter och behovet av kommunal service avgörs av antalet invånare (Fjertorp 2012: 22). Glesbygdverket (2007: 16), en statlig myndighet som rapporterade om utvecklingen bland annat av den svenska glesbygden, har undersökt anledningen till varför många av Sveriges kommuner arbetar för att bli mer attraktiva och locka nya invånare. Den vanligaste anledningen är ett allmänt mål om att öka befolkningen. Den näst vanligaste anledningen är för att öka företagandet och det tredje är för att uppfylla behovet av yrkesutbildad arbetskraft (Glesbygdverket 2007: 16). Anders Folkesson, lärare vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och ledning på SLU Alnarp, et al. (2014: 1) påpekar att kommunerna inte har någon

skyldighet att verka för befolkningstillväxt men att många ändå anser det som eftersträvansvärt att fler invånare flyttar till kommunen. En befolkningstillväxt är den kanske främsta framgångsfaktorn för en kommun enligt Folkesson et al. (2014: 1). En befolkningstillväxt kan därmed anses vara eftersträvat hos de flesta kommuner.

Tillväxtstrategier omfattar ett flertal olika åtgärder och strategier och under kommande rubriker redovisas ett urval av tidigare forskning kring dessa.

Boendeattraktivitet

Eftersom alla städer har olika förutsättningar och resurser att tillhandahålla anser Roland Andersson (1998: 71), forskare inom stadsbyggnad, att utvecklingsarbetet med boendeattraktivitet bör utgå från den enskilda stadens förutsättningar. Detta eftersom stadens storlek kan påverka dess förutsättningar och därmed dess attraktivitet som boendeort (Andersson 1998: 29). Enligt Jan Torège (2015: 46), utredare och statistiker vid Sveriges kommuner och landsting, har kommuners förutsättningar fått en allt större betydelse för dess utveckling på grund av globaliseringen och den ökade rörligheten framförallt i form av pendling. En kommuns förutsättningar kan handla om allt från dess geografiska läge, utbildningsmöjligheter till infrastruktur (Torège 2015: 46). David Harvey (2011: 117), professor i antropologi och kulturgeografi, beskriver att globaliseringen har medfört att konkurrensen om nya invånare ökar mellan kommuner vilket ofta leder till en ökad fokus på att skapa attraktiva boendemiljöer. Konkurrensen mellan städer har lett till framväxten av bland annat utbildningsinstitutioner och handelscentrum, en utveckling av attraktiva boendemiljöer och satsningar på rika naturupplevelser, turism och infrastruktur enligt Harvey (2011: 15, 117). Att satsa på frågor som rör platsens attraktivitet kan vara ett sätt att hantera den ökade konkurrensen och påverka kommunens utveckling enligt Anne Kolmodin, senior ekonom vid myndigheten för tillväxtpolitiska utredningar och analyser, et al. (2014: 7). Idag väljer människor i allt högre grad att bo på attraktiva platser och därför utgör en stads attraktionskraft en viktig konkurrensfördel (Syssner 2012: 22). Syssner (2012: 21) framhåller att det idag är mer eller mindre en nödvändighet att marknadsföra sin stad som attraktiv i den globala konkurrensen.

Platsmarknadsföring är en åtgärd som används vid tillväxtpolitik enligt Syssner (2014a: 40). För att motverka befolkningsminskning har många kommuner börjat med platsmarknadsföring och kampanjer för att försöka locka nya invånare (Niedomysl 2006: 698). Enligt Thomas Niedomysl (2006: 707), docent i kulturgeografi och studierektor vid institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi på Lunds universitet, kan platsmarknadsföring och kampanjer ses som strategier som kan påverka människor att ta vissa beslut som de annars nog skulle överväga. Frågan är om platsmarknadsföring och kampanjer kan påverka människors beteende i den utsträckning att de väljer att flytta från en plats till en annan? Det eftersom flyttningsbeslut är ofta komplexa och högst viktiga livsbeslut (Fielding 1992 i Niedomysl 2006: 707). Det finns inte något generellt bevis på en positiv effekt av platsmarknadsföring när det gäller att locka nya invånare men i vissa fall kan en positiv effekt inte helt uteslutas (Niedomysl 2006: 698). Susanna Heldt Cassel (2008: 112), ämnesansvarig för kulturgeografi och turismvetenskap på Högskolan Dalarna, har undersökt platsmarknadsföring i mindre industrikommuner i Sverige. Undersökningen visade att platsmarknadsföring inte bara innefattar kampanjer och annonser utan även kan ses som strategier för att skapa och kommunicera attraktionskraft på olika sätt. Platsmarknadsföring är därför inte bara en fråga om försäljning av kommunen för utomstående såsom turister och potentiella inflyttare utan också ett sätt att marknadsföra kommunen för

invånarna genom att skapa en dialog om attraktionskraft och positiv utveckling. Olika försök att skapa och kommunicera attraktionskraft är då inte bara en fråga om "säljande platser" i konkurrens med andra platser eller regioner utan också en fråga om att "sälja sig själv" förklarar Heldt Cassel (2008: 112). Platsmarknadsföring kan därmed vara en strategi för att skapa befolkningstillväxt eftersom syftet är att locka nya invånare att flytta till en plats. Dock går det att ifrågasätta till vilken utsträckning som platsmarknadsföring kan påverka människors val av plats att bo på.

Många kommuner strävar efter att förbättra boendeattraktiviteten för att på så sätt försöka öka inflyttningen till kommunen och få invånarna att trivas bättre (Kolmodin et al. 2014: 16). Enligt Nilsson (2003: 19-20) återspeglar en svag befolkningsutveckling kommunernas attraktivitet som boendeort. Boendeattraktivitet ur ett kommunalt perspektiv handlar ofta att få invånarna att trivas och om att kommuner ska kunna växa och konkurrera med andra kommuner om invånare, arbetskraft, besökare och företag (Råbock et al. 2016: 8). Johan Rådberg (2005: 48), professor inom arkitektur och stadsbyggnad, beskriver boendeattraktivitet som ett komplext begrepp som uppstår mellan den byggda miljön och människorna som utnyttjar den. Till stor del avgörs attraktiviteten av den platsspecifika kontexten och av historiska och kulturella aspekter. Vidare förklarar Rådberg (2005: 50) att uppfattningen av vad som kan anses vara en attraktiv boendemiljö påverkas av flera olika omständigheter. Vissa går att mäta kvantitativt såsom hustyper, upplåtelseformer, bostadens standard och storlek, närheten till centrum, parker och vatten samt tillgången till service. Andra omständigheter är svårare att mäta såsom betydelsen av områdets ålder, statusvärde, kulturhistoria, skönhet eller arkitektoniska kvaliteter (Rådberg 2005: 50). Utifrån forskningen ovan skulle arbetet med att uppnå boendeattraktivitet därmed kunna syfta på dels att få de befintliga invånarna att trivas och dels att konkurrera om och locka nya invånare för att skapa befolkningstillväxt.

Niedomysl, universitetslektor inom kulturgeografi och ekonomisk geografi, har undersökt vad som påverkar människors val av plats att bo på och vad som gör att vissa platser anses vara mer attraktiva än andra. Niedomysl (2010: 99) tar upp tre aspekter som till viss del påverkar människors val av plats att bo på. Den första aspekten är att en ökande del av befolkningen idag har färre begränsningar vid val av plats att bo på. Detta beror på pågående trender som leder till en minskande och åldrande befolkning. En större andel av befolkningen går i pension och är därför inte längre beroende av arbetsmöjligheter och de har därmed färre begränsningar vid val av plats att bo på (Niedomysl 2005 i Niedomysl 2010: 99). Den andra aspekten är att tekniska framsteg ger större möjligheter för människor att välja var de vill bo. Den tredje aspekten är ett ökat ekonomiskt välbefinnande tillsammans med förändringar i vad människor värderar i livet. Niedomysl (2010: 99) sammanfattar att dessa tre aspekter tillåter människor att i större utsträckning välja var de vill bo utifrån vilka preferenser som de har och denna ökade flexibilitet kan innebära att det är allt viktigare att platsen upplevs attraktiv att bo på. Niedomysl (2010: 101-103) slutsats är att en plats attraktivitet varierar beroende på dess möjlighet att uppfylla individens behov, krav och preferenser. Behov är de grundbehov som syftar på grundläggande faktorer för att skapa ett tolerabelt liv, exempelvis en säker och prisvärd bostad. Krav avser faktorer som inte är förhandlingsbara och som därmed måste uppfyllas för att platsen ska övervägas att flyttas till. Men krav är inte, likt behov, något som krävs för överlevnad. Preferenser syftar på faktorer som kan ses som "det lilla extra" och kan därmed vara karaktärsdrag hos orten som individen föredrar och som gör platsen extra intressant att flytta till (Niedomysl 2010: 101-103). Vilka behov, krav och preferenser människor har varierar utifrån deras livssituation såsom tillgängliga resurser, möjligheter och begränsningar (Niedomysl 2010:

104). Därmed kan konstateras att vad en individ anser vara en attraktiv plats inte behöver vara det för en annan individ med en annorlunda livssituation.

Antoni et al. (2015: 54-55) påstår att attraktivitet i mindre orter framförallt handlar om att kunna erbjuda invånarna småstadens livskvalitet och samtidigt tillgång till arbetsmarknaden. För att de mindre orterna ska växa är det viktigt att de har en god infrastruktur och närhet till arbetsmarknader. De anser att mindre orter behöver vara uppkopplade mot en stark arbetsmarknad och att det är viktigt att mindre orter samarbetar med varandra. Det är dessutom viktigt att mindre städer kan erbjuda attraktiva billiga boenden, gärna i vattennära lägen, samt att hyresrätter byggs i centrala lägen med närhet till service enligt Rudolf Antoni, vice vd och utvecklingschef på Fastighetsägarna GFR, et al. (2015: 54). Även Nilsson (2012: 24) framför att det krävs att kommunen kan erbjuda attraktiva arbetsplatser och bostäder samt en god infrastruktur och goda kommunikationer för att kunna skapa tillväxt. Enligt Antoni et al. (2015: 45, 53) behöver mindre orter även ha en god offentlig och kommersiell service för att få en befolkningstillväxt och serviceutbudet bör då ha en sammansättning av verksamheter såsom butiker, service, caféer, restauranger, nöje och kultur. En stad med ett rikt och attraktivt kulturliv kommer med stor sannolikhet att vara en attraktiv stad med en positiv tillväxt över tid och en blomstrande handel enligt Antoni et al. (2015:18). Mindre orter gynnas även av att erbjuda goda sociala strukturer exempelvis ett rikt föreningsliv enligt Antoni et al. (2015: 54). Även Kolmodin et al. (2014: 8) anser att satsningar på att göra kommuner mer attraktiva för boende borde fokusera på utbud av service, kulturella aktiviteter, fritidsaktiviteter och hur den fysiska miljön utformas. Även Richard Florida (2006: 277), professor inom stadsvetenskap utifrån ekonomiska och sociala aspekter, anser att utbudet av kreativa och spännande aktiviteter såsom livligt gatuliv, cafékultur, musik, konst och utomhusaktiviteter kan locka kreativa människor. Florida (2006: 10) framhåller att mänsklig intelligens, kreativitet och kunskap är de mest grundläggande ekonomiska resurserna i dagens kontext i strävan efter tillväxt.

Lars Pettersson (2013: 33-36), ingick i arbetsgruppen för det statliga utvecklingsprojektet ”Den attraktiva regionen”, redogör även han för att mindre städers attraktionsförmåga utgörs av tillgänglighet till arbetsplatser, utbud av grundläggande handel och service, tillgänglighet till specialiserad service, ömsesidiga utbyten med andra tätorter och omgivande landsbygd samt attraktivitets skapande förutsättningar som är geografiskt bundna till platser. Pettersson (2013: 20) anser att tätorters attraktivitet är beroende av intilliggande orter och landsbygd eftersom de har utbyte med varandra genom bland annat arbetspendling. Mindre tätorters närhet till större städer bidrar ofta till att de får en positiv utveckling (Pettersson 2013: 24). De är mer beroende av omlandet för sin attraktivitet och har inte samma förutsättningar som de större att kunna erbjuda en bredd i utbud av varor och tjänster. Detta gör att det blir viktigt med en funktionell region med en gemensam och sammankopplad arbetsmarknad, bostadsmarknad och marknad för service och handel (Pettersson 2013: 20-21, 28). Tillgängligheten till arbetstillfällen är viktig för tillväxten i både större och mindre städer. De mindre städerna är dock mer beroende av villkoren för resande och transporter, samt möjligheten till pendling framförallt till arbetsmarknaden enligt Pettersson (2013: 33).

Kolmodin et al. (2011) har i sin forskning kommit fram till att liknande förutsättningar, som författarna ovan redogör för, är viktiga för att mindre orter ska växa och behålla sin befolkning. Deras forskning visar att vissa befolkningsmässigt mindre orter har haft en positiv befolkningsutveckling trots att hemkommunen eller regionen har minskat i befolkning (Kolmodin et al. 2011: 8). De har även undersökt om det finns några gemensamma drag hos

svenska tätorter med 200 - 10 000 invånare som har haft en befolkningstillväxt mellan åren 2000-2010. De flesta av dessa tätorter ligger inom 45 minuters pendlingsavstånd med bil till en residensstad eller storstad. Orterna tycks ha en speciell prägel såsom att de är gränsorter, har en turismprägel, sjö- eller skärgårdsnära tätorter eller tätorter med en utpräglad "byanda". Utifrån undersökningen framkommer att förutsättningar för attraktivitet inte bara handlar om att få människor att bosätta sig på en plats, utan att det handlar lika mycket om att skapa en ökad livskvalitet för de boende på platsen. De kom även fram till ett flertal basfunktioner som utgör förutsättningar för att en mindre ort ska attrahera nyinflyttning eller behålla sin befolkning. Dessa var dels en god infrastruktur såsom vägar och kommunikationer och dels en god offentlig service såsom skolor, barnomsorg, vårdcentral och handel. Men även närhet till arbetsmarknader, attraktivt boende som gärna ska vara vattennära, samt goda sociala strukturer i form av föreningsliv, idrottsklubbar, kyrkor, ideella organisationer och så vidare (Kolmodin et al. 2011: 29). Vidare förklarar Kolmodin et al. (2011: 29) att en tätort kan ha flera av dessa funktioner och att det snarare är regel än undantag att de samverkar.

Sammanfattningsvis utifrån den tidigare forskningen om förutsättningar för boendeattraktivitet och befolkningstillväxt går det att konstatera att för att kommuner ska kunna skapa boendeattraktivitet och uppnå befolkningstillväxt är det viktigt att de kan erbjuda en god infrastruktur med närhet och goda kopplingar till arbetsmarknader, attraktivt boende, ett grundläggande utbud av offentlig och kommersiell service, ett attraktivt kultur- och fritidsutbud, goda sociala strukturer, attraktiva fysiska miljöer samt en mångfald av människor för att vara attraktiv som boendeort.

Regionförstoring

Människor pendlar både oftare och längre idag och avstånden mellan bostad och arbete har ökat (Råbock et al. 2016: 36). Enligt Nilsson (2003: 18-19) har den genomsnittliga reslängden ökat med cirka 50 % sedan 1970-talet. Cirka en tredjedel av arbetskraften arbetar utanför den egna kommunen och den ökade pendlingen över allt större avstånd har lett till allt färre och större lokala arbetsmarknader (Nilsson 2003: 18-19). Detta kan bero på att människor idag i allt större utsträckning flyttar till attraktiva boendemiljöer istället för att flytta till den stad som erbjuder arbetsmöjligheter vilket var vanligt tidigare (Arvill et al. 2004 i Heldt Cassel 2007: 105). En annan anledning till detta kan vara en mer flexibel arbetsmarknad (Heldt Cassel 2007: 105). När människor får tillräckligt starka anledningar att pendla, såsom högre lön eller bättre och billigare boende sker ofta en regionförstoring. Regionförstoring syftar på effekten av att människor reser allt längre sträckor till sina arbetsplatser och innebär därmed inte att de administrativa gränserna förändras (Torège 2015: 42). Både lokala och regionala aktörer kan bidra till regionförstoring genom att ha tydliga strategier och visioner och genom att underlätta pendling genom bra kommunikationer. Om mindre kommuner erbjuder billigare boenden i en attraktiv miljö samt bra privat och offentlig service, framför allt bra skolor, kan vissa invånare i de större städerna lockas att flytta till dessa kommuner. Men då behöver även möjligheterna till pendling vara goda och avstånden till jobben rimliga framhåller Torège (2015: 42). På grund av det geografiska avståndet till större kommuner och en inpendling som inte är tillräckligt stor skapas dock i vissa kommuner isolerade lokala arbetsmarknader som inte kan integreras med omgivande arbetsmarknader (Nilsson 2003: 19-20). Dessa kommuners förutsättningar begränsar därmed deras möjlighet att ingå i en regionförstoring.

Enligt Torège (2015: 42) är regionförstoring en viktig strategi för att möta trender såsom urbanisering och globalisering och för att stärka en plats förutsättningar och tillväxt. Utifrån de två övergripande strategierna som Syssner (2014a) tar upp, att antingen satsa på strategier för tillväxt eller för anpassning skulle regionförstoring kunna ses som en åtgärd för att skapa tillväxt. Enligt Nilsson (2003: 18-19) bidrar regionförstoring till en ökad stabilitet i bosättningsmönster och en ökad pendling över allt större avstånd som leder till allt färre och större lokala arbetsmarknader. Detta leder till att kommunernas lokala arbetsmarknader binds samman och bildar större och mer funktionella arbetsmarknadsregioner. Kommunerna blir då en del av en större och mindre sårbar arbetsmarknad där utbud och efterfrågan av arbetskraft lättare kan mötas (Nilsson 2003: 18-19). Även den statliga förvaltningsmyndigheten Trafikverket (2014: 22) framhåller den positiva effekten av att ingå i en större arbetsmarknad ur den enskilda individens perspektiv genom att det finns möjligheter till en variation av olika arbeten inom regionen. För många kommuner resulterar regionförstoring ofta i en ekonomisk tillväxt och en regionförstoring sätts därför ofta upp som mål vid utvecklingsarbetet i kommuner (Trafikverket 2014: 22).

Regionförstoring medför dock att kommunens geografiska läge får allt större betydelse och till att det främst är storstadsområden där arbetsmarknadsregionen växer som drar fördel av denna utveckling enligt Nilsson (2003: 18-19). Även Syssner (2013: 45-46) framför att en regionförstoring framförallt gynnar de större kommunerna som redan har befolkningstillväxt snarare än krympande kommuner. Många regionala tillväxtpolitiska strategier utgår ifrån att tillväxt i centrum automatiskt gynnar periferin. Exempel på metaforer som har använts för att beskriva förhållandet är flera; ”Norrköping och Linköping är loken som drar hela regionen framåt”, ”Tillväxt i Malmö spiller över på Österlen” och ”Gävleområdet går bra, vilket kommer att spilla över på hela regionen” (Syssner 2013: 45-46). Syssner (2013: 45-46) framhåller vikten av att inte ta för givet att en positiv befolkningsutveckling i en del av regionen automatiskt genererar befolkningstillväxt i en annan del. Den snabba urbaniseringen har fört med sig en ojämn fördelning av människor och ekonomisk tillväxt. Tillväxt i form av befolkningsökning och ekonomiska aktiviteter är främst koncentrerade till ett fåtal större storstadsregioner medan nästan hälften av Sveriges kommuner har en negativ befolkningstillväxt (Syssner 2013: 42). De strukturella förutsättningarna för att få tillväxt skiljer sig ofta markant i olika delar av en region enligt Syssner (2013: 42). Syssner (2013: 42) ifrågasätter därför om idén om den attraktiva regionen kan omfatta både geografiska ytterligheter samt olika kommuners utmaningar och möjligheter. Enligt Torège (2015: 42) kan dock kommuner i regionens omland genom en kombination av bra infrastruktur, kommunikationer samt möjligheter till attraktivt boende även de bli en del av den större arbetsmarknadsregionen. Trafikverket (2014: 22) framhåller dock att regionförstoring kan vara problematiskt ur den enskilda ortens perspektiv eftersom vissa orter kan reduceras till att bli utpendlingsorter där den huvudsakliga funktionen är att sova. Detta kan i sin tur leda till att orten utarmas på service och fritidsaktiviteter vilket kan öka resandet ut från orten. I längden finns det en risk att flera av ortens invånare istället väljer att flytta därifrån (Trafikverket 2014: 22).

Syssner (2013: 45-47) ifrågasätter även vilka som gynnas av en attraktiv region. Syssner (2013: 46) påstår att det i de flesta regionskapande sammanhang skapas bilder om vad den attraktiva regionen är eller ska vara. Det kan både vara bilder och berättelser som beskriver regionens framtid eller historia på ett förskönande sätt. I dessa regionala sammanhang framhålls ofta en inre homogenitet samtidigt som en yttre heterogenitet betonas (Syssner 2013: 46). Syssner (2013: 46) anser att det är intressant att undersöka vilka medborgare, platser och funktioner som

ryms inom bilderna och berättelserna av den attraktiva regionen. Vidare ifrågasätts vilken del av befolkningen som den attraktiva regionen ska vara attraktiv för:

“Är det pendlande höginkomsttagare som den attraktiva regionen ska vara attraktiv för? Om inte – vilka är det då den ska vara attraktiv för?” (Syssner 2013: 45).

Ett vanligt svar är att den attraktiva regionen gynnar hela det geografiska området inom regionen, för samtliga som bor inom den och för alla funktioner som finns där. Detta bygger dock på övertygelsen om att alla inom regionen kan dra fördel av att den är attraktiv. Syssner (2013: 46) framför att detta inte är möjligt eftersom det inte finns en politik som alla medborgare i ett samhälle tjänar på. Politik handlar om att väga intressen mot varandra och fatta beslut som högst troligtvis gynnar vissa intressen och missgynnar andra (Syssner 2013: 46-47).

Sammanfattningsvis utifrån forskningen om regionförstoring kan konstateras att det finns en tvådelad syn på regionförstoring varav vissa är för regionförstoring och anser att det gynnar hela regionens tillväxt medan andra anser att strategin snarare gynnar de större kommunerna medan de mindre riskerar att lämnas utanför arbetsmarknadsregionen eller riskerar att bli utpendlingsorter som utarmas på service.

Anpassningsstrategier

Den kommunala strategin anpassningspolitik som vidtas för att hantera befolkningsminskning innefattar åtgärder såsom samarbete mellan kommuner, samverkan med civilsamhälle, tydligare prioriteringar, upphörande eller förändring i bedrivande av viss kommunal verksamhet, skattehöjningar samt försäljning eller rivning byggnader (Syssner 2014a: 40; Syssner 2014a: 37). Dessa åtgärder syftar till att anpassa kommunens organisation och verksamhet efter de rådande och framtida förutsättningar som den krympande kommunen har. Förhoppningen är att detta ska leda till en balans i ekonomin och att kvaliteten kan bibehållas trots minskade resurser (Syssner 2014a: 40).

Enligt Syssner (2014b: 31) finns det flera skäl till varför kommuner bör arbeta med lokal anpassningspolitik. Det första skälet är att demografisk tillbakagång har varit realitet i nästan hälften av Sveriges kommuner under de senaste decennierna. Detta innebär att det finns ett faktiskt behov av att utveckla strategier som vägleder hur kommunen ska anpassa sin verksamhet efter de rådande omständigheterna. Ett andra skäl är att den demografiska tillbakagången är en effekt av processer som praktiskt taget är omöjliga för en kommun att påverka. Syssner (2014b: 32) framhåller att en enskild kommun inte kan påverka trenden av urbanisering och befolkningsförändringarna, utan att kommunen bör istället utveckla en politik som syftar till att anpassa kommunens verksamhet till verkligheten som är resultatet av dessa processer. Ett tredje skäl till att svenska kommuner bör arbeta med anpassningspolitik är att många av dem, redan idag, vidtar flera åtgärder för att anpassa sig till nya demografiska och ekonomiska förutsättningar. Dock är dessa åtgärder sällan ett systematiskt anpassningsarbete, utan snarare situationsbundna åtgärder som vidtas för att de uppfattas som absolut nödvändiga (Syssner 2014b: 31-32).

Syssner (2014a: 35) framhåller betydelsen av samverkan med civilsamhället och frivilliga insatser som en viktig åtgärd i kommuner som har en befolkningsminskning. Samverkan med civilsamhället sker vanligtvis på ett eller annat sätt men det saknas ofta uttalade strategier för

hur samverkan ska ske i olika sammanhang. Skattehöjningar är en annan åtgärd som i vissa fall används men som få kommuner nämner som en väg framåt enligt Syssner (2014a: 35-36). Nedläggningar av skolor, centralisering av äldreomsorgen, rationaliseringar i all verksamhet och tydligare prioriteringar är åtgärder som flera kommuner använder för att möta den demografiska utvecklingen utan att tumma på kvalitén. Även resursförflyttning är en sådan åtgärd och som innebär att resurser som tidigare har använts inom en specifik verksamhet flyttas till en annan verksamhet inom kommunen (Syssner 2014a: 25-26). Det är ovanligt att sänkt kvalitet lyfts fram som ett sätt att hantera en ansträngd ekonomi, utan snarare finns en stark önskan om att bibehålla kvaliteten i den kommunala verksamheten även om det är svårt (Syssner 2014a: 29). Syssner (2014a: 29) framhåller dock att det knappt är möjligt att skära ner mer i vård- och omsorgsverksamheten utan att det medför allvarliga konsekvenser för kvalitén. Nya kostnadsbesparande sätt att organisera verksamheten utan att kvalitén blir lidande efterfrågas i många kommuner. Mindre kommuner har dock inte de förutsättningar som större kommuner har när det gäller möjligheter till kostnadsbesparande inom skola, vård och omsorg (Syssner 2014a: 29-30).

Syssner (2014a: 31) framhåller även vikten av mellankommunala samarbeten som hon anser kan vara den viktigaste anpassningspolitiska åtgärden. Genom att samverka med närliggande kommuner kan kostnader hållas nere samtidigt som det underlättar att hitta rätt kompetens i vissa frågor (Syssner 2014a: 31). Perspektivet på regionalt samarbete måste förändras enligt Cars (2013: 103-104). Regionala strategier handlar inte om att ställning måste tas till en fördelning om givna resurser utan snarare förtroendefulla och ömsesidiga samarbeten som skapar värden för samtliga inblandade aktörer (Cars 2013:103-104). Enligt Cars (2013: 96) är det uppenbart att det behövs nya former och rutiner för den fysiska planeringen om den ska sträva efter effektiv resursanvändning och regional utveckling. För att det ska vara möjligt initierar han till ett förändrat regelverk som innebär att kommuner med hjälp av insikt och kunskap, av eget intresse, vill samarbeta med andra kommuner i regionala utvecklingsfrågor. Vidare föreslår Cars (2013: 103-104) att olika belöningsystem kan inrättas för att skapa incitament och drivkraft till regionala samarbeten. Exempelvis skulle infrastrukturbyggande kopplas till strategier för bostadsbyggande i tillväxtregioner. Vidare föreslår Cars (2013: 103-104) att staten ska kunna förelägga kommunerna i en tillväxtregion att de ska bygga en bestämd kvot bostäder.

Enligt Cars (2013:103) finns det en problematik med att enskilda kommuner ofta använder strategier med utgångspunkt i vad kommunen ser som önskvärt på en lokal nivå snarare än vad som är nödvändigt för den regionala utvecklingen. Detta leder till suboptimeringar av planeringsinsatser, såsom när kommuner av lokala skäl motverkar investeringar i infrastruktur. Enligt Cars (2013: 103) tar kommunerna därmed inte sitt ansvar för exempelvis bostadsbyggande som är viktigt för hela regionens utveckling. Den regionala nivån har blivit allt viktigare som arena för den fysiska planeringen men trots det har den regionala planeringen en svag ställning. Den enskilda kommunen har med sitt stöd i planmonopolet en dominerande ställning i den lokala och regionala planeringen (Cars 2013: 103). Enligt Cars (2013: 96) har många av de planeringsfrågor som tidigare varit lokala blivit regionala. Cars (2013: 96) framhåller att:

“I denna verklighet blir en självcentrerad kommunal planering problematiskt.”

Anpassningsstrategier finns sällan skrivna i ett samlat dokument och framhålls sällan som strategier inom planeringssammanhang (Syssner 2014a: 36). Att anpassningsstrategier inte sätts upp som mål skulle kunna vara anledningen till att strategierna i vissa fall är bristfälliga. Syssner (2014a: 6) påstår att åtgärder som syftar till att anpassa utvecklingen av kommunen utifrån den ekonomiska utvecklingen och demografi är en känslig fråga för många kommuner eftersom normen är tillväxt inom lokal och regional utvecklingspolitik i Sverige. Dock framhåller Syssner (2014a: 6) att beslutsfattare i många fall uppfattar demografin som en viktig planeringsförutsättning, trots att kommunala företrädare helst inte talar om det faktum att befolkningen minskar. De som företräder kommuner som inte växer demografiskt tycks se utebliven tillväxt som ett politiskt misslyckande. Detta trots att den demografiska utvecklingen oftast kan förklaras med förändringar på en internationell och nationell nivå (Syssner 2014a: 6). För politiken är befolkningsökning och tillväxt viktiga signalvärden medan en kommun som krymper endast ses som en kommun som krymper och inget annat. Det är en stor utmaning för kommuner att ha befolkningsstillväxt som politiskt mål och samtidigt planera utifrån förutsättningarna som en befolkningsminskning innebär framför Syssner (2014a: 39).

Smart minskning

Sedan början på 2000-talet har det tillkommit en del forskning som visar på att det i krympande kommuner snarare borde handla om att acceptera den minskande befolkningsmängden och anpassa kommunen till de rådande förutsättningarna enligt Thorsten Wiechmann, professor inom regional planering och planeringsteori vid universitetet i Dortmund, och Marco Bontje, biträdande professor i stadsgeografi vid universitetet i Amsterdam (2015: 1-5). Wiechmann och Bontje (2015: 9) framhåller att en minskande befolkning går att bemöta på ett annat förhållningssätt än strävan efter tillväxt och att krympande kommuner är ett strukturellt problem snarare än tidsbegränsat. Att befolkningen minskar i en kommun behöver inte nödvändigtvis innebära en start på en negativ utveckling utan snarare ett resultat av flera olika pågående processer och trender i omvärlden (Wiechmann & Bontje 2015: 9). Trots att det finns en del forskning kring anpassningspolitik saknas det en stabil teoretisk grund som undersöker hur användningen av strategier inom anpassningspolitik fungerar i praktiken för att hantera befolkningsminskning i en stad (Wiechmann & Bontje 2015: 1-5). Wiechmann och Bontje (2015: 1-5) pekar på början till ett paradigmskifte i planeringen som syftar till att undersöka möjligheten till att kunna krympa smart.

Justin Hollander, professor inom stads- och miljöpolitik och planering vid universitetet Tufts i Medford, och Jeremy Németh, professor inom stads och regional planering vid universitetet i Colorado Denver, (2011) har undersökt hur befolkningsminskning och krympande städer i USA behandlas genom metoder för så kallad "smart decline" eller i svenskt tal "smart minskning". De har utvecklat en teori för smart minskning som baseras på etik, jämlikhet och social rättvisa och som är väl grundad i observationer av smart minskning i praktiken som har varit framgångsrik. Detta har de gjort med syftet att kunna utvärdera planeringsprocessen (Hollander & Németh 2011: 357-361). Hollander och Németh (2011: 349) anser att planeringsprocessen är extra viktig att studera eftersom tidigare forskning kring fenomenet krympande städer har fokuserat på resultatet av krympningen snarare än processen. Deras teori grundar sig i fem principer som den fysiska planeringen bör utgå ifrån i planeringsprocessen. Det absolut grundläggande enligt Hollander och Németh (2011: 360) är att identifiera de politiska och ekonomiska faktorernas betydelse som bidrar till krympande städer. Planerarens roll blir dels att identifiera dessa men även att göra dem synliga för invånarna så de blir medvetna om vilka aktörerna är som utvecklar kommunen, vad de vill och på så sätt ge invånarna en möjlighet att utmana maktbalansen och strukturer bland makthavare. Detta innebär att det måste finnas kunskap hos planeraren om olika typer av medborgardialoger

som ger medborgarna möjlighet att känna igen och utmana rådande maktobalanser. Det är viktigt att dialogerna är breda och att identifiera och inkludera olika röster under processens gång. Detta eftersom varje individs åsikter kan vara av betydelse för att kunna identifiera vad som behöver förändras i orten (Hollander & Németh 2011: 358-359). För att det ska vara möjligt behöver planeringsprocessen vara transparent och ta ställning till olika typer av informationskällor. Som planerare ska man veta vilka olika verktyg som kan användas för att säkerställa dialoger och andra former av kommunikation för att på bästa sätt nå ut till medborgarna (Hollander & Németh 2011: 360-361). Planeringen ska utgå från en politik som styrs bottom-up eller "nedifrån och upp" snarare än top-down eller "uppfifrån och ned". Den bör utgå från det kollektiva goda och involvera invånarna tidigt i planeringsprocessen (Hollander & Németh 2011: 358-359). Hollander och Németh (2011: 354-356) framhåller att praktiska metoder för smart minskning många gånger har fungerat men även i vissa fall innehåller ett antal olika brister. Dessa är att det sker en "top-down" styrning, med ett bristande medborgardeltagande och behov av att medborgarna "tystas ned" samt att ombyggnation av stadsdelar sker utan hänsyn till historia, kultur eller ekologi. Likt Syssner (2014a: 35) framhåller Hollander och Németh (2011: 357-361) därmed betydelsen av samverkan med civilsamhället.

Trots att de lokala förutsättningarna och invånarna är av stor vikt vid strategier för smart minskning är även det regionala perspektivet viktigt enligt Hollander och Németh (2011: 360-361). Strategier för smart minskning bör även vara regionala men makten att genomföra dem ligger på en lokal nivå. Likt Syssner (2014a: 31) framhåller även Hollander och Németh (2011: 260-261) vikten av mellankommunala samarbeten. Genom samarbeten med andra kommuner kan åtgärder göras som kan förbättra för den mindre kommunen. Exempelvis kan andra exkluderande maktförhållanden upptäckas utanför de lokala gränserna och åtgärder göras för att inkludera de krympande kommunerna (Hollander & Németh 2011: 360-361).

2.2 Teoretiska perspektiv

Tillväxtstrategier

Det övergripande teoretiska perspektivet kring tillväxtstrategier i denna uppsats utgår från Syssners teori (2014a; 2012). Syssner (2014a: 40) har undersökt vilka åtgärder som kommuner vidtar vid befolkningsminskning och har kommit fram till att tillväxtpolitik är en strategi som ofta vidtas och som innefattar ett flertal olika åtgärder. Enligt Syssner (2014a: 40) innefattar tillväxtpolitik eller tillväxtstrategier bland annat åtgärder i form av stöd till platsmarknadsföring, entreprenörskap, företagsklimat, investeringar och besöksnäring. Åtgärderna syftar till att skapa tillväxt, arbetstillfällen och företagsetableringar. Detta ska i sin tur förhoppningsvis leda till ett förstärkt skatteunderlag och förbättrade förutsättningar för kommunens organisation och verksamhet (Syssner 2014a: 40).

Floridas teori om "den kreativa klassen" kan ses som en inriktning inom teorin om tillväxtstrategier. Florida har utarbetat en teori om vad som påverkar var kreativa människor väljer att bo. Enligt Florida (2006: 33) är utbudet av kreativa människor, vilka han kallar för den kreativa klassen, avgörande för var företag väljer att lokalisera sig och det förändrar i sin tur hur städer konkurrerar med varandra. Enligt Florida (2006: 10) är den mänsklig kreativiteten den mest grundläggande ekonomiska resursen i dagens kontext i strävan efter tillväxt. Florida (2006:

31-33) liknar tillgången till kreativa människor för näringslivet med vad tillgången till järn och kol var för stålindustrin. Antalet människor med kreativa kunskapsbaserade yrken såsom ingenjörer, designers, konstnärer och så vidare har ökat kraftigt framförallt under de senaste decennierna (Florida 2006: 10). Kreativa människor flyttar inte bara dit arbetsmöjligheter finns, utan till platser som är kreativa centrum där de attraheras av boendemiljön skriver Florida (2006: 33). Florida (2006: 277) har identifierat faktorer som påverkar var kreativa människor väljer att bo under samlingsbegreppet platskvalitet. Platskvalitet omfattar en unik uppsättning attribut som definierar en plats och som gör den attraktiv. Generellt sett går platskvalitet att tolka ur tre dimensioner, dessa är följande. En kombination av en naturlig och bebyggd miljö samt en lämplig plats att leva ett kreativt liv på. En mångfald av människor som interagerar med varandra och som möjliggör för vem som helst att bli delaktig. Samt ett utbud av en mängd kreativa och spännande aktiviteter såsom livligt gatuliv, cafékultur, musik, konst och utomhusaktiviteter (Florida 2006: 277). Florida (2006: 279) påstår att framgångsrika platser erbjuder en uppsättning av möjligheter för olika sorters människor som befinner sig i olika faser i livet. Den kreativa klassen omfattar en mångfald av olika människor och för att lyckas locka dessa måste städer och regioner ha något att erbjuda dem alla (Florida 2006: 279).

Anpassningsstrategier

Det övergripande teoretiska perspektivet kring anpassningsstrategier i denna uppsats utgår från Syssners teori (2014a; 2014b). Enligt Syssner (2014a: 6, 40) innefattar anpassningspolitik eller anpassningsstrategier åtgärder som syftar till att formulera och precisera insatser som kommunen behöver göra för att anpassa organisationen och verksamheten till befolkningsminskningen och de förändrade ekonomiska förutsättningarna som det medför vilket förhoppningsvis leder till en balans i ekonomin och att kvaliteten kan bibehållas trots minskade resurser. Hur en krympande kommuns lokala tillväxtpolitik och anpassningspolitik utformas beror på kommunens lokala förutsättningar enligt Syssner (2014a: 8). Beroende på om en kommun kan definieras som krympande och även beroende på om den definierar sig själv som krympande skulle därmed kunna tänkas påverka vilka strategier som kommunen använder och bör använda sig av.

Syssner (2014a) har undersökt vilka åtgärder som har förekommit i kommuner som har en befolkningsminskning och som kan liknas med strävan efter att göra insatser för att anpassa sig till en stagnerande eller minskande befolkningsutveckling och de förändrade ekonomiska förutsättningarna som det medför. Enligt Syssner (2014a: 35-37) kan åtgärder för anpassning exempelvis vara att bedriva viss verksamhet annorlunda, upphöra med viss verksamhet, mellankommunala samarbeten, samverkan med civilsamhället, höjd skatt och att sälja eller riva byggnader. Nedläggningar av skolor, centralisering av äldreomsorgen, rationaliseringar i all verksamhet, tydligare prioriteringar och resursförflyttning är ytterligare åtgärder som flera kommuner lyfter fram som åtgärder för att möta den demografiska utvecklingen utan att tumma på kvalitén. Syssner (2014a: 35) framhåller samverkan med civilsamhället som en viktig åtgärd som det dock ofta saknas uttalade strategier för hur det ska ske i olika sammanhang.

Syssners teori om anpassningsstrategierna samverkan med civilsamhället och mellankommunala samarbeten stöds av Hollander och Nemeths (2011) teori om smart minskning. Hollander och Nemeth (2011) har utifrån egna studier utvecklat en teori för hur krympande kommuner bör arbeta för att kunna krympa smart med fokus på planeringsprocessen. Teorin bygger på etik, jämlikhet och social rättvisa och är väl grundad i

observationer av smart minskning i praktiken som har varit framgångsrik (Hollander & Németh 2011: 357-361). Enligt Hollander och Németh (2011: 349) bör huvudfokus vara på planeringsprocessen snarare än resultatet av en krympande kommun. I planeringsprocessen har medborgarna en viktig roll. Detta eftersom varje individs åsikter anses som viktiga för att kunna identifiera vad som behöver förändras i orten. Därför behöver de involveras tidigt i processen genom breda dialoger som kommunen initierar (Hollander & Németh 2011: 358-359). Det kan liknas med Syssners (2014a: 35) teori där samverkan med civilsamhället framhålls som viktig åtgärd. Enligt Hollander och Németh (2011: 358-359) bör medborgardialoger syfta till att synliggöra vilka de styrande aktörerna i planeringsprocessen är. Då skapas en medvetenhet och först då går det att utmana de rådande politiska och ekonomiska maktstrukturerna (Hollander & Németh 2011: 358-359). För att medborgarna ska få en större roll i planeringsprocessen krävs en politik som styrs bottom-up eller “nedifrån och upp” snarare än top-down eller “uppifrån och ned”. Genom en politik som styrs bottom-up kan planeringen utgå från det kollektiva goda och vad som är bra för just den kommunens förutsättningar (Hollander & Németh 2011: 358-359). Styrs politiken av det motsatta “top-downstyrning” finns risken att medborgarnas röster tystas ned och att förändringar i kommunerna sker utan hänsyn till platsens historia, kultur och ekologi (Hollander & Németh 2011: 354-356). Enligt Hollander och Németh (2011: 360-361) är även det regionala perspektivet viktigt. Genom exempelvis regionala och mellankommunala samarbeten med andra kommuner kan åtgärder göras som kan skapa bättre förutsättningar för den krympande kommunen (Hollander & Németh 2011: 360-361). Detta kan liknas med Syssners (2014a: 31) teori där mellankommunala samarbeten framhålls som en av de viktigaste åtgärderna.

2.3 Kapitelsammanfattning

Utifrån första delen om tidigare forskning kan konstateras att befolkningsminskning har varit och är idag en pågående trend i nästan hälften av Sveriges alla kommuner sedan flera årtionden tillbaka. Minskningen kan bero på flera olika orsaker, allt från avindustrialiseringen till globaliseringen som har medfört flera negativa konsekvenser för vissa kommuner. Vidare kan konstateras att det finns två huvudsakliga strategier och tillhörande åtgärder som kan användas för att hantera en befolkningsminskning, nämligen tillväxtstrategier och anpassningsstrategier. Tillväxtstrategier verkar vara den strategi som det finns mest forskning kring och som de flesta kommunerna främst satsar på då normen är tillväxt. Samtidigt sker en anpassning till de rådande förutsättningarna och strategier för att möta de utmaningar som en minskande befolkning medför i begränsad utsträckning hos krympande kommuner. Utifrån den tidigare forskningen framgår att det finns en brist på forskning som fokuserar på hur användningen av strategier inom anpassningspolitik fungerar i praktiken. Det är därför intressant att undersöka vilka strategier som krympande kommuner har använt för att hantera problematiken med befolkningsminskning och vilka effekter som det har haft.

I den andra delen har det teoretiska perspektivet redogjorts utifrån teorier om tillväxtstrategier och anpassningsstrategier. Teorier om tillväxtstrategier tar framförallt grund i Syssners (2012; 2014a) övergripande teori om vad tillväxtstrategier omfattar för strategier och åtgärder med syfte att locka nya invånare men utgår även från en inriktning inom tillväxtstrategier utifrån Floridas (2006) teori om strävan efter att attrahera den kreativa klassen med fokus på begreppet platskvalitet. Teorier om anpassningsstrategier tar grund i Syssners (2014a; 2014b) övergripande teori om att krympande kommuner bör använda olika former av strategier för att

anpassa sig till en befolkningsminskning och de förändrade ekonomiska förutsättningarna som det medför. Delar av Syssners (2014a; 2014b) teori med fokus på samverkan med civilsamhället och mellankommunala samarbeten stöds av Hollander och Némeths (2011) teori som har större fokus på planeringsprocessen än själva strategierna.

Kapitel 3.

Forskningsdesign och metodval

Forskningsdesign och metoder är valda utifrån studiens syfte, forskningsfrågor och det teoretiska perspektivet. Kapitlet inleds med en beskrivning av vald forskningsdesign som är en kvalitativ flerfallsdesign samt en beskrivning av urvalet av fallstudiekommuner som har valts att undersökas. Därefter presenteras valda insamlingsmetoder i form av textbaserad empiri samt semistrukturerade intervjuer. Kapitlet avslutas med en beskrivning av vald analysmetod som har använts för att analysera den insamlade empirin samt en generell källkritik.

3.1 Kvalitativ forskningsdesign

Utifrån uppsatsens syfte har en kvalitativ forskningsdesign valts. Det innebär att fokus under insamlingen och analysen av data har varit på vissa på ord. Den kvalitativa forskningsdesignen är i sin natur induktiv (Bryman & Bell 2017: 372). För att kunna besvara uppsatsen frågeställningar har en induktiv ansats använts. En induktiv ansats innebär att forskaren drar generella slutsatser utifrån en mängd enskilda fall. Utifrån ett antal empiriska fall kan mönster identifieras och generella slutsatser dras (Fejes & Thornberg 2015: 24-25).

Flerfallsdesign

Denna uppsats har en kvalitativ forskningsdesign som utgörs av en fallstudie. Med fallstudie som forskningsdesign går forskaren in på djupet i en situation för att kunna beskriva saker i detalj, jämföra olika alternativ och tillhandahålla redogörelser som utforskar vissa aspekter av situationen. En fallstudie fokuserar på förekomsten av ett särskilt fenomen i avsikt att tillhandahålla en djupgående redogörelse för förhållanden, händelser, processer eller erfarenheter som förekommer i det studerade fallet (Denscombe 2016: 91, 95). Det finns två olika former av fallstudier: enfallsdesign och flerfallsdesign. Det som skiljer dem åt är att det är antingen ett eller flera fall som studeras (Bryman 2012: 35–36). Enligt Yin (2014: 57, 63-64) finns det situationer då enfallsdesign är att föredra. Ett motiv till att endast undersöka ett studiefall är att det möjliggör en fördjupande och kvalitativ analys eftersom mer tid kan läggas på att fördjupa sig i det enskilda fallet (Yin 2014: 57). Viktigt att beakta är dock begränsning av generaliserbarhet som valet av endast ett studiefall medför i och med att fallstudien då inte kan bidra till statistiska generaliseringar av sannolikheter (Yin 2014: 20-21). Enligt Bryman (2012: 35–36) är det ofta en fördel att ha flera studiefall vid fallstudie som forskningsdesign där de olika fallen sedan kan jämföras. Det kan stärka uppsatsens validitet, det vill säga om bedömningen av slutsatserna som genererats från en undersökning hänger ihop (Bryman & Bell 2017: 69). Flerfallsdesign ansågs därför relevant som forskningsdesign i denna uppsats och bidrar till att de olika fallstudiekommunernas hantering av befolkningsminskningen kan jämföras.

En begränsning av fallstudier är de generaliseringar som görs utifrån resultatet av studien. Resultaten från fallstudier bör därför användas för att analysera en viss situation och komma fram till vissa begrepp, hypoteser eller påståenden som kan förklara vad som händer och varför inom den bestämda avgränsningen. Därav bör resultaten från fallstudier ses som en del av en

pågående process. Fynden i processen används för att utveckla de idéer och teorier som redan har uppkommit i den tidigare forskningen (Denscombe 2016: 100-101).

Urval av fallstudieobjekt

Valet av fallstudieobjekt kan göras antingen genom ett sannolikhetsurval eller ett icke-sannolikhetsurval som är ett riktat urval. Vilket som väljs beror på syftet med studien.

Ett sannolikhetsurval används när studien ska ge en bredare bild av ett fenomen. Ett icke-sannolikhetsurval är det vanligaste och då sker ett specifikt urval där ett specifikt problem eller fenomen ska undersökas (Merriam 1994: 61-62). Studien kan vid ett specifikt urval utgå från extremfall, kritiska fall eller typiska fall. Typiska fall baseras på ett antal variabler som karaktäriserar ett visst fenomen (Merriam 1994: 63). Det är viktigt att urvalet bygger på ett medvetet och motiverat urvalskriterium utifrån studiens syfte och att fallen baseras på specifika och liknande förutsättningar. De valda fallen måste också uppfylla den uppsatta definitionen av vad som ska väljas (Yin 2006: 103-104). I denna uppsats används ett icke-sannolikhetsurval eftersom ett specifikt urval görs och ett specifikt problem ska undersökas. Studien i denna uppsats utgår från typiska fall som karaktäriserar det problem som undersöks.

För att besvara uppsatsens syfte genomfördes en fallstudie av sex kommuner som har haft en befolkningsminskning till följd av lågkonjunkturen och avindustrialiseringen under början av 1970-talet varav vissa under senare år har lyckats vända trenden och har fått en befolkningstillväxt medan vissa fortfarande har en befolkningsminskning. För att välja fallstudieobjekt som är relevanta för uppsatsens syfte har en urvalsprocess genomförts. Då urvalsprocessen syftade till att identifiera svenska kommuner som har haft en befolkningsminskning och som därmed kan definieras som att de har varit krympande kommuner och då krympande kommuner är ett brett begrepp med flera olika definitioner, behövde därför först en definition fastställas i denna uppsats.

En krympande stad beskrivs av The Shrinking Cities International Research Network (SCiRN) som ett tätbefolkat stadsområde med en befolkning om minst 10 000 invånare som har haft en befolkningsminskning i mer än två år (Wiechmann 2006 i Pallagst 2008: 7). Detta är dock inte anpassningsbart i Sverige eftersom många av kommunerna som krymper har färre än 10 000 invånare. De valda kommunerna i denna uppsats har dock minst 10 000 invånare vilket beror på urvalsprocessen där kommuner med liknande befolkningsstorlek valdes. Däremot att befolkningsminskningen bör ha pågått under ett visst tidsintervall går att tillämpa på svenska kommuner. Dock är en tvåårsperiod en relativt kort period. I en mejlkonversation med Jan-Evert Nilsson (2018), professor i regional utveckling, framför han att det inte finns en vedertagen definition av vad som krävs för att klassificeras som en krympande kommun. Dock anser han att det är avgörande hur många år som befolkningen har minskat i kommunen. Befolkningsutvecklingen bör studeras under minst tio år, då befolkningsminskning är en långsam process som i allmänhet pågår under lång tid innan kommunen tvingas reagera. Eftersom kommunerna är känsliga för hur stor befolkningsminskning har varit och eftersom det avgör om kommunen tvingas agera eller inte är det även bra att komplettera definitionen med en storleksangivelse på minskningen i storleksordningen 8-10 % under en tioårsperiod skriver Nilsson (2018). Denna uppsats har därför valt att utgå ifrån att de undersökta kommunerna ska ha haft en befolkningsminskning under en period av minst tio år för att kunna definieras som krympande. Det har dock varit svårt att koppla minskningen till en viss

procentuell minskning då de undersökta kommunerna har haft en befolkningsminskning under olika långa perioder vilket gör att den procentuella minskningen skiljer sig åt en hel del mellan kommunerna, allt ifrån 4,3 % till 44 %. Även om den procentuella minskningen jämfördes under samma tioårsperiod för samtliga kommuner så skiljde sig den procentuella minskningen rejält åt. Definitionen i denna uppsats är därför endast baserad på att befolkningsantalet i kommunen ska ha minskat under en tioårsperiod.

Urvalet av fallstudiekommuner har delats upp i totalt tre steg. För att identifiera krympande kommuner i första steget valdes kommuner som till följd av lågkonjunkturen och avindustrialiseringen under början av 1970-talet fick en befolkningsminskning efterföljande år i en period av minst tio år. I detta steg kategoriserades kommunerna även efter om de var industrikommuner, småindustrikommuner eller brukskommuner. Steg två syftade till att kategorisera kommunerna utifrån om de under de senaste åren har haft en befolkningsminskning eller befolkningsökning. Steg tre syftade till att redovisa kriterierna för det slutliga urvalet av kommuner som utgör denna uppsatsens fallstudieobjekt. Samtliga steg beskrivs mer ingående nedan.

Steg 1. Kommuner med en befolkningsminskning till följd av avindustrialiseringen

Det första steget i urvalet syftade till att identifiera svenska kommuner som till följd av lågkonjunkturen och avindustrialisering under början av 1970-talet fick en befolkningsminskning efterföljande år i en period av minst tio år. Enligt Harvey (2011: 107) ledde lågkonjunkturen efter år 1973 till avindustrialisering, arbetslöshet och budgettätstramningar. Jan-Evert Nilsson (2003: 39) framför att sysselsättningen minskade inom tillverkningsindustrin med 27 % mellan åren 1975 och 2000 vilket resulterade i att många industri-, småindustri- samt brukskommuner fick en befolkningsminskning. I steg ett gjordes därför ett första urval av kommuner som Nilsson (2003: 55) identifierat som industri-, småindustri- samt brukskommuner och som efter avindustrialiseringen under början av 1970-talet fick en befolkningsminskning efterföljande år. Statistik från Statistiska Centralbyrån (2018b) över befolkningsförändringar i kommunerna sedan 1965 och framåt användes för att styrka att valda kommuner hade haft en befolkningsminskning. Enligt statistik från Statistiska Centralbyrån (2018b) hade vissa av dessa kommunerna inte haft en befolkningsminskning i en period om minst tio år och dessa valdes då bort.

I detta steg kategoriserades även kommunerna utifrån om de under början av 1970-talet kunde klassas som småindustri-, industri- eller brukskommuner. Nilsson (2003: 54) beskriver de olika typerna av kommuner som följer:

- Industrikommun: är en kommun med mer än 40 % verksamma inom industrin.
- Småindustrikommun: är en kommun med mer än 40 % verksamma inom industrin och präglas av småföretag.
- Brukskommun: är en kommun med mer än 50 % verksamma inom industrin och har ett företag som dominerar sysselsättningen.

Utifrån ovanstående kriterier identifierades totalt 16 kommuner som under början av 1970-talet fick en befolkningsminskning efterföljande år i en period av minst tio år och som därmed kan definieras som att de har varit krympande kommuner. Industrikommuner som identifierades var Eskilstuna, Norrköping, Trollhättan, Uddevalla, Tranås, Köping, Haparanda och Gällivare.

Brukskommuner som identifierades var Kiruna, Karlskoga, Hallstahammar, Hagfors, Olofström, Laxå och Hällefors. Den småindustrikommun som identifierades var Emmaboda.

Steg 2. Kommuner med en minskande respektive ökande befolkning under senare år

I steg 2 identifierades och kategoriserades kommunerna utifrån om de har haft en befolkningsminskning eller en befolkningsökning i en period om minst fem år under tioårsperioden år 2007 fram till år 2017. Detta för att kunna välja kommuner där det har funnits en pågående trend av antingen befolkningsminskning eller befolkningsökning under en längre period under senare år vilket därmed kan öka möjligheterna att kunna se samband mellan befolkningsutvecklingen och kommunernas använda strategier.

Kommuner som har haft en befolkningsökning under minst en femårsperiod på senare år är Eskilstuna, Norrköping, Trollhättan, Uddevalla, Tranås, Köping, Karlskoga, Hallstahammar och Kiruna. Majoriteten av dessa kommuner klassades under början av 1970-talet som industrikommuner. Kommuner som har haft en befolkningsminskning under minst en femårsperiod på senare år är Hagfors, Laxå, Gällivare, Haparanda, Emmaboda, Olofström och Hällefors.

Steg 3. Slutligt urval av kommuner

I steg 3 gjordes det slutliga urvalet av kommuner. Sex kommuner valdes som fallstudieobjekt eftersom det bedömdes som ett rimligt antal kommuner att undersöka utifrån den begränsade tid som uppsatsen ska skrivas på samt utifrån möjligheten att kunna jämföra resultaten och dra slutsatser. Av dessa sex kommuner är det två som har haft en befolkningsökning under minst en tioårsperiod, två som har haft en befolkningsökning under minst en femårsperiod och två som har haft en befolkningsminskning under minst en tioårsperiod, samtliga mellan åren 2007 och 2017. Endast två av de valda kommunerna kan därmed under senare år definieras som krympande kommuner. Anledningen till att både kommuner med en ökande och minskande befolkning under senare år valdes var för att kunna jämföra strategier som de har använt och för att kunna analysera effekterna av dessa strategier på kommunernas befolkningsutveckling. Kommuner som har haft en något ökande befolkning de senaste två till tre åren valdes bort eftersom det gör det svårare att dra slutsatser om strategiernas effekter. Även kommuner som avvek i befolkningsstorlek valdes bort eftersom det gör det svårare att jämföra kommunerna med varandra. Kommunerna som valdes har en viss variation i befolkningsstorlek men kan ändå ses som jämförbara storleksmässigt då de har mellan 12 000- 55 000 invånare. Både kommuner som under början av 1970-talet kunde klassas som industrikommuner eller som brukskommuner valdes för att få en variation av kommuner som har mött olika utmaningar och som kanske har varit tvungna att använda sig av olika former av strategier för att hantera sin befolkningsminskning. Utifrån ovanstående kriterier har Uddevalla och Hallstahammar valts ut som kommuner som har haft en ökande befolkning under minst en tioårsperiod, Köping och Karlskoga som har haft en ökande befolkning under minst en femårsperiod samt Hagfors och Gällivare som har haft en minskande befolkning under minst en tioårsperiod.

3.2 Insamlingsmetoder

En fallstudie tillåter forskaren att använda sig av en kombination av olika forskningsmetoder i undersökningen (Denscombe 2016: 93). Enligt Yin (2006: 121) bygger en god fallstudie på ett flertal källor. Alla metoder som kan anses vara lämpliga för att undersöka de processer och relationer forskaren finner intressanta kan användas (Denscombe 2016: 93). Eftersom uppsatsen har en kvalitativ forskningsdesign har en metodkombination av kvalitativa metoder använts. Genom att kombinera metoder kan forskaren stärka sin tilltro till resultatet genom att undersöka samma sak med olika metoder. Metodkombination ger en mer fullständig och komplett bild av det som studeras (Denscombe 2016: 212- 213). För att kunna besvara uppsatsens frågeställningar har textbaserad empiri i form av kommunala dokument och surveyundersökningar i form av semistrukturerade intervjuer valts som insamlingsmetoder. Metodkombinationen förväntas kunna bidra till en bredare diskussion kring kommunernas strategier och förutsättningar jämfört med om endast en metod hade valts.

Textbaserad empiri

Insamlingen av empiri utgår huvudsakligen ifrån kommunala planerings-, strategi- och visionsdokument. Den textbaserade empirin har spelat en viktig roll för att identifiera kommunernas strategier och förutsättningar. Fördelarna med att utgå från en textbaserad empiri i form av planeringsdokument är att de är producerade i en kontext som inte är forskningsrelaterad. Det minimerar risken för att forskaren skulle influera det empiriska materialet, vilket kan liknas med det som Bryman (2012: 281) kallar för reaktiva effekter. Risken för reaktiva effekter är troligtvis större i intervjusituationer där forskaren kan tolka informantens svar annorlunda eller att informanten kan anpassa sitt svar utifrån situationen. Dokument kan betraktas som en primär datakälla som därmed skiljer sig från intervjuer som kan ses som en sekundär (Denscombe 2016: 319). Skriftliga källor i form av dokument är ofta av hög relevans vid fallstudie som forskningsdesign. Denscombe (2016: 338-339) framhåller att en fördel med forskning som baseras på dokument är att de innehåller stora mängder information och de flesta forskare kan enkelt få tillgång till källorna. En annan fördel är att dokument i allmänhet är en beständig datakälla som är tillgänglig för offentlig granskning. Av dessa anledningar har analys av data från kommunala dokument ansetts vara av hög relevans för denna uppsats.

Urval av textdokument

En nackdel med att studera offentliga dokument är att de kan vara omfattande och ta tid att läsa och analysera enligt Bryman (2012: 461). Därav har ett urval av vilka dokument som har undersökts gjorts. Urvalet av dokument har gjorts genom ett strategiskt urval, det vill säga en bedömning utifrån materialets relevans i relation till studiens syfte. Därav har kommunala planerings-, strategi- och visionsdokument valts ut som i huvudsak beskriver hur kommunen ska utvecklas såsom översiktsplaner, fördjupade översiktsplaner, bostadsförsörjningsprogram och mål- och budgetdokument. Antalet dokument och dess inriktningar skiljer sig till viss del mellan kommunerna då deras relevans för uppsatsens syfte har varierat. Dessa dokument valdes även på grund av att de på olika sätt visar både politikernas och tjänstepersonernas gemensamma syn på kommunens utveckling och kan ge en bild av vilka strategier som kommunerna strävar efter att använda. Detta till skillnad mot intervjuerna där endast tjänstepersonernas syn framförs. De

valda kommunala dokumenten bedöms även ge en bild av kommunernas förutsättningar som kan påverka deras möjlighet till befolkningstillväxt.

De dokument som har valts ut från Uddevalla kommun är *Översiktsplan för Uddevalla kommun 2010* (2010), *Strategisk plan 2015-2018* (2015) och *Centrala Uddevalla - Fördjupning av kommunens översiktsplan* (2000). Från Hallstahammar kommun valdes *Översiktsplan 2011 - del 1 allmän del* (2011), *Översiktsplan - Del 1 allmän del* (1991) och *Visionen för Hallstahammars kommun* (2017). Från Köpings kommun valdes *Köping i framtiden - Översiktsplan för Köpings kommun* (2012) och *Mål och budget 2016-2018* (2015). Från Gällivare kommun valdes *Översiktsplan Gällivare kommun 2014 - Del 2 - Planeringsförutsättningar* (2014) och *Bostadsförsörjning - Gällivare kommun 2012-2030* (2012). Från Karlskoga kommun valdes *Översiktsplan för Karlskoga kommun* (2011) och *Mål och budget 2018-2020* (2017). Från Hagfors kommun valdes *Hagfors översiktsplan 2000 läsanvisning* (2002) och *Hagforsstrategin 2017-2027* (2017).

Denscombe (2016: 339) påpekar att forskaren bör vara kritiskt till vilka källor som används och bör göra en bedömning av källans auktoritet och hur den har framställts från de ursprungliga uppgifterna. Det finns en risk att dokumentet bygger mer på upphovsmannens egna tolkningar snarare än på en objektiv bild av situationen. Många av de dokument som forskare studerar bygger på något som har producerats för andra ändamål än forskningssyfte enligt Denscombe (2016: 339). Detta har därför tagits hänsyn till i denna studie. En svårighet med att studera offentliga dokument var att identifiera anpassningsstrategier vilket enligt Syssner (2014a: 36) kan bero på att anpassningsstrategier inte alltid uttrycks i offentliga planeringsdokument. Den teoristyrda tematiska analysen som syftar till att kunna identifiera anpassnings- och tillväxtstrategier har därför spelat en viktig roll för att kunna identifiera både anpassningsstrategier och tillväxtstrategier. En annan svårighet med de kommunala dokumenten är att de är skrivna olika år och vissa är skrivna för ganska många år sedan. Det finns därmed en risk att vissa dokument är mer eller mindre aktuella än de andra. Av denna anledning har ett flertal dokument undersökts från varje kommun och de kvalitativa intervjuerna har kompletterat de kommunala dokumenten.

Reflektioner om insamling av empiri från kommunala dokument

Ingen av de undersökta kommunerna bedömdes ha tillräckligt med information i sina kommunala dokument att intervjuer inte behövde genomföras. För samtliga kommuner finns det i dessa dokument mycket information som berör temana regionförstoring, näringsliv och serviceutbud, kommunala förutsättningar och mellankommunala samarbeten. Det framgår mycket om kommunernas mål, visioner och arbete med att öka boendeattraktiviteten, satsningar på kommunikationer, näringsliv och service med mera. Dessa teman behövde ändå kompletteras med mer information genom intervjufrågor. Intervjufrågorna behövde kompletteras med mer information framförallt om hur kommunerna arbetar med marknadsföring, vilka åtgärder som beskrivs som faktiskt har genomförts och hur kommunerna anser att deras förutsättningar kan påverka deras möjligheter att få befolkningstillväxt. Det finns inte mycket information om temana platsmarknadsföring, samverkan med civilsamhället och tydligare prioriteringar i de kommunala dokumenten. Dessa behövde därför till stor del kompletteras genom intervjufrågor om hur samverkan med civilsamhället genomförs om prioriteringar, effektiviseringar, resursförflyttningar och skattehöjningar har genomförts samt rivning av byggnader.

Kvalitativ semistrukturerad intervju

Som komplement till den textbaserade empirin har kvalitativa semistrukturerade intervjuer använts som insamlingsmetod. Semistrukturerade intervjuer är en typ av surveyundersökning som kan förekomma i flera olika former, men de vanligaste formerna är de som ställer frågor till människor. Syftet är att skapa kontakt med lämpliga respondenter och få information från dem. Genomförandet av surveyundersökningar har använts med gott resultat vid kartläggning av sociala värden och har idag blivit ett av de populäraste tillvägagångssätten vid samhällsforskning (Denscombe 2016: 27). Just intervjuer kan vara den mest använda metoden inom kvalitativ forskning och det beror på den flexibilitet som intervjun rymmer enligt Bryman (2002: 299). Intervjuer är generellt sätt en viktig informationskälla vid fallstudier eftersom fallstudier i många fall studerar något som rör människor (Yin 2006: 119). Det finns många termer för att beskriva kvalitativa intervjuer, men de viktigaste termerna är ostrukturerade och strukturerade intervjuer (Bryman & Bell 2017: 451).

I denna uppsats har semistrukturerade intervjuer använts. Semistrukturerade intervjuer är en relativt flexibel metod eftersom justeringar kan göras av undersökningens inriktning under intervjun (Denscombe 2016: 289). I en semistrukturerad intervju har forskaren en lista på förhållandevis specifika teman som diskuteras samtidigt som den intervjuade personen får frihet att utforma svaren på sitt sätt (Bryman 2002: 301). Dessa teman utgår ifrån den teoristyrda tematiska analysen. I semistrukturerade intervjuer behöver frågorna inte komma i tur och ordning och ifall en ny fråga kommer upp kan intervjuaren ställa denna om den knyter an till något som den intervjuade personen har sagt. Vikten i intervjun ligger på hur den intervjuade personen förstår och uppfattar de ställda frågorna (Bryman 2002: 301). De semistrukturerade intervjuerna kan göras personligt eller i grupp. I denna uppsats användes personliga intervjuer. Det innebär ett möte mellan en forskare och en informant (Denscombe 2016: 267). En fördel med den personliga intervjun är att den är lätt att arrangera samt att de synpunkter och uppfattningar som kommer till uttryck under intervjun härstammar från en källa (Denscombe 2016: 267).

De personliga intervjuerna gjordes via telefon. Telefonintervju har blivit ett väletablerat alternativ till intervjuer ansikte mot ansikte (Denscombe 2016: 34). Telefonintervjuer gör det möjligt att välja informanter som finns i städer som skulle vara opraktiska eller omöjliga att ta sig till av olika anledningar (Bryman 2012: 298). Det är en tidseffektiv metod och det blir ingen fördröjning av insamlingen av datamaterial enligt Denscombe (2016: 34). Eftersom fallstudiekommunerna som har valts har en relativt stor geografisk spridning i Sverige och tidsramen för arbetet är snävt ansågs att telefonintervju var den mest lämpliga intervjumetoden. Genom att använda telefonintervjuer kunde intervjuerna genomföras smidigt och tidseffektivt. Det som krävdes var att de intervjuade personerna och forskarna hittade en gemensam tid när intervjuerna kunde genomföras. Becker et al. (2012: 298) framhåller även att telefonintervju är en lämplig metod att använda för att säkra en intervju med yrkesverksamma som ofta är upptagna. Detta påverkade också valet av telefonintervju. Dock finns det vissa nackdelar med telefonintervjuer. En av dessa är att det är svårare att ha en naturlig konversation över telefon eftersom det inte uppstår en visuell kommunikation. Det gör det svårare för framförallt den som intervjuar att läsa av informantens reaktion genom sitt kroppsspråk, exempelvis om informanten verkar förvirrad eller obekvämt av att svara på vissa frågor (Becker et al. 2012: 299). Till viss del går det att uppfatta en reaktion genom röstläge, men det är svårare att notera jämfört med när det är ansikte mot ansikte framhåller Becker et al. (2012: 299). Frånvaron av visuell kontakt kan

även leda till att den som intervjuar och informanten avbryter varandra eller talar i mun på varandra, vilket kan göra det svårt att höra varandra (Becker et al. 2012: 299). Med hänsyn till nackdelarna ansågs att fördelarna överväger och gör det möjligt för oss att samla in empiri som inte annars skulle ha varit möjlig att få fram. Vid utformningen av intervjufrågor har fokus legat på att välja relativt öppna frågor som inte är ledande.

Urval av informanter

Semistrukturerade intervjuer bidrar med djupgående och detaljerad data till undersökningen från nyckelpersoner. Utifrån nyckelpersoners kunskaper kan värdefulla insikter och attityder upptäckas (Denscombe 2016: 287-288). Urvalet av informanter har därav begränsats till ett antal nyckelpersoner på kommunerna. I uppsatsens sammanhang innebär det tjänstepersoner på kommunernas avdelningar som arbetar med fysisk planering. För att få en så jämförbar bild som möjligt var målet att en tjänsteperson från varje kommun skulle intervjuas. Köpings kommun valde dock att inte delta i undersökningen på grund av brist på lämplig personal att intervjua.

Som forskare i en uppsats måste de etiska grunderna beaktas. I kvalitativa intervjuer ska det finnas samtycke från informantens del. Det innebär att informanterna ska lämna sitt samtycke om att delta i intervjun samt att den ska få fullständig information om forskningsprocessen. Om informanten ska vara anonym eller inte i uppsatsen måste också klargöras och godkännas av denne (Reinecker & Jörgensen Stray 2014: 201-203). Samtliga tjänstepersoner är anonyma i denna uppsats men har godkänt att relateras till den kommun som de arbetar i.

Samtliga intervjuer valdes att spelas in. Genom att spela in intervjuerna blir det lättare att fokusera på diskussionerna och forskaren blir inte distraherad av att anteckna samtidigt (Bryman 2002: 310). Samtliga intervjuade godkände att bli inspelade i syfte för oss att transkribera informationen så det kunde användas i uppsatsen. För att tolka det som sägs under intervjun görs ofta en transkribering av den inspelade intervjun. Enligt Bryman (2011: 432) behöver inte de delar av intervjun som inte ska användas transkriberas och transkriberingen kan därmed vara selektiv. I denna uppsatsen gjordes en selektiv transkribering av den mest relevanta informationen utifrån den teoristyrda tematiska analysen. Även intervjufrågorna utgår från den teoristyrda tematiska analysen i syfte att kunna besvara uppsatsen forskningsfrågor. Användningen av intervjuer som metod var till stor hjälp i arbetet och gav mycket information på kort tid.

Enligt Wibeck (2010: 143) tenderar människan till att se och höra endast det som bekräftar dennes egna ståndpunkter och undvika det som inte passar in i det mönster som hon tidigare tycks se. För att stärka studiens rehabilitet, det vill säga tillförlitligheten till undersökningen, hade det därmed behövts mer än en person som tolkar informantens svar från inspelningen. På grund av den snäva tidsramen har detta inte gjorts och intervjuerna har delats upp mellan denna uppsatsens forskare.

Ofta är forskaren medskapare till det resultat som produceras (Seale 2012: 208). Det är därför viktigt att forskaren strävar efter att inta en neutral hållning vid intervjun enligt Denscombe (2009: 246). På så sätt minimeras forskarens inverkan på resultatet. En neutral hållning försökte därför hållas under intervjuerna. Dock är det svårt att hålla en neutral hållning eftersom forskaren alltid är aktiv, har viss kontroll och styr samtalen (Rapley 2007:19f). Rapley (2007: 20) framhåller därav att det snarare är viktigare att kritiskt granska forskarens egen position och

analysera hur tillvägagångssättet kan ha påverkat informantens svar och därmed även hur analysen tas fram. Reflektioner kring detta har därför gjorts i uppsatsen.

3.3 Analysmetod

Teoristyrd tematisk analys

Empirin i denna uppsats har analyserats utifrån en teoristyrd tematisk analys. Tematisk analys är en vanlig analysmetod inom den kvalitativa forskningen (Bryman 2012: 578-581). Data från dokument och intervjutranskriberingar kan analyseras utifrån valda teman som både kan vara relaterade till förvalda teorier eller direkt till empirin (Bryman 2012: 578-581). Den teoristyrda tematiska analysen kan delvis liknas med en kvalitativ innehållsanalys. En kvalitativ innehållsanalys syftar till att hantera komplexa tolkningar av dokumentinnehåll (Bergström & Boréus 2012: 50). Den kvalitativa innehållsanalysen syftar även till att analysera och tolka material med fokus på vissa utvalda aspekter eller teman (Schreier 2012: 3-4). I denna uppsats har teman med tillhörande frågeställningar valts ut innan genomförd analys. De teman som har valts utgår främst ifrån det teoretiska perspektivet men också till viss del utifrån forskningsöversikten vilka i sin tur har avgränsats utefter syftet med uppsatsen. I denna uppsats analyserades data från kommunala dokument och intervjutranskriberingar. Resultatet från de kommunala dokumenten samt intervjutranskriberingarna presenterades, tolkades och analyserades utifrån de teman som valts och frågeställningar som är kopplade till dessa. Även citat som kunde kopplas till dessa teman togs ut. Det är inte alltid som dessa teman uttrycks i intervjutranskriberingarna eller i klartext i dokumenten utan empirin behövde ibland läsas utifrån ett större perspektiv och sammanhang. Resultatet är därmed en grundad bedömning av hur empirin kan tolkas utifrån valda teman. Dessa teman och frågeställningar utgör därmed en analysram mot vilken empirin analyserades utifrån i resultat och analysdelen. Valda teman och tillhörande frågeställningar redovisas nedan och på nästa sida.

Analysram	
Tema:	Frågeställningar:
Tillväxtstrategier	
Platsmarknadsföring	Använder sig kommunen av platsmarknadsföring? Vilka invånare strävar kommunen efter att locka? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?
Bostadsutbud och attraktiva boendemiljöer	Vilket form av bostadsutbud och boendemiljö strävar kommunen efter att kunna erbjuda? Vilka invånare strävar kommunen efter att

	locka? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?
Kommersiellt och offentligt serviceutbud samt kulturutbud	Satsar kommunen på ett varierat utbud av kommersiell och offentlig och service samt ett rikt utbud av kultur? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?
Näringsliv och besöksnäring	Satsar kommunen på näringslivet och besöksnäringen? Framhålls stöd till entreprenörskap, företagsklimat, investeringar och besöksnäring? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?
Regionförstoring	Satsar kommunen på utveckling av infrastruktur och kommunikationer för att stärka kopplingarna och underlätta pendling till andra kommuner? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?
Anpassningsstrategier	
Mellankommunala samarbeten	Arbetar kommunen med mellankommunala samarbeten? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?
Samverkan med civilsamhället	Hur arbetar kommunen med samverkan med civilsamhället? Involveras medborgarna tidigt i processerna? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?

<p>Prioriteringar och effektiviseringar</p>	<p>Har effektiviseringar inom verksamheter och tydligare prioriteringar skett i kommunen? Vilka effekter har denna strategi haft? Kan kommunernas förutsättningar påverka deras möjlighet att använda strategin?</p>
--	--

3.4 Generell källkritik

Det är viktigt att ha ett kritiskt förhållningssätt till källor och framtagen data påpekar Denscombe (2012: 245). Att belysa och diskutera begränsningar med källorna och framtagen data i denna uppsats är därmed högst relevant. Det är även viktigt att vara uppmärksam på forskarens roll och forskaren behöver själv vara medveten om sin egen roll i forskningen. Forskaren kan inte ses som en objektiv och neutral observatör. Det är viktigt att vara medveten om att forskaren har en viss position i sin forskning och en viss förförståelse. Detta medför att forskningens utformning, dess forskningsfrågor och analys påverkas av forskarens position och förförståelse (Denscombe 2012: 268-269). Forskarens val av teman och frågor i den teoristyrda tematiska analysen såväl som genomförandet av metoderna påverkar studiens utformning och resultat (Bergström & Boréus 2012: 39). Den som läser denna uppsats behöver därmed inta ett kritiskt förhållningssätt till den litteratur som har använts och till resultatet av framtagen data. Läsaren behöver även vara medveten om att genomförandet av metoder har påverkat resultatet.

Ett medvetet urval har gjorts av källor och forskningsreferenser som har använts i uppsatsen och kan inte ses som en fullständig redogörelse för ämnesområdet. I största möjliga mån har förstahandskällor skrivna av forskare använts för att på så sätt stärka informationens legitimitet. Gällande den kvalitativa innehållsanalysen är det viktigt att poängtera att de kommunala dokumenten som analyserats inte har tillkommit med syfte att beskriva hur kommunerna arbetar med tillväxt- och anpassningsstrategier. De visioner och strategier som uttrycks i de kommunala dokumenten och som har tolkats som tillväxt- och anpassningsstrategier i denna uppsats har avvägs utifrån den teoristyrda tematiska analysen.

Kapitel 4.

Fallstudiekommuner

De fallstudiekommuner som har undersökts är Uddevalla, Hallstahammar, Köping, Karlskoga, Hagfors och Gällivare. I detta kapitel ges en sammanfattande beskrivning om varje kommun. I figuren nedan redovisas var i Sverige kommunerna ligger. Rött markerade kommuner har haft en befolkningsminskning under en tioårsperiod under senare år, orange markerade kommuner har haft befolkningsstillväxt under en femårsperiod under senare år och grönt markerade kommuner har haft befolkningsstillväxt under minst en tioårsperiod under senare år.

Figur 1. Figuren visar valda kommuners geografiska läge i Sverige.

4.1 Gällivare kommun

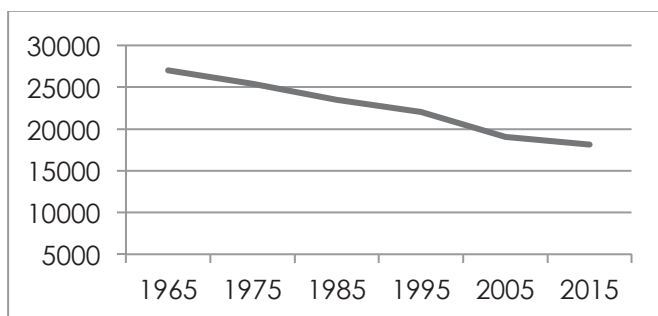
Gällivare kommun är belägen mitt i Norrbottens län. På cirka två till tre timmar med bil eller tåg nås norrbottenkusten och Stockholm nås på drygt två timmar med flyg (Gällivare kommun 2014: 5, del 2). År 1965 hade Gällivare kommun 27 056 invånare men sedan dess har befolkningen i stort sett minskat med undantag för små variationer. År 2017 hade kommunen totalt 17 825 invånare. Gällivare kommun har haft en befolkningsminskning om cirka 34 % mellan dessa år (Statistiska centralbyrån 2018b). Utflyttningen från kommunen har under flera års tid varit större än inflyttningen men under senare år har det skett en minskning av antalet utflyttare (Gällivare kommun 2014: 39, del 2). Gällivare kommun har under de senaste fem årens statistik, åren 2013-2017, haft mestadels fler utflyttade än inflyttade invånare och färre födda än döda invånare (Statistiska centralbyrån 2018a).

Utanför Gällivare tätortsområde bor det cirka 3 000 personer och generellt är de flesta 70 år och äldre, men det finns också byar där barnfamiljer flyttar in och de yngre åldersgrupperna utgör en växande andel av byarnas befolkning. Personer i åldersgruppen 0-19 år samt 20-64 år i kommunen kommer enligt befolkningsprognosen för 2012-2021 att minska medan den äldre åldersgruppen ökar vilket innebär att den yrkesverksamma åldersgruppen 20-64 år minskar (Gällivare kommun 2014: 39, del 2).

Många arbetstillfällen i kommunen finns inom gruvnäringen där en hög tillväxt råder (Gällivare kommun 2014: 39, del 2). Näringslivet domineras av gruvnäringen med tillhörande serviceindustri och Gällivares utveckling bygger till stor del på gruvindustrin. Gruvnäringen, kommun och landsting utgör ur sysselsättningssynpunkt tyngdpunkten i näringslivet. Cirka 800 gästarbetare kommer årligen till kommunen för att arbeta inom gruvnäringen och dessa räknas inte in i pendlingsstatistiken. Bygg- och anläggningsbranschen är även stor i kommunen. Under 2012 pendlade cirka 800 personer in till kommunen och cirka 450 personer pendlade ut till andra kommuner för att arbeta (Gällivare kommun 2014: 48, del 2).

Figur 3. Figuren visar Gällivare kommuns geografiska läge i Sverige.

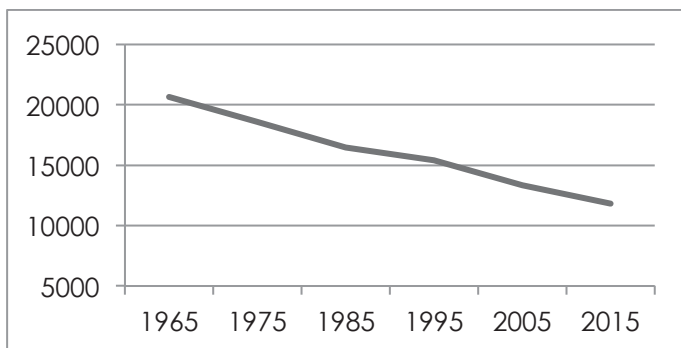

Figur 2. Figuren visar Gällivare kommuns befolkningsutveckling från år 1965 fram till år 2015 (Statistiska Centralbyrån 2018b).

4.2 Hagfors kommun

Hagfors kommun är belägen i Värmlands län och gränsar till kommunerna Munkfors, Forshaga, Filipstads, Torsby, Sunne och Karlstad, samt till Malung-Sälens i Dalarnas län (Hagfors kommun 2002: 5, kap 2). Kommunens befolkning har minskat under många år i alla delar av kommunen. I vissa delar av kommunen sker en minskning av andelen invånare i åldrarna 15-24 år samtidigt som det i vissa andra delar såsom i Hagfors stad och i Råda-Uddeholm finns en kraftig ökning av antalet personer över 85 år (Hagfors kommun 2002: 4, kap 3). År 1961 hade Hagfors kommun 21 079 invånare men sedan dess har befolkningen i stort sett minskat med undantag för små variationer och år 2017 hade kommunen 11 782 invånare. Hagfors kommun har haft en befolkningsminskning om cirka 44 % mellan dessa år (Statistiska centralbyrån 2018b). Hagfors kommun har under de senaste fem årens statistik, åren 2013-2017, haft mestadels fler utflyttade än inflyttade invånare och färre födda än döda invånare (Statistiska centralbyrån 2018a).

Kommunens näringsliv har sedan lång tid tillbaka byggt på naturresurserna och har länge präglats av de stora bolagen, som exploaterat de lokala naturtillgångarna. Vid industrialismen ökade efterfrågan på skogsråvara lavinartat, järnbruken växte upp och behovet av vattenkraften utvecklades. Fram till 1970-talet dominerades dessa näringar av Uddeholmsbolaget. Uddeholmsbolaget har sedan 1980-talet fått en uppdelning i tre företag: Uddeholm Tooling (stålindustri), Birka Energi (vattenkraft) och Stora Enso (skogsnäringen) (Hagfors kommun 2002: 6, kap 3). Till framförallt angränsande kommuner men även andra kommuner sker en betydande arbetspendling som nästan helt sker i privata bilar (Hagfors kommun 2002: 11, kap 6).

Figur 4. Figuren visar Hagfors kommuns befolkningsutveckling från år 1965 fram till år 2015 (Statistiska Centralbyrån 2018b).

Figur 5. Figuren visar Hagfors kommuns geografiska läge i Sverige.

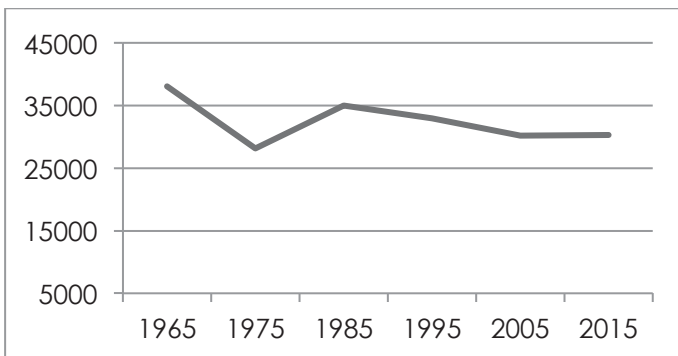
4.3 Karlskoga kommun

Karlskoga kommun ligger i östra Värmlands län. De två närmaste större städerna är Örebro och Karlstad. Den dominerande tätorten i Karlskoga kommun är Karlskoga tätort. Övriga samhällen i kommunen är mycket små och har cirka ett hundratal invånare eller mindre (Karlskoga kommun 2011: 14). Under industrialiseringen fram till år 1970 skedde en stark befolkningstillväxt i kommunen och befolkningsantalet var uppe i 39 706 invånare (Statistiska centralbyrån 2018b). Efter år 1970 och den omfattande strukturomvandling av industrisamhället har befolkningen minskat kraftigt (Karlskoga 2012:13). År 2012 var antalet invånare i Karlskoga kommun som lägst med 29 621 invånare och hade då minskat med hela 25,4 % sedan år 1970. Sedan år 2012 har befolkningsantalet ökat med undantag för år 2017 då det minskade igen (Statistiska centralbyrån 2018b). Karlskoga kommun har under de senaste fem årens statistik, åren 2013-2017, haft fler inflyttade än utflyttade invånare och fler döda än födda invånare (Statistiska centralbyrån 2018a).

Kommunen framhålls som ett typiskt brukssamhälle med ursprung i metallbearbetningen där den dominerande arbetsgivaren var AB Bofors. Efter 1970-talet ökade den internationella konkurrensen. Idag är Karlskogas näringsliv mer diversifierat. Genom nya företag har sysselsättningsnivån någorlunda kunnat bibehållas. Tillverkningsindustrin har ersatts med högteknologiska varor och kunnande och sysselsätter flest invånare. Idag finns även en koncentration av metallbearbetande företag som i många fall är internationellt ägda och verkar på en global marknad. Kunskaps- och servicesektorn har växt och framhålls som en viktig sektor i framtiden (Karlskoga kommun 2011: 13).

Figur 7. Figuren visar Karlskoga kommuns geografiska läge i Sverige.

Figur 6. Figuren visar Karlskoga kommuns befolkningsutveckling från år 1965 fram till år 2015 (Statistiska Centralbyrån 2018b).

4.4 Köpings kommun

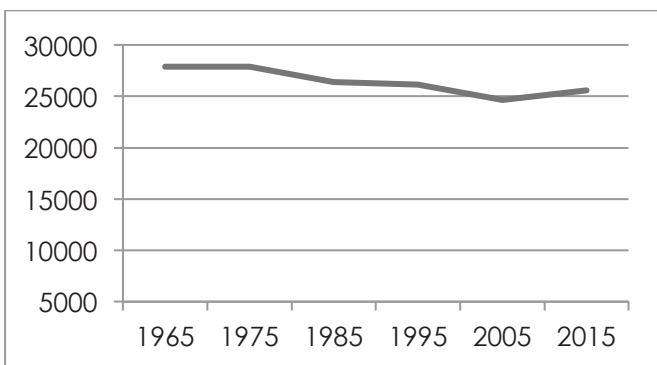
Köpings kommun ligger i mitten av Mälardalen i den västra delen av Västmanlands län och omges till stor del av landsbygd (Köping 2012: 10). Fram till år 1970 hade Köpings kommun en stark befolkningstillväxt och var uppe i 29 718 invånare. Därefter minskade befolkningsantalet fram till år 1989 med 11,4 %. Mellan år 1989-1991 ökade befolkningen något men följdes därefter av en fortsatt befolkningsminskning. Befolkningsantalet har sedan år 2012 ökat i kommunen (Statistiska centralbyrån 2018b). Köping kommun har under de senaste fem årens statistik, åren 2013-2017, haft fler inflyttade än utflyttade invånare och mestadels fler födda än döda invånare (Statistiska centralbyrån 2018a).

År 1865 grundades Köpings Mekaniska Verkstad som kom att bli av avgörande betydelse för Köpings utveckling under industrialiseringen. Tillverkningsindustrin dominerar fortfarande i Köping vilket Köpings kommun (2012: 18) framhåller både som en styrka och svaghet. En styrka eftersom det finns kompetens och produktionskapacitet samlad inom näringslivet och en svaghet eftersom kommunens utveckling blir beroende av konjunktursförändringar och strukturella processer både nationellt och internationellt (Köpings kommun 2012: 18). Ett differentierat näringsliv är önskvärt enligt Köpings

kommun (2012: 18) som anser att det skulle ge en stabilare och mindre sårbar arbetsmarknad. Varje arbetsdag pendlar cirka 2 800 personer in till Köpings kommun för att förvärvsarbeta samtidigt som cirka 2 500 Köpingsbor pendlar till andra kommuner (Köpings kommun 2012: 11).

Figur 9. Figuren visar Köpings kommuns geografiska läge i Sverige.

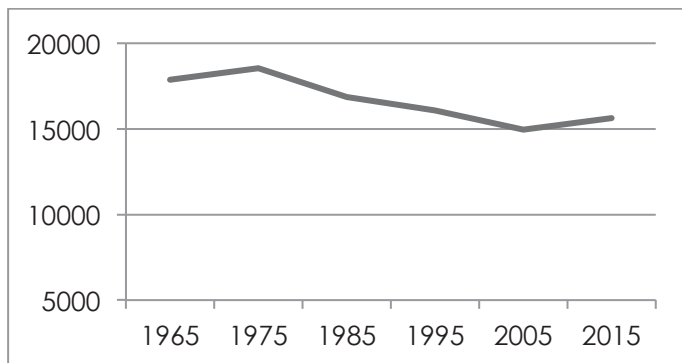

Figur 8. Figuren visar Köpings kommuns befolkningsutveckling från år 1965 fram till år 2015 (Statistiska Centralbyrån 2018b).

4.5 Hallstahammar kommun

Hallstahammars kommun ligger i Mälardalen i Västmanlands län. Angränsande kommuner är Västerås, Eskilstuna, Kungsör, Köping och Surahammar. Det tar under 15 minuter till Västerås centrum med tåg och en dryg timme till Stockholms central med tåg. Under 1970- och 80-talet skedde en befolkningsminskning i Hallstahammar till följd av krisen för stålindustrin (Hallstahammar kommun 2011: 13). År 1971 hade Hallstahammar kommun 19 039 invånare men efter det minskade befolkningen i stort sett med undantag för små variationer fram till år 2008 då kommunen hade 15 014 invånare. Mellan dessa år hade kommunen en befolkningsminskning om cirka 21 %. Från och med år 2009 har invånarantalet successivt ökat och år 2017 hade kommunen 15 998 invånare (Statistiska centralbyrån 2018b). Andelen äldre har ökat medan barn- och ungdomskullarna varierar olika år (Hallstahammar kommun 2011: 13). Hallstahammar kommun har under de senaste fem årens statistik, åren 2013-2017, haft fler inflyttade än utflyttade invånare och mestadels fler födda än döda invånare (Statistiska centralbyrån 2018a).

Näringslivet i kommunen domineras av industrier inom tillverkning som utgör cirka 35 % av arbetstillfällena i kommunen (Hallstahammar kommun 2011: 37). Hallstahammar är en bruksort som har förändrats till ett modernt samhälle med många företag i varierande branscher (Hallstahammar kommun 2011: 39). Både in- och utpendlingen från kommunen är stor och de flesta pendlar mellan Hallstahammar och Västerås. Statistik från år 2006 visar att 1 904 personer pendlade in till arbete i kommunen och 2 665 pendlade ut till arbete i annan kommun (Hallstahammar kommun 2011: 14).

Figur 10. Figuren visar Hallstahammars kommuns befolkningsutveckling från år 1965 fram till år 2015 (Statistiska Centralbyrån 2018b).

Figur 11. Figuren visar Hallstahammar kommuns geografiska läge i Sverige.

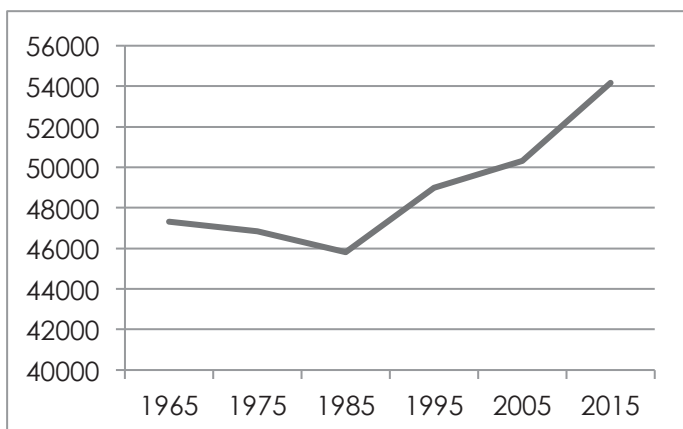
4.6 Uddevalla kommun

Uddevalla är en kommun i Västra Götalands län och ligger cirka 8 mil norr om Göteborg (Uddevalla 2018). Kommunen var som störst år 1969 och hade då 47 755 invånare. Därefter minskade befolkningsantalet fram till år 1985 med 4,3 % (Statistiska centralbyrån 2018b). Sedan år 1985 har invånarantalet successivt ökat och år 2017 bodde det totalt 55 615 invånare i kommunen. Uddevalla kommun har under de senaste fem årens statistik, åren 2013-2017, haft fler inflyttade än utflyttade invånare och fler födda än döda invånare (Statistiska centralbyrån 2018a).

Efter år 1985 har Uddevalla förändrat sin karaktär från att vara en kommun där traditionell tillverkningsindustri dominerade till att ha fått en arbetsmarknad där service- och tjänstesektorn har tagit över (Uddevalla 2013: 4-5). Tidigare fanns ett fåtal större arbetsplatser såsom Volvo och varvet där stora delar av kommuninvånarna arbetade (Uddevalla kommun 2010: 82). Idag finns istället ett differentierat näringsliv med cirka 5 000 aktiva företag (Uddevalla 2013: 4-5). Det är dock fler personer som pendlar från Uddevalla än vad det är som pendlar in. Det är cirka 6 650 personer som pendlar in till Uddevalla för att arbeta där. Fördelningen av varifrån inpendlingen kommer ifrån är relativt jämnt fördelat bland närliggande kommuner. Cirka 6 900 förvärvsarbetande pendlar till andra närliggande kommuner varav majoriteten pendlar till Trollhättan och Göteborg (Uddevalla kommun 2010: 96).

Figur 13. Figuren visar Uddevallas geografiska läge i Sverige.

Figur 12. Figuren visar Uddevalla kommunsbefolkningsutveckling från år 1965 fram till år 2015 (Statistiska Centralbyrå 2018b).

Kapitel 5.

Resultat och analys

I detta kapitel analyseras och diskuteras det empiriska materialet utifrån den teoristyrda tematiska analysen som presenterades i kapitel 4. Inledningsvis görs en nulägesanalys av kommunernas planeringsförutsättningar där begreppet ”krympande kommuner” analyseras, kommunernas egna syn på om de är krympande eller växande redogörs och andra faktorer, förutom strategierna, som kan påverka kommunernas möjligheter att få en befolkningstillväxt analyseras. Därefter analyseras vilka tillväxtstrategier respektive anpassningsstrategier som kommunerna har använt och använder sig av, vilka eventuella effekter dessa har haft samt hur kommunernas förutsättningar påverkar kommunernas möjlighet att använda vissa strategier och få en befolkningstillväxt under respektive tema från den teoristyrda tematiska analysen.

5.1 Nulägesanalys av planeringsförutsättningar

De undersökta kommunerna i denna uppsats har valts utifrån förutsättningen att de till följd av lågkonjunkturen och avindustrialiseringen under början av 1970-talet hade en befolkningsminskning under efterföljande år i en period av minst tio år. Utifrån denna förutsättning skulle samtliga valda kommuner kunna definieras som att de har varit krympande kommuner. I forskningsöversikten framkom dock att vad en krympande kommun innebär finns delade meningar om och det saknas en tydlig definition av begreppet. En egen definition, utifrån en tolkning av olika källor, har därför gjorts i denna uppsats. Denna uppsats har valt att utgå ifrån att de undersökta kommunerna ska ha haft en befolkningsminskning under en period av minst tio år för att kunna definieras som krympande. Utifrån denna definition kan två av de undersökta kommunerna, Gällivare och Hagfors, idag kategoriseras som krympande kommuner då de har haft en befolkningsminskning under den senaste tioårsperioden, åren 2007 till 2017. Resterande fyra kommuner har under samma period haft en befolkningsökning under antingen en tioårsperiod eller femårsperiod. Kommunerna har därmed minskat och ökat under olika långa perioder under senare år och det gjorde det intressant att undersöka om kommunerna idag ser sig själva som växande eller krympande kommuner eftersom det skulle kunna påverka vilka strategier som de väljer att använda sig av.

I undersökningen framkommer att samtliga undersökta kommuner anser att de har varit krympande kommuner i samband med befolkningsminskningen till följd av lågkonjunkturen och avindustrialiseringen under början av 1970-talet. Om kommunerna idag ser sig som krympande eller växande kommuner varierar dock. Av de undersökta kommunerna har Hagfors och Gällivare haft längst perioder av befolkningsminskning efter början av 1970-talet och fram till år 2017 enligt statistik från Statistiska Centralbyrån (2018b). Trots att båda kommunerna statistiskt sett har haft en befolkningsminskning under en lång period finns ändå vissa tveksamheter kring att idag kalla sig själva för krympande kommuner. I intervjun med Hagfors kommun framkommer att:

“Vi har minskat och utifrån det perspektivet är vi en krympande kommun eller har varit iallafall” (Informant 4).

Vidare framhålls av informanten att sett till senare år har befolkningsmängden minskat något men ser man till in- och utflyttning är befolkningsutvecklingen relativt stabil. Anledningen till befolkningsminskningen är att antalet födda är lägre än antalet som dör enligt informanten (Informant 4). I Hagfors kommuns kommunala dokument framkommer att det även är svårt att förhindra utflyttningen på grund av kravet på en högre utbildning. I översiktsplanen framhålls följande:

”Utflyttningen är inte så stor som den har varit. Det är svårt att förhindra utflyttningen. För många ungdomar är det nödvändigt att söka sig till större orter för att få en bra utbildning på högskolenivå och att därvid utveckla sig själva” (Hagfors kommun 2002: 5-6, kap 3).

I intervjun med Gällivare kommun framkommer att kommunen har haft en befolkningsminskning sedan slutet av 1960-talet med nästan 10 000 invånare. Under intervjun säger informanten att mot bakgrund mot det kan kommunen betraktas som en krympande kommun, åtminstone enligt statistiken (Informant 5).

Att dessa kommuner är något tveksamma till att kalla sig för krympande kommuner skulle kunna bero på att normen inom fysisk planering är tillväxt. Syssner (2014a: 6) framför att acceptera befolkningsminskningen och anpassa utvecklingen utifrån den är en känslig fråga eftersom normen inom lokal och regional utvecklingspolitik i Sverige är tillväxt. Enligt Syssner (2014a: 6, 39) talar tjänstepersoner helst inte om det faktum att befolkningen minskar. Detta blir tydligt i denna studie.

Kommunerna Karlskoga och Köping har haft en befolkningsminskning under en lång period sedan början av 1970-talet men har under senare år i perioder om minst fem år haft en befolkningstillväxt. Frågan är om femårsperioderna med befolkningstillväxt beror på naturliga orsaker såsom ett ökat antal födda och en ökad invandring eller om det kan ha påverkats av strategier som kommunerna har använt sig av. Karlskoga kommun har efter år 2012 haft befolkningstillväxt men år 2017 minskade befolkningen igen (Statistiska Centralbyrån 2018b). I intervjun framhålls en medvetenhet om att kommunen har varit en krympande kommun fram till år 2012. Den negativa trenden beskrivs av informanten från Karlskoga kommun som “fullkomligt oundviklig” och att den även har drabbat många andra mindre kommuner i landet. Informanten är tydlig med att kommunen idag är en växande kommun även om befolkningsantalet minskade igen år 2017. Minskningen beskrivs som en avvikelse och att trenden under senare år pekar på att kommunen kommer fortsätta att växa (Informant 1). Även Köpings kommun som har haft en befolkningstillväxt efter år 2012 framhåller sig själva som en växande kommun (Statistiska Centralbyrån 2018b). I översiktsplanen skriver Köpings kommun följande:

”Det är en utmaning att möta behoven från en växande befolkning och en föränderlig värld” Köpings kommun 2012: 3).

Både Köpings kommun och Karlskoga kommun har generellt sett minskat sedan början av 1970-talet fram till år 2012, vilket är en lång period jämfört med de fem åren som kommunerna nu har haft en befolkningstillväxt och frågan är om det går att konstatera att kommunerna nu går mot en tillväxt eller om detta snarare är en avvikelse.

Både Uddevalla kommun och Hallstahammar kommun har haft en befolkningstillväxt under en längre period under senare år. Uddevalla kommun är den kommun som statistiskt sett har ökat mest stadigt fram till idag (Statistiska Centralbyrån 2018b). Enligt informanten från Uddevalla kommun har befolkningen ökat stadigt sedan 1980-talet och idag anser de att kommunen är en växande kommun (Informant 2). I intervjun framkom också att det finns en pågående diskussion om hur kommunen ska definiera sig, detta eftersom den ökade befolkningstillväxten har inneburit utmaningar i och med att befolkningsantalet har vuxit snabbare än samhällsplaneringen har hunnit planera för. Informanten säger:

“Måste vi vara en växande eller krympande kommun eller kan vi vara något annat?”
(Informant 2).

Detta innebär att i kommuner som har befolkningstillväxt är en ökad tillväxt inte alltid eftersträvansvärt då det medför olika utmaningar.

Oavsett om de undersökta kommunerna idag kan eller själva vill definiera sig som krympande eller växande visar undersökningen på att kommunerna tror att både de tillväxtstrategier som de har använt och deras specifika förutsättningar har påverkat deras befolkningsutveckling. I undersökningen framkom att flera av de undersökta kommunerna tror att de strategier som de har använt för att försöka skapa tillväxt kan ha bidragit till att vända den negativa befolkningstrenden eller åtminstone har fått befolkningsminskningen att stagnera. Exempelvis framhåller informanten från Karlskoga kommun att strategin att möjliggöra för vattennära boenden kan ha varit den främsta strategin som har bidragit till att befolkningen har börjat öka på senare år (Informant 1). Ett annat exempel är att det i Hallstahammars översiktsplan framhålls följande:

”Befolkningsökningen har bland annat åstadkommit genom att kommunen har kunnat erbjuda goda boendemiljöer med närhet till förskola och skola samt goda kommunikationer till andra kommuner” (Hallstahammars kommun 2016: 15).

Mer om dessa strategier beskrivs under rubrikerna *tillväxtstrategier* och *anpassningsstrategier*.

Förutom att strategierna kan ha bidragit till en ökad befolkning genom en ökad inflyttning framkommer i undersökningen även andra faktorer som kan ha bidragit till befolkningstillväxten i de undersökta kommunerna såsom ett ökat antal födda personer, en ökad invandring, bostadsmarknaden och även kommunernas geografiska förutsättningar. Informanten från Hallstahammar kommun framförde under intervjun att även antalet födda och döda kan ha bidragit till befolkningstillväxten (Informant 3). I Hagfors kommun och Gällivare kommun, som under en längre period har haft en befolkningsminskning, har båda enligt Statistiska centralbyrån (2018a) under de senaste fem åren (2013-2017) haft färre antal födda än antal döda. De har även haft en större andel utflyttade än inflyttade invånare. Detta kan därmed ses som två av anledningarna till att dessa kommuner har haft en befolkningsminskning och tyder på att de inte i någon större utsträckning har lyckats att få fler invånare att flytta till kommunerna. Kommunerna Karlskoga och Köping samt Hallstahammar och Uddevalla, som under en kort respektive lång period på senare år har haft en befolkningsökning, har samtliga enligt Statistiska centralbyrån (2018a) under de senaste fem åren (2013-2017) haft fler inflyttade än utflyttade invånare. Detta kan ses som en av anledningarna till att dessa kommuner

har haft en befolkningsökning och tyder på att de har lyckats att få fler invånare att flytta till kommunerna. Däremot skiljer sig antalet födda och antalet döda under samma period mellan kommunerna då Karlskoga och Hallstahammar har haft fler döda än födda medan Köping och Uddevalla har haft fler födda än döda invånare (Statistiska centralbyrån 2018a). Karlskoga och Hallstahammar har därmed, trots att de har haft färre antal födda än antal döda, lyckats få en befolkningstillväxt genom ett ökat antal inflyttade. Om det beror på genomförda strategier eller andra naturliga faktorer är svårt att avgöra.

I undersökningen framkommer att den ökade invandringen kan ha bidragit till att vända den negativa befolkningstrenden i flera av de kommuner som har börjat öka under senare år. Exempelvis framhåller informanten från Karlskoga kommun att den ökade invandringen som har pågått under en längre tid har bidragit till att kommuner som under en lång tid har minskad nu har börjat öka (Informant 1). Även Hallstahammars kommun framhåller den ökade invandringen som en bidragande faktor:

”Inflyttningen från främmande länder har bidragit till att invånarantalet varit stabilt under senaste tioårsperioden” (Hallstahammar kommun 2011: 9).

Även bostadsmarknaden framhålls som en bidragande faktor till befolkningstillväxt. Informanten från Hallstahammars kommun förklarar att bostadsmarknaden har vänt och att bostadsbrist har lett till att bostadspriserna har stigit vilket gör det mer ekonomiskt fördelaktigt att bygga och vilket i sin tur har gjort att kommunen har kunnat behålla invånare och locka nya (Informant 3). Även det geografiska läget i landet och dess koppling till infrastruktur och kommunikationer framhålls av flera av de undersökta kommunerna som en viktig förutsättning som kan påverka deras möjligheter att få befolkningstillväxt. I intervjun med informanten från Hallstahammar kommun framkommer följande:

“Det viktigaste är nog läget i Sverige, med hänsyn till närheten till arbetsmarknaden och det är hyfsat billigt att bo i kommunen. Att man har nära till jobb, dagsutpendling, de flesta jobbar i andra orter framförallt Västerås” (Informant 3).

Även informanten från Karlskoga kommun framhåller det geografiska läget som en bidragande faktor. Den starka tillväxten i storstäderna påverkar även grannkommunerna eftersom många väljer att bo i en grannkommun och arbeta i den större staden berättar informanten (Informant 1). Uddevalla kommun framhäver också sitt geografiska läge som bidragande till tillväxten och skriver i *Strategisk plan 2015-2018*:

“Växtkraften i kommunen är stark tack vare det attraktiva läget i hjärtat av Bohuslän och den unika kombinationen av hav, fjäll och fjord” (Uddevallakommun 2015: 1).

Sammanfattningsvis kan konstateras att samtliga undersökta kommuner anser att de har varit krympande kommuner i samband med att de hade en befolkningsminskning. Men ingen av de undersökta kommunerna vill riktigt definiera sig som en krympande kommun idag. Detta även om de kommuner som under senare år har haft en befolkningsminskning är medvetna om att de har minskat och håller med om att de statistiskt sett är krympande kommuner. Dessutom kan dessa kommuner idag klassificeras som krympande enligt denna uppsats definition. De resterande fyra kommunerna har under en tioårsperiod eller femårsperiod haft en befolkningsökning. Detta gör det därför intressant att jämföra vilka strategier som kommunerna

har använt och använder idag och om dessa skiljer sig åt. De använda strategierna framhålls av flera kommuner som att de har bidragit till att vända den negativa befolkningsutvecklingen eller åtminstone har fått befolkningsminskningen att stagnera. Det framkommer även att det kan finnas andra orsaker bakom befolkningsminskning och befolkningsökning som kommunerna inte alltid kan påverka. Denna uppsats kommer nu att fokusera på strategier som de undersökta kommunerna har använt sig av och använder som kan påverka deras befolkningstillväxt eller för att anpassa sig till en befolkningsminskning. I den tidigare forskningen framgick att det finns två huvudsakliga sätt att hantera befolkningsminskning: tillväxtstrategier och anpassningsstrategier (Syssner 2014a: 40; Roth & Cunningham-Sabot 2012: 62). Under följande rubriker *Tillväxtstrategier* och *Anpassningsstrategier* analyseras vilka strategier som de undersökta kommunerna har använt sig av och använder, vilka effekter dessa kan ha haft samt hur kommunernas förutsättningar kan påverka deras möjlighet att använda strategierna och få en befolkningstillväxt.

5.2 Tillväxtstrategier

Nilsson (2012b: 24) framhåller att tillväxt framförallt handlar om att locka nya invånare och företag till kommunen för att på så sätt skapa en positiv befolkningsutveckling. Tillväxtstrategier syftar framförallt till att skapa tillväxt och innefattar bland annat åtgärder såsom stöd till platsmarknadsföring, näringslivet och besöksnäringen enligt Syssner (2014a: 40). Utifrån undersökningarna framkom att framförallt de kommuner som under en lång period under senare år har haft en befolkningsminskning och de som under en kort period under senare år har haft en befolkningstillväxt har mål och visioner om en befolkningstillväxt och om en ökad inflyttning. Exempelvis har Gällivare kommun som befolkningsmål att växa med 5 000 personer inom 20 år (Gällivare kommun 2014: 13, del 1). De kommuner som under en längre period under senare år har haft en befolkningstillväxt har dock inte uttalade mål om befolkningstillväxt. Under intervjun med informanten från Uddevalla kommun framkommer att:

“Vi har inte ett mål om att öka befolkningen. Vi har inga strategier för att öka befolkningen men vi har inte heller satt några strategier för att inte växa. Vi har inte lagt stort fokus vid inflyttningen. Det är en fråga vi pratar mycket om. Vill vi växa? Om vi vill det, varför?” (Informant 2).

I Hallstahammar kommuns tidigare gällande översiktsplan från 1991, då kommunen hade en befolkningsminskning, skriver de att en återhämtning är önskvärd och att det är väsentligt att ingen ytterligare avtrappning av befolkningen sker (Hallstahammar kommun 1991: 4). När Hallstahammar hade en befolkningsminskning strävade de därmed efter en tillväxt.

Enligt Glesbygdverket (2007: 16) är den vanligaste anledningen till att kommuner arbetar för att bli mer attraktiva och locka nya invånare att de har ett allmänt mål om att öka befolkningen. Detta stämmer överens med flera av de undersökta kommunerna som i undersökningen har visat sig vilja locka nya invånare och har mål om en befolkningstillväxt. Att Uddevalla kommun inte har ett mål om befolkningstillväxt beror antagligen på att de redan har en befolkningstillväxt och därför inte behöver ha det som ett uppsatt mål. Oavsett vad de undersökta kommunerna har för befolkningsmål framkommer det att samtliga kommuner arbetar med olika former av åtgärder och strategier som kan ses som tillväxtstrategier. Att Uddevalla kommun använder strategier som kan bidra till befolkningstillväxt trots att de inte har mål om befolkningstillväxt

skulle kunna bero på att de behöver anpassa sig till den ökande befolkningen. Att samtliga undersökta kommuner använder strategier för tillväxt, oavsett befolkningsutveckling, är inte obefogat eftersom kommunernas uppgift är att stärka välfärden. Enligt Fjertorp (2013: 31) bör en strävan efter befolkningstillväxt vara i linje med kommunens uppdrag att skapa välfärd för kommuninvånarna enligt kommunallagen (SFS 1991:900) då en befolkningstillväxt är ekonomiskt fördelaktigt för både kommunen och dess invånare. Problemet i krympande kommuner är dock att när befolkningen minskar i en kommun minskar även skatteunderlag vilket innebär en försämrad möjlighet att investera i den gemensamma välfärden enligt Syssner (2012: 22). Vidare framhåller Syssner (2014a: 39) att det är en stor utmaning för kommuner att ha befolkningstillväxt som politiskt mål och samtidigt planera utifrån förutsättningarna som en befolkningsminskning innebär. Det blir därmed svårare för de krympande kommunerna att satsa på tillväxtstrategier och sträva efter befolkningstillväxt när det inte finns ekonomiska förutsättningar för det på grund av den negativa demografiska utvecklingen.

Vilka tillväxtstrategier som fallstudiekommunerna har arbetat med framgår under kommande underrubriker: *platsmarknadsföring, bostadsutbud och attraktiva boendemiljöer, kommersiellt och offentligt serviceutbud samt kulturutbud, näringsliv och besöksnäring samt regionförstoring.*

Platsmarknadsföring

Platsmarknadsföring kan enligt Syssner (2014a: 40) ses som en tillväxtstrategi och enligt Niedomysl (2006: 698) använder många kommuner platsmarknadsföring och kampanjer för att försöka locka nya invånare. I undersökningen framkommer att samtliga undersökta kommuner mer eller mindre har arbetat med platsmarknadsföring genom att marknadsföra sig själva på olika sätt för både befintliga och potentiella nya invånare samt för turister och näringsliv.

Köpings kommun skriver i sin översiktsplan om att de ska marknadsföra kommunen för framförallt företag och besökare men även boende (Köpings kommun 2012: 4). I översiktsplanen står:

“Kommunen ska verka för gemensam marknadsföring av kommun och utbud av arrangemang” (Köpings kommun 2012: 39).

Köpings kommun har även i sitt kommunala dokument “Mål och budget 2016-2018” skrivit att de ska marknadsföra lediga tomter för bostadsbyggande (Köpings kommun 2015: 47). Även Hagfors kommun skriver att de ska marknadsföra lediga fastigheter och tomter (Hagfors kommun 2017: 18). Detta tyder på att de vill locka nya invånare men skulle också kunna tyda på att de vill skapa flyttkedjor inom kommunen. Informanten från Hagfors kommun berättar att kommunen har marknadsfört sig på olika sätt under olika tider (Informant 4). Informanten framhåller att:

“För tio år sedan ungefär gjorde man ett försök med att marknadsföra nya bostäder i sjönära lägen” (Informant 4).

Vidare berättar informanten att marknadsföringen inriktade sig särskilt mot de som arbetspendlade in till kommunen men valde att bo i en annan kommun för att se om dessa kunde lockas att bosätta sig i kommunen. Detta arbete ledde dock inte till ett tillräckligt högt intresse (Informant 4). Informanten från Hagfors kommun berättar att det framförallt är de i arbetsför ålder som de riktar sig till i första hand eftersom de behöver arbetskraft med akademisk kompetens. För att locka dessa marknadsför de sig bland annat genom att delta på jobbmässor i

anslutning till universitetet (Informant 4). Även Gällivare kommun deltar på rekryteringsevent på högskolor och vill framförallt locka hemvändare berättar informanten (Informant 5). I intervjun med informanten från Gällivare kommun framkommer att intensiteten i marknadsföringen av kommunen har kommit och gått under åren men att den var intensiv under 80-talet då det var oroliga år inom industrin. De satsningar som har gjorts har framförallt varit riktade mot att stötta näringslivet och för närvarande sker en översyn av kommunens näringslivspolitiska satsningar (Informant 5). I kommunens bostadsförsörjningsplan står att:

“Markberedskap ska bidra till att marknadsföra kommunen och attrahera nya etableringar” (Gällivare kommun 2012: 55).

Uddevalla kommun nämner endast marknadsföring i samband med utvecklingen av besöksnäringen, till exempel att de ska marknadsföra vandringsleder (Uddevalla kommun 2010: 91). Informanten från Hallstahammars kommun berättar att kommunen har arbetat mycket med marknadsföring och att kommunen antog en vision under år 2015 som bland annat lyfter det goda boendet i storstadens närhet. Informanten säger att det är svårt att veta hur mycket arbetet med visionen kan ha påverkat befolkningsutvecklingen men en del iallafall (Informant 3).

Heldt Cassel (2008: 112) framför att platsmarknadsföring även kan handla om att marknadsföra kommunen för de befintliga invånarna genom att skapa en dialog om attraktionskraft och positiv utveckling. Flera av de undersökta kommunerna marknadsför sig för både befintliga och potentiella nya invånare och försöker att skapa en dialog om attraktionskraft. Hallstahammars kommun har, som nämndes tidigare, visionen; “Det goda livet i storstadens närhet” som beskriver hur de vill att kommunen ska upplevas av de som bor och verkar där samt av besökare (Hallstahammars kommun 2011: 3, 12). Visionen prioriterar arbetet i kommunens verksamheter och beskriver politikernas bild av samhället så som de vill se det år 2025 (Hallstahammars kommun 2017). Karlskoga kommun och Hagfors kommun har tagit fram varumärken för sina kommuner som ska bidra till att skapa en viss bild av kommunerna för både utomstående och invånare. I Karlskogas översiktsplan beskrivs kommunens varumärke och att målet är att bilden av Karlskoga ska förändras med utgångspunkt i varumärket och kärnvärdena (Karlskoga kommun 2011: 12). Hagfors kommun har tagit fram den så kallade Hagforsstrategin som är en plan för hur kommunen ska vara och uppfattas år 2027 och som bland annat består av en varumärkesplattform (Hagfors kommun 2017: 5). Varumärkesplattformen är ett verktyg som ska kommunicera Hagfors kommun som plats och dess styrkor för att skapa en mer positiv bild av kommunen och därmed en större attraktionskraft som kan leda till en positiv utveckling och tillväxt (Hagfors kommun 2017: 32). I strategin står att:

“Ett tydligt kommunicerat varumärke som bygger på en sann och trovärdig grund kan bidra till att vi blir mer attraktiva för besökare, företagare, investerare samt befintliga och nya invånare” (Hagfors kommun 2017: 32).

Hagfors varumärke tyder på att kommunen marknadsför sig både för boende, nya invånare, turister och näringsliv. Informanten från Hagfors kommun berättar att Hagforsstrategin inte har hunnit följas upp ännu men att de ha märkt av att strategin har uppmärksammats och talas om. Vidare säger informanten att genom att stärka varumärket kan det kanske göra att människor får en positiv känsla av Hagfors och att de vill flytta dit. Strategin kanske inte kan vända trenden men kanske kan förbättra kommunens förutsättningar och möjligheter att få en mer stabil befolkningsutveckling enligt informanten (Informant 4).

Utifrån undersökningen framkommer att kommunerna Gällivare och Hagfors som under många år har haft en befolkningsminskning har lite olika fokus i sin platsmarknadsföring men också till vissa delar lika fokus. Gällivare kommuns marknadsföring riktar sig framförallt till näringslivet och till att locka invånare i arbetsför ålder. Även Hagfors kommuns marknadsföring riktar sig till näringslivet och invånare i arbetsför ålder men även till boende och turister. Karlskoga kommun och Köpings kommun som under senare år har haft en befolkningstillväxt har olika sätt att marknadsföra sig. Karlskoga vill förändra bilden av kommunen men det framgår inte vilka målgrupper de riktar sig till. Köpings kommun marknadsför sig för både boende, nya invånare, turister och näringsliv men det framgår inte så mycket hur de gör detta mer än att de vill marknadsföra lediga tomter. Hallstahammar kommun och Uddevallas kommun som under många år har haft en befolkningstillväxt har båda nämnt väldigt lite om marknadsföring. Hallstahammar har mestadels marknadsfört sig genom sin vision som beskriver hur de vill att kommunen ska upplevas av boende, besökare och näringsliv. Uddevalla kommun nämner endast marknadsföring i samband med besöksnäring.

Platsmarknadsföring och kampanjer ses som strategier som kan påverka människor att ta vissa beslut som de annars nog skulle överväga men Niedomysl (2006: 707) ifrågasätter om dessa kan påverka människors beteende i den utsträckning att de väljer att flytta från en plats till en annan. Enligt Niedomysl (2006: 698) finns det inte något generellt bevis på att platsmarknadsföring kan locka nya invånare men en positiv effekt kan inte heller uteslutas. Det är därför svårt att bedöma vilka eventuella effekter som kommunernas användning av platsmarknadsföring kan ha haft på dess befolkningsutveckling i form av inflyttning. Även informanterna tyckte att det var svårt att veta om deras satsningar på platsmarknadsföring har gett resultat men flera tror ändå att det har påverkat befolkningsutvecklingen till viss del.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det inte finns några större skillnader eller likheter mellan användningen av marknadsföringsstrategier mellan kommuner som har haft en befolkningsminskning och de som har haft en befolkningstillväxt. Utifrån det som har framkommit av undersökningen kan dock konstateras att Hagfors kommun, som under många år har haft en befolkningsminskning, är en av de undersökta kommunerna som har arbetat mest med olika former av marknadsföring. Att Hallstahammar kommun och Uddevallas kommun, som under många år har haft en befolkningstillväxt, inte verkar ha arbetat lika mycket med marknadsföring skulle kunna bero på att de inte har haft samma behov av att locka nya invånare och företag. Det framgår inte heller i stor utsträckning i de kommunala dokumenten om hur kommunerna har arbetat med platsmarknadsföring men det framgår mer av intervjuerna. Det som framgår är att flera av kommunerna framförallt har satsat på att marknadsföra lediga tomter, har deltagit på rekryteringsevent samt har satsat på att skapa en dialog om attraktionskraft och att skapa en positiv bild av kommunen.

Bostadsutbud och attraktiva boendemiljöer

Samtliga undersökta kommuner har använt strategier för att utveckla bostadsutbudet och attraktiva boendemiljöer. Både Nilsson (2012: 24) och Antoni et al. (2015: 18, 45, 53-55) framhåller att det krävs att kommunen kan erbjuda attraktiva bostäder för att kunna skapa tillväxt. Enligt Niedomysl (2010: 101-103) kan tillgången till en säker och prisvärd bostad ses som en av de mest grundläggande faktorerna, eller ett krav, för att en individ ska överväga att

flytta till en plats. Att utveckla bostadsutbudet och attraktiva boendemiljöer kan därmed ses som en avgörande strategi för att skapa befolkningstillväxt. Bostadsutbudet är en av de främsta strategierna som samtliga undersökta kommuner satsar på att utveckla, oavsett deras befolkningsutveckling under senare år. Nedan beskrivs exempel kring detta från de undersökta kommunerna.

Gällivare kommun som under en längre period under senare år har haft en befolkningsminskning framhåller i sitt bostadsförsörjningsprogram att bostäder är en viktig tillväxtfaktor för kommunen och att ett bristande utbud av lämpliga boenden kan hämma utvecklingen (Gällivare kommun 2012: 53, del 1). Vidare framhåller kommunen att de ska verka för boendemöjligheter med varierad bebyggelse och olika boendeformer såsom äganderätt, bostadsrätt och hyresrätt. På så sätt kan människor med olika intressen, behov och ålder blandas och integreras (Gällivare kommun 2014: 20, del 1). Informanten från Gällivare kommun tror att bostadsbristen kan vara anledningen till att nya invånare inte flyttar dit. I undersökningen framkommer vissa begränsningar för bostadsbyggandet av framförallt små lägenheter till låga kostnader som unga och äldre kan tänkas efterfråga. Gällivare kommun skriver i sin översiktsplan att denna typ av bostäder generellt sett saknas i hela Sverige (Gällivare kommun 2014: 41, del 2). I översiktsplanen står att:

“Det största hindret för ökat byggande är höga produktionskostnader” (Gällivare kommun 2014: 41, del 2).

För att hålla nere produktionskostnaderna för bostadsbyggande beskrivs samverkan inom kommunen och mellan kommunen och andra aktörer som en viktig strategi (Gällivare kommun 2014: 20, del 1). Dock framgår inte om detta har genomförts och vad det då har resulterat i.

Hagfors kommun, som också har haft en minskande befolkning under en längre period under senare år, framför tydligare vad de har genomfört för bostadsbyggande och vad det har resulterat i. Det framkommer i kommunens bostadsförsörjningsprogram att det för åren 1990-1994 fanns ett planerat bostadsbyggande på 378 lägenheter, det vill säga 76 lägenheter om året. Endast ett fåtal av dessa har byggts och det beror på lågkonjunktur och antalet tomma lägenheter. Det framkommer att det kommunala bostadsbolaget är obenäget att bygga nytt så länge det finns outhyrda lägenheter, trots att det finns en efterfrågan på andra former av lägenheter som idag saknas såsom lägenheter för äldre och unga i de centrala delarna (Hagfors kommun 2002: 27, kap 4). I intervjun med informanten från Hagfors kommun framkommer att om det inte skapas bostäder som är anpassade för äldre finns en risk att de flyttar från kommunen (Informant 4).

Uddevalla kommun som under en längre period under senare år har haft en befolkningstillväxt har också mål om att kunna erbjuda ett varierat bostadsutbud. Exempelvis framhåller kommunen i sin översiktsplan att:

“Kommunen ska sträva efter att blanda upplåtelseformer, hustyper och lägenhetsstorlekar vid både ny- och ombyggnation” (Uddevalla kommun 2010: 79).

I intervjun med informanten från Uddevalla kommun framkommer, precis som i de kommuner som under en längre period under senare år har minskat, att höga produktionskostnader gör det svårt att bygga framförallt mindre och billigare boenden (Informant 2). Under intervjun framkom även att det är dyrt att exploatera mark som tidigare har använts för industriändamål.

Detta eftersom marken är förorenad och behöver saneras. Resultatet blir att det som byggs ofta blir exklusiva lägenheter i de centrala delar där industrierna tidigare var lokaliserade (Informant 2). Eftersom samtliga undersökta kommuner har varit industri- eller brukskommuner kan stora delar av de centrala delarna som är attraktiva för att bygga bostäder på tänkas beröras av denna problematik. Utifrån undersökningen kan behov av sanering därmed även tänkas vara en bidragande orsak till höga produktionskostnader i många industri- och bruksorter.

Höga produktionskostnader resulterar i att det som byggs i många fall blir exklusiva lägenheter som riktar sig till personer som har råd att betala för det. Att locka personer med högre utbildning och inkomst att flytta till kommunen verkar dock till viss del vara de undersökta kommunernas viljeinriktning. Exempelvis i intervjun med informanten från Uddevalla kommun framkommer att om kommunen ska stärkas är det fördelaktigt att locka invånare med högre utbildning och högre inkomst och att det finns en efterfrågan på fler högutbildade invånare. Dock poängterar informanten att kommunen vill att det ska finnas ett blandat bostadsutbud och att de undersöker möjligheten att bygga mindre och billigare boenden, men att ingen lösning har hittats hittills. Vidare framhåller informanten att detta är ett nationellt problem som de flesta svenska kommuner står inför (Informant 2). Det kan därmed finnas mål om ett varierat bostadsutbud hos samtliga undersökta kommuner oavsett befolkningsutveckling men det kan vara svårt att uppnå på grund av höga produktionskostnader och det är framförallt små och billiga lägenheter som är svåra att möjliggöra.

I undersökningen framkommer en annan strategi för bostadsbyggande i samtliga undersökta kommuner för att locka nya invånare och som i vissa kommuner till och med påstås ha vänt den negativa befolkningstrenden, nämligen attraktiva boendemiljöer, framförallt vattennära boende. Kolmodin et al. (2011) som har undersökt gemensamma drag hos mindre svenska tätorter som har haft en befolkningstillväxt har kommit fram till att orter som är sjö- eller skärgårdsnära och med attraktivt boende, gärna vattennära, har goda förutsättningar för att attrahera nya invånare (Kolmodin et al. 2011: 29). Karlskoga kommun som under en kort period under senare år har haft en befolkningstillväxt är en av kommunerna som strävar efter att möjliggöra vattennära tomter och bostäder. I intervjun med informanten från Karlskoga kommun framkommer att vattennära boende är det som kommunen främst har satsat på sedan ett par år tillbaka. Informanten berättar att det kan ha varit den främsta strategin som har bidragit till att befolkningen har börjat öka under de senaste åren. Vidare framför informanten att kommunen tidigare inte har haft attraktiva boendemiljöer och att det är anledningen till att få invånare har velat bo i kommunen (Informant 1). I Karlskogas översiktsplan framhålls att:

“Karlskogas möjlighet att vända den sedan lång tid pågående trenden ligger i att tillmötesgå efterfrågan på attraktivt, gärna strandnära, boende. Här har kommunen med sin tillgång till sjöar och vattendrag i tätorterna och på andra lättillgängliga platser en konkurrensfördel som tex Örebro och Kumla, vilka idag är de mest expansiva kommunerna i länet, inte har”
(Karlskoga kommun 2011: 45).

Vattennära boende kan därmed konstateras ses som en viktig konkurrensfördel gentemot andra kommuner. För att kunna erbjuda vattennära boenden har Karlskoga kommun bland annat möjliggjort för omvandling av fritidshus till permanentboenden. Denna strategi framkom även i Köpings kommun som också under en kortare period under senare år har haft befolkningstillväxt. Genom att köpa en tomt som redan är bebyggd i ett vattennära läge går det att skapa attraktivt boende för mindre pengar enligt informanten från Karlskoga kommun. Det

framkommer även att det är viktigt att kunna erbjuda tomter och villor med hög kvalitet för att kunna locka högutbildade och höglönlade personer till kommunen eftersom det lokala avancerade högteknologiska näringslivet behöver den typen av arbetskraft. Informanten berättar vidare att det kostar lika mycket att bygga hus i kommunen som i Stockholm även om tomten är billigare (Informant 1). Vidare framhåller informanten att:

“Det finns ett grundläggande problem även när det finns efterfrågan och behov och det beror på möjligheten att finansiera boendet” (Informant 1).

Informanten berättar att möjligheten att få lån från bankerna är begränsad och låntagaren måste ha en stor egen insats för att få lånet. Vidare framhålls att det är svårt att få igen de pengar som läggs ner på att bygga huset vid försäljning på andrahandsmarknaden. Även om det finns en stor efterfrågan på bostäder och mark att bygga på är de höga kostnaderna därmed en begränsning eftersom det inte går att sälja till samma pris. Informanten påstår att det är många kommuner som sitter i den sitsen (Informant 1). Detta skulle därmed kunna ses som en begränsning för bostadsbyggandet.

Även i kommunerna Gällivare och Hagfors som under en längre period under senare år har haft en befolkningsminskning framkom attraktiva boendemiljöer nära natur och landsbygden som en viktig strategi. Gällivare kommun skriver i sin översiktsplan att:

“En förstärkning av den kommunala ekonomin är i första hand beroende av fler invånare som betalar skatt i kommunen. Nya bostäder i attraktiva lägen i tätorten och på landsbygden är därför av stor betydelse för att lösa inflyttning till kommunen” (Gällivare kommun 2014: 20, del 1).

Hagfors kommun framhåller att det finns ett behov av att tillskapa ett antal byggbara tomter med hög kvalitet vad gäller läge, utsikt och miljö för att locka nya invånare (Hagfors kommun 2002: 8-9, kap 4). Informanten från Gällivare kommun framhåller dock en liknande problematik som informanten från Karlskoga kommun och berättar att det är problematiskt när kommuninvånare inte får ersättning för sina fastigheter vid försäljning. Det kan i värsta fall resultera i att invånare inte väljer att flytta till kommunen enligt informanten (Informant 5).

Hallstahammar kommun som under en längre period under senare år har haft en befolkningstillväxt har liknande strategier för vattennära boenden som kommunerna Karlskoga, Gällivare och Hagfors. Hallstahammar satsar bland annat på landsbygdsutvecklingen för att öka kommunens attraktionskraft som boendeort. En åtgärd inom landsbygdsutvecklingen är att dra nytta av möjligheter till utveckling av boende och verksamheter i vattennära lägen (Hallstahammar kommun 2011: 50). Vidare framhålls attraktiva tomter till bra priser som en strategi för att attrahera kommuninvånare (Hallstahammar kommun 2011: 12). Denna strategi återfanns även i Gällivare och Hagfors kommun (Gällivare kommun 2014: 14, del 1; Hagfors kommun 2002: 11, kap 3). I intervjun med informanten från Hallstahammar kommun framkommer att tack vare att bostadspriserna har stigit de tre senaste åren har det blivit lättare att bygga och få andra att bygga i kommunen eftersom bostäderna går att sälja för högre priser både nyproduktion och på andrahandsmarknaden (Informant 3). Vidare framhålls att:

“På det sättet kan vi behålla våra invånare och locka nya” (Informant 3).

Sammanfattningsvis kan konstateras att samtliga undersökta kommuner har strategier för att utveckla bostadsutbudet och attraktiva boendemiljöer oavsett om de under senare år har haft en befolkningsminskning eller befolkningstillväxt. Däremot har de olika kommunerna olika demografiska och ekonomiska förutsättningar att genomföra dessa i praktiken. Samtliga kommuner påverkas i olika grad av de höga produktionskostnaderna som begränsar möjligheterna att bygga mindre och billigare boenden. Men de höga produktionskostnaderna begränsar framförallt byggandet i de kommuner som har haft en befolkningsminskning under senare år och kommuner som under en kort period under senare år har haft befolkningstillväxt. I dessa kommuner finns även en problematik med att det kostar lika mycket att bygga hus där som någon annanstans, även om tomten är billigare, och det finns då en risk att husägarna inte får igen kostnaderna för sina fastigheter vid försäljning. I kommuner som under en längre period under senare år har haft en befolkningstillväxt begränsas inte bostadsbyggande i samma omfattning men de höga produktionskostnaderna resulterar i att det som byggs riktar sig till de invånare som har större ekonomiska resurser. Förutsättningarna är dock bättre i dessa kommuner för att få igen de pengar som läggs ner på att bygga hus. Samtidigt framförs de stigande bostadspriserna under senare år som en positiv effekt då det har blivit säkrare att bygga och fler väljer att bygga hus eftersom bostäderna blir lättare att sälja och det samtidigt blir lättare att få igen de nedlagda kostnaderna.

I undersökningen framkommer att de kommuninvånare som kommunerna främst vill locka är de med högre utbildning och högre inkomst. Dessa målgrupper kan liknas med dem som Florida (2006: 31-33) kallar för "den kreativa klassen", det vill säga personer som har kreativa kunskapsbaserade yrken såsom ingenjörer, vetenskapsmän, designer och liknande. Kreativa människor flyttar inte bara dit arbetsmöjligheter finns, utan till platser som är kreativa centrum där de attraheras av boendemiljön enligt Florida (2006: 33). Enligt Florida (2006: 10) är den mänsklig kreativiteten den mest grundläggande ekonomiska resursen i dagens kontext i strävan efter tillväxt. Vilket verkar stämma in på resultatet av denna undersökningen.

Byggande av vattennära bostäder och tomter tycks vara den strategi som har gett bäst effekt på att locka nya invånare enligt flera av informanterna. Trots att de höga produktionskostnaderna gör att bostadsutbudet riktar sig till vissa invånare kan strategin att erbjuda attraktiva vattennära bostäder tänkas bidra till att nya invånare flyttar till kommunerna. I de kommuner som under en lång period under senare år har minskat verkar denna strategin dock inte vara tillräcklig för att få tillväxt eftersom befolkningsantalet fortsätter att minska.

Kommersiellt och offentligt serviceutbud samt kulturutbud

Samtliga undersökta kommuner har använt strategier för att utveckla det kommersiella och offentliga serviceutbudet samt kulturutbudet. Enligt Antoni et al. (2015: 45, 53) är det viktigt att kunna erbjuda en god offentlig och kommersiell service samt ett rikt kulturliv för att kommunen ska kunna få en befolkningstillväxt. Att satsa på att utveckla utbudet av service och kultur kan därför ses som tillväxtstrategier. I undersökningen framförde samtliga undersökta kommuner att tillgången till offentlig och kommersiell service samt kulturutbud är viktigt att utveckla och viktigt för att kommunerna ska vara attraktiva både för potentiella nya och befintliga invånare. Att stärka tillgången till utbildning och ett bra utbud av skolor framstår som extra viktigt i flera av kommunerna. Nedan beskrivs exempel kring detta från de undersökta kommunerna.

Hagfors kommun lyfter i sin översiktsplan att omvandlingen av industrisamhället till kunskapssamhället innebär att kraven på utbildning har ökat och kommer att fortsätta att öka (Hagfors kommun 2002: 11-12, kap 3). Hagfors kommun skriver i sin översiktsplan:

“Att höja kunskapsnivån hos kommunens invånare är en av de viktigaste förutsättningarna för en hållbar utveckling” (Hagfors kommun 2002: 3-4, kap 3).

I Hagfors kommun görs satsningar på att öka insatserna för utbildning lokalt genom samarbeten med universitet och olika former av distansundervisning (Hagfors kommun 2002: 3-4, kap 3). I Hagfors kommuns översiktsplan framhålls att för att bli konkurrenskraftig behöver kommunen hitta egna nischer inom vilka det kan erbjudas kvaliteter som inte finns i de större städerna såsom god utbildning och skolor (Hagfors kommun 2002: 11, kap 3). Även Hallstahammar kommun har strategier för att skapa möjlighet till utbildning inom kommunen. Ett av kommunens mål är att öppna ett gymnasium så att fler ungdomar får möjlighet att utbilda sig i hemkommunen vilket kan förhindra att ungdomar flyttar därifrån (Hallstahammar kommun 2011: 33). Vidare framhåller kommunen att det ska finnas en planberedskap för kommande behov av, förutom förskolor och skolor, äldreboende, särskilt boende, vårdinrättningar med mera (Hallstahammar kommun 2011: 27).

Gällivare kommun framhåller att tillgång till offentlig och kommersiell service är av stor betydelse för att möjliggöra för att äldre invånare ska kunna bo kvar och för att locka nya invånare (Gällivare kommun 2014: 18, del 1). Köpings kommun framför att stadskärnans handel är viktig för att bevara ett levande centrum och kommunen har som mål i sin översiktsplan att förutsättningar ska skapas för att handeln i Köpings centrum ska kunna fortsätta att utvecklas (Köpings kommun 2012: 18). I Karlskoga kommuns översiktsplan framkommer att det inte räcker med ett basutbud av skolor, vård och omsorg eftersom det är något som de flesta förväntar sig. För att attrahera kunskapsbredd, kreativitet och investeringar måste kommunen kombinera bra basservice med aktiviteter som skapar attraktion, spänning och uppmärksamhet. Vidare framhålls att det kommersiella utbudet i form av väl sorterad dagligvaru- och sällanköpshandel kan bidra till regional konkurrenskraft (Karlskoga kommun 2011: 42-43). Uddevalla kommun framför vikten av skapa möjlighet för ett allsidigt varuutbud och rikligt med verksamheter som tillgodoser många grupperns behov (Uddevalla kommun 2000: 35).

Sammanfattningsvis går det att utifrån undersökningarna att konstatera att samtliga undersökta kommuner ser vikten av ett utbud av service och kultur och på olika sätt satsar på att utveckla utbudet av både kommersiell och offentlig service och kulturutbudet i form av framförallt skolor men även till viss del dagligvaruhandel och kulturaktiviteter. Det kommersiella serviceutbudet och kulturutbudet är faktorer som Florida (2006: 277) anser attraherar kreativa människor. Florida (2006: 277) lyfter bland annat utbudet av cafékultur, konst och utomhusaktiviteter som faktorer som kan påverka var kreativa människor väljer att bo. I och med att de undersökta kommunerna satsar på att utveckla sådana faktorer skulle det kunna tyda på att de strävar efter att locka kreativa invånare.

Det finns dock vissa begränsningar hos kommunerna i deras möjligheter att kunna erbjuda ett tillräckligt utbud av service oavsett befolkningsutveckling under senare år. I de kommuner som har haft en befolkningsminskning under senare år samt de med en befolkningsstillväxt under en kort period under senare år har tillgången till offentlig service varit begränsad i omfattning och

till vissa orter. Gällivare kommun och Hagfors kommun, som under en lång period på senare år har haft en befolkningsminskning, har fått en koncentration av service i vissa orter. Både Hagfors kommun och Gällivare kommun skriver i sina översiktsplaner att dagligvaruhandeln och den kommersiella servicen stegvis har koncentrerats till de större tätorterna (Hagfors kommun 2002: 13, kap 5; Gällivare kommun 2014: 52, del 2). Detta borde innebära att serviceutbudet har minskat i de andra orterna. Även om servicen har koncentrerats i de större orterna så framkommer under intervjun med informanten från Gällivare kommun att kommunen har haft kvar service i åtminstone Gällivare och Malmberget och att det inte har skett någon större anpassning av servicen efter befolkningsantalet (Informant 5).

Karlskoga kommun, som under en kort period på senare år har haft en befolkningstillväxt, har tidigare haft problem med ett minskat serviceunderlag under perioden då de hade en befolkningsminskning. Dock har kommunen under de senaste tio åren haft ett bra utbud av service enligt Informant 1. I Hallstahammar kommun och Uddevalla kommun, som under en lång period på senare år har haft en befolkningstillväxt, har utbudet av offentlig service varit begränsad under de perioder som de hade en befolkningsminskning men under senare år har serviceutbudet istället inte hängt med befolkningsökningen. I Hallstahammar kommuns äldre översiktsplan från år 1991 står att det togs flera beslut under 1980-talet som tunnade ut samhällsservicen i kommunen och att denna trend behövde brytas eftersom det bidrog till negativa följd effekter på annan service och sysselsättning (Hallstahammar kommun 1991: 19). Informanten från Uddevalla kommun berättar i intervjun att den snabbt ökande befolkningen har gjort att utbudet av den offentliga servicen, såsom förskolor och skolor, inte har hunnit med att tas fram i samma takt och att det därför finns brist på exempelvis platser i förskolor och skolor (Informant 2).

En befolkningsminskning kan leda till ett minskat serviceunderlag eftersom det innebär ett minskat kundunderlag (Syssner 2014a: 10). I de kommuner som under en lång period på senare år har haft en befolkningsminskning finns därmed ett minskande kundunderlag vilket kan vara en begränsning för kommunernas möjligheter att öka serviceutbudet. Roth och Cunningham-Sabot (2012: 68-69) framhåller att varje ords strategier behöver anpassas till ortens förutsättningar. Att satsa på ett ökat utbud av service kan ses som en strategi som behöver anpassas till kommunens förutsättningar då kundunderlaget minskar och de kommuner med en befolkningsminskning kanske snarare behöver satsa på att behålla ett grundläggande serviceutbud.

Näringsliv och besöksnäring

Samtliga undersökta kommuner har använt strategier för att utveckla näringslivet och besöksnäringen. Åtgärder i form av stöd till entreprenörskap, företagsklimat och besöksnäring som syftar till att skapa tillväxt, arbetstillfällen och företagsetableringar ses som tillväxtstrategier (Syssner 2014a: 40). Enligt Glesbygdverket (2007: 16) är vanliga anledningar till att kommuner arbetar för att bli mer attraktiva och locka nya invånare att de vill öka företagandet eller för att uppfylla behovet av yrkesutbildad arbetskraft. Detta stämmer överens med de undersökta kommunerna som i undersökningen har visat sig vilja öka företagandet och få utbildad arbetskraft. Att utveckla och stödja det lokala näringslivet och företagsetableringar i kommunen framhålls i samtliga undersökta kommuner som strategier som de använder och som de anser är viktiga för att få tillväxt och behålla sin befolkning. Åtgärder i form av stöd till

besöksnäringen är det också flera av de undersökta kommunerna som har arbetet med, vilket är en tillväxtstrategi enligt Syssner 2014a: 40) eftersom det kan bidra till att skapa tillväxt, arbetstillfällen och företagsetableringar. Det framkommer att samtliga studerade kommuner har strategier som går ut på att stärka besöksnäringen. Besöksnäringen ses som en möjlighet att framförallt locka besökare till kommunen men även invånare genom åtgärder som förbättrar miljön för både besökare och boende.

Stärkt näringsliv är en av fem prioriterade områden i "Hagforsstrategin" och de strävar efter att företag inom kommunen ska vara fortsatt konkurrenskraftiga och få möjlighet att utvecklas (Hagfors kommun 2017: 20). Hagfors kommun skriver i sin översiktsplan att det är viktigt att vara lyhörda till invånarna och näringslivet för att skapa goda förutsättningar för kreativa individer att utveckla sina produktions- och affärsidéer där (Hagfors kommun 2002: 2-3, kap 3). Vidare framhålls även besöksnäringen som viktig för kommunens utveckling. Kommunen ska vara attraktiv för turister och andra besökare genom strategier för att tillvarata och utveckla kommunens naturliga förutsättningar för turism (Hagfors kommun 2002: 11, kap 11).

Uddevalla kommun har en vision om att fler ska vilja flytta till kommunen och att fler ska kunna arbeta i kommunen (Uddevalla kommun 2010: 3). Vidare framhåller Uddevalla kommun i sin strategiska plan 2015-2018 att:

"Ett konkurrenskraftigt näringsliv, för att kommunen ska upplevas som positiv i vår omvärld, skapas utifrån fysisk planering, vilket påverkar företagsklimatet likväl som medborgares vilja att stanna eller flytta till en ort" (Uddevalla kommun 2015: 7).

Uddevalla ser därmed ett konkurrenskraftigt näringsliv som en viktig strategi som kan påverka invånarnas val av att vilja bo kvar i kommunen. Uddevalla kommun strävar efter att utveckla sina goda rekreativa och kulturella förutsättningar för att stärka besöksnäringen (Uddevalla kommun 2010: 91).

Informant 5 från Gällivare kommun berättar att arbetstillfällen är viktigt för en så kallad inlandskommun och att de har använt strategier för att utveckla näringslivet för att få ett diversifierat näringsliv. Dels genom att de har försökt att få dit andra företag och dels genom statliga satsningar och krispaket. En annan strategi som Gällivare kommun har använt är att försöka få jobb till så kallade medflyttare, det vill säga en partner som flyttar med för att den andra har fått jobb inom kommunen (Informant 5). Vidare lyfter Gällivare kommun i planeringsdokumenten att genom att erbjuda ett differentierat näringsliv som ger en ökad möjlighet för hela familjer att hitta matchande arbeten ökar därmed möjligheten att bo och stanna kvar i kommunen (2014: 39, del 1). Speciellt besöksnäringen framhålls som en viktig del av näringslivet. I intervjun med informant 5 från Gällivare kommun framkommer att besöksnäringen ska bli det tredje benet att stå på. I intervjun framkom även vissa begränsningar med just besöksnäringen. Gruvnäringen har blivit expansiv igen och bidrar till att både företagen och de anställda tjänar mer pengar. Enligt informant 5 blir svårare att motivera satsningar på besöksnäringen när det är mer lukrativt att satsa på gruvnäringen. Det kan därmed tänkas finnas en prioritering där näringslivet som genererar mer pengar prioriteras framför besöksnäringen i vissa fall.

En annan begränsning som framkom i undersökningen är svårigheten att attrahera och behålla utbildad arbetskraft i samtliga studerade kommuner. Informanten från Karlskoga kommun tror

att bristen på utbildad arbetskraft delvis beror på att det inte finns ett tillräckligt attraktivt boendebud med exklusiva tomter. Detta eftersom de med en hög utbildning ofta har en hög inkomst och därmed högre krav på boendemiljön enligt informanten. Det faktum att det inte finns rätt typ av bostäder kan därmed påverka näringslivet negativt i och med att det finns en brist på den arbetskraft som efterfrågas (Informant 1).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att ett differentierat näringsliv med arbetstillfällen och företagsetableringar är strategier som samtliga studerade kommuner satsar på oavsett befolkningsutveckling. Däribland har besöksnäringen en viktig roll. I undersökningen framkommer dock att bostadsutbudet är minst lika viktigt om inte viktigare. Även tidigare forskning tyder på detta. Arvill et al. (2004 i Heldt Cassel 2007: 105) framhåller att människor i allt högre grad väljer att flytta till kommuner med attraktiva boendemiljöer och pendla till arbetsplatsen. Detta kan innebära att det lokala näringslivet och arbetstillfällen i kommunen inte är lika avgörande för val av plats att bo på som andra faktorer såsom bostadsutbudet. Men det det lokala näringslivet och arbetstillfällen i kommuner kan ändå delvis påverka kommuners möjligheter att skapa tillväxt. Eftersom näringslivet inte är kopplat till val av boendekommun är det svårt att avgöra vilka effekter strategierna inom näringsliv och företagsetableringar har bidragit till. Utifrån undersökningen framkommer även att det finns vissa begränsningar för näringslivet. I samtliga kommuner framgår att det finns svårigheter med att attrahera högutbildad arbetskraft och att de i vissa fall behöver göras prioriteringar av satsningar på näringslivet.

Regionförstoring

Samtliga undersökta kommuner har använt strategier för att utveckla en regionförstoring. Regionförstoring syftar enligt Torège (2015: 42) på effekten av att människor reser allt längre sträckor till sina arbetsplatser och är en strategi som används för att bemöta trender såsom urbanisering och globalisering och som kan stärka en plats förutsättningar och tillväxt. Regionförstoring är därmed en tillväxtstrategi. Enligt Nilsson (2003: 18-19) bidrar regionförstoring till ett stabilare bosättningsmönster och en ökad pendling över större avstånd som i sin tur medför att lokala arbetsmarknader binds samman och bildar större och mer funktionella arbetsmarknadsregioner där utbud och efterfrågan av arbetskraft lättare kan mötas. Utifrån undersökningarna av kommunerna framgår att samtliga kommuner arbetar med tillväxtstrategin regionförstoring genom olika strategier eller åtgärder kopplade till kommunikationer och infrastruktur och flera av kommunerna nämner vikten av att ingå i och utveckla arbetsmarknadsregioner.

Karlskoga kommun bedömer i sin översiktsplan att regionförstoring är ett viktigt medel för att utveckla arbetsmarknaderna på orterna och att det därför är nödvändigt att förbättra infrastrukturen (Karlskoga kommun 2011: 112). Kommunikationerna beskrivs som avgörande för om potentiella invånare väljer Karlskoga som bostadsort (Karlskoga kommun 2011: 45). Karlskoga kommun bedömer att en faktor som har stor betydelse för att de ska kunna utvecklas är en utvidgning av arbetsmarknadsregionen som främst ska ske genom infrastrukturella insatser (Karlskoga kommun 2011: 43). Karlskoga kommun skriver även att de stora möjligheterna ur ett regionförstoringperspektiv ligger i att utveckla spårburen kollektivtrafik (Karlskoga kommun 2011: 112). I intervjun med Karlskoga kommun säger informanten:

“Genom bra kommunikationer går det att få arbetskraft från exempelvis Örebro och tvärtom att det går bra att bo i Karlskoga och jobba i Örebro” (Informant 1).

Informanten framför även att Karlskoga inte har någon persontrafik på järnväg och att utveckla detta skulle skapa mycket bättre förutsättningar. Vidare framför informanten att kommunen är väldigt aktiv i ett både nationellt och internationellt projekt för en järnväg mellan Oslo och Stockholm (Informant 1).

Gällivare kommun skriver i sin översiktsplan att regionförstoring kan uppnås och att pendlingsmöjligheterna kan öka genom att restiden minskas exempelvis med utvecklade tåglinjer, höjda hastighetsgränser på väg eller bättre flygförbindelser (Gällivare kommun 2014: 15, del 1). Gällivare kommun skriver även i sin översiktsplan att goda kommunikationer och transporter samt effektiva pendlings- och tjänsteresor är avgörande förutsättningar för att kommunen och regionen ska kunna ha en fortsatt god tillväxt (Gällivare kommun 2014: 15, del 1). Gällivare kommun ska verka för förstärkt kollektivtrafik i de mellankommunala stråken och ska tillsammans med regionala och nationella aktörer verka för en förbättrad tågtrafik längs Malmbanan (Gällivare kommun 2014: 15-16, del 1). Informanten från Gällivare kommun berättar att kommunen har satsat på att utveckla en bra infrastruktur när det gäller kommunikationer och att bibehålla en god trafik på den kommunala flygplatsen (Informant 5).

Hagfors kommun skriver i sin översiktsplan att arbetsmarknaden ska bli mer tillgänglig (Hagfors kommun 2002: 17, kap 3). I översiktsplanen står:

“Med ”tillgängligare arbetsmarknad” menas bland annat att värmlänningarna ska få en större arbetsmarknad genom förbättring av kommunikationerna mellan orterna” (Hagfors kommun 2002: 17, kap 3).

Hagfors kommun skriver i sin översiktsplan att arbetsmarknaden ska bli mer tillgänglig och att en större arbetsmarknad ska skapas genom förbättring av kommunikationerna mellan orterna (Hagfors kommun 2002: 17, kap 3). Det beskrivs även att bättre och snabbare kommunikationer ökar radien för hur långt människor kan resa till sitt arbete vilket i sin tur ökar den totala arbetsmarknadens storlek och även urvalet av kvalificerad arbetskraft (Hagfors kommun 2002: 17, kap 3). Hagfors kommun ska förbättra kollektivtrafiken genom bland annat förbättrade kollektivtrafiklösningar för arbetspendling, en fortsatt hög turtäthet samt minskade restider och på så sätt bygga ihop kommunens huvudorter med resten av Värmland (Hagfors kommun 2017: 27 och Hagfors kommun 2002: 12, kap 5).

Köpings kommun har ett regionalt samarbete inom Stockholm – Mälardalenregionen som har resulterat i bland annat en omfattande utbyggnad av infrastrukturen som knyter ihop Mälardalenregionen (Köpings kommun 2012: 9). Köpings kommun skriver i sin översiktsplan att järnvägen har betydelse för företags- och hamnverksamheten i Köping men även för näringslivet i regionen och att det därför är viktigt att järnvägsnätet är väl utbyggt och ges högsta prioritet (Köpings kommun 2012: 15). I översiktsplanen framkommer även att:

“Tack vare goda kommunikationer kan regionens kulturutbud, studiemöjligheter och arbetsplatser nås på ett enkelt, bekvämt och miljövänligt sätt” (Köping kommun 2012: 3).

I Hallstahammars kommuns översiktsplan beskrivs arbetspendlingen kommunerna emellan som omfattande och som viktig för att möjliggöra en större arbetsmarknad och för att företagen ska kunna förses med anställda som har rätt kompetens (Hallstahammar kommun 2011: 14). En bra kollektivtrafik beskrivs som angeläget för att kommunen ska vara attraktiv att bo och verka i (Hallstahammar kommun 2011: 91). Under intervjun med informanten från Hallstahammar kommun framkommer att kommunen har satsat på kommunikationer och infrastruktur såsom buss och tåg till närliggande centralorter, särskilt Västerås vilket gör att människor kan välja att bo på en annan plats (Informant 3). I intervjun framkommer även att kommunen ser sig själva som en boendekommun då många bor i kommunen med samtidigt arbetar någon annanstans (Informant 3). Kommunen har omvandlats från att ha varit en industrikommun där alla jobbar inom industrierna till att bli en boendekommun där invånarna bor i kommunen och arbeta i en annan (Informant 3).

Uddevalla kommun skriver i sin översiktsplan att samverkan med närliggande kommuner ger tillgång till en varierad arbetsmarknad (Uddevalla kommun 2010: 22). Uddevalla kommun samarbetar med grannkommunerna och kommunalförbundet Fyrbodalen för att förbättra spår och skapa ökad tågtrafik på Älvsborgsbanan (Uddevalla kommun 2010: 24). Uddevalla kommun lyfter i sin översiktsplan att en utvecklingsmöjlighet är att förbättra kollektivtrafiken för att underlätta för arbetspendling (Uddevalla kommun 2010: 85). I intervjun med Uddevalla kommun säger informanten att:

“Vi har ett problem med infrastrukturen, Bohusbanan är väldigt gammal och är en propp för oss. Vi strävar efter att få fram ett dubbelspår. Så infrastrukturfrågan är jätteviktig” (Informant 2).

Under intervjun med informanten från Uddevalla kommun framkommer att även de i framtiden eventuellt vill profilera sig som en boendekommun. Kommunen skulle exempelvis kunna satsa mer på kommunikationer för att underlätta möjligheten att kunna ta sig till fler platser snabbare och samtidigt kunna erbjuda en bra livsmiljö i kommunen berättar informanten (Informant 2).

Både Nilsson (2003: 18-19) och Syssner (2013: 45-46) framför att det främst är storstadsområden och de större kommunerna som redan har befolkningstillväxt som gynnas av en regionförstoring och av att regionen är attraktiv och inte krympande kommuner. Olika delar i en region har olika strukturella förutsättningarna för att få tillväxt vilket påverkar vilka kommuner som gynnas av en regionförstoring enligt Syssner (2013: 42). Det går därmed att ifrågasätta om de undersökta kommunerna skulle gynnas av en regionförstoring eller inte då de är medelstora kommuner och vissa av dem under senare år har haft en befolkningsminskning. Enligt Torège (2015: 42) kan dock kommuner i regionens omland bli en del av den större arbetsmarknadsregionen genom att utveckla en bra infrastruktur, kommunikationer samt möjligheter till attraktivt boende. I undersökningen har framgått att samtliga av de undersökta kommunerna arbetar på olika sätt med att utveckla infrastrukturen och kommunikationerna för att på så sätt knyta samman kommunerna med andra kommuner i regionen och även med andra regioner. De skriver även om att de vill utveckla möjligheterna till attraktivt boende, vilket har nämnts tidigare under rubriken *Bostadsutbud och attraktiva boendemiljöer*. Detta tyder på att de därmed ändå kan få möjlighet att ingå i större arbetsmarknadsregioner och därmed skulle kunna gynnas av en regionförstoring. De undersökta kommunerna har dock olika geografiska och ekonomiska förutsättningar som kan påverka deras möjligheter att utveckla infrastrukturen och kommunikationerna till andra kommuner och även deras möjligheter till tillväxt.

Regionförstoring kan även innebära negativa konsekvenser för enskilda orter eftersom vissa orter kan bli utpendlingsorter där den huvudsakliga funktionen är att sova vilket kan leda till att orten utarmas på service och fritidsaktiviteter. Detta i sin tur kan leda till ett ökat resande ut från orten och i längden till att invånare istället väljer att flytta därifrån (Trafikverket 2014: 22). Hallstahammar kommun och Uddevalla kommun skulle kunna ses som utpendlingsorter eftersom båda ser sig själva som boendekommuner då många bor i kommunerna men arbetar i en närliggande kommun (Informant 3, Informant 2). Detta faktum verkar kommunerna dock inte se som något negativt utan snarare positivt för deras utveckling och utifrån vad som har framkommit i undersökningen har kommunerna inte heller problem med ett minskat serviceunderlag. Eftersom kommunerna Karlskoga och Hallstahammar inte har upplevt ett minskat serviceutbud under perioder då de har haft en befolkningstillväxt och dessutom enligt statistik från Statistiska centralbyrån (2018a) har haft fler inflyttade än utflyttade invånare under de senaste fem åren, tyder det på att denna negativa konsekvens av regionförstoring inte verkar drabba kommuner med befolkningstillväxt. Att serviceutbudet inte minskar i kommuner med befolkningstillväxt skulle även kunna bero på att dessa kommuner har ett tillräckligt kundunderlag. Som nämndes tidigare under rubriken *kommersiellt och offentligt serviceutbud samt kulturutbud* framkom av undersökningen att flera av de undersökta kommunerna har upplevt ett minskat serviceunderlag under perioder då de har haft en befolkningsminskning. Det är dock svårt att avgöra om användningen av strategin regionförstoring kan ha lett till ett minskat serviceunderlag för dessa kommuner eller om det beror på andra orsaker såsom ett minskat kundunderlag eller en trend där servicen koncentreras till större orter.

Syssner (2013: 45) ifrågasätter vilken del av befolkningen som den attraktiva regionen ska vara attraktiv för, om det är för pendlare höginkomsttagare eller någon annan. Hagfors kommun (2002: 17, kap 3) framförde att goda kommunikationerna och pendlingsmöjligheter ökar utbudet av kvalificerad arbetskraft vilket kan tyda på att det framförallt är denna målgrupp som de riktar sig till. Köpings kommun (2012: 15) framförde att järnvägen är viktig för företags- och hamnverksamheten samt för näringslivet vilket kan tyda på att även de framförallt riktar sig till kvalificerad arbetskraft. Hallstahammar kommun (2011: 14) framförde att arbetspendlingen är viktig för att få personer med rätt kompetens till företagen samt att en god kollektivtrafik är viktig för att kommunen ska vara attraktiv att bo och verka i. De undersökta kommunerna riktade sig därmed främst till kvalificerad arbetskraft när de beskrev vilka som gynnas av bättre kommunikationer och pendlingsmöjligheter och det kan därmed tänkas vara dessa som de framförallt vill locka till kommunen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att samtliga undersökta kommuner mer eller mindre arbetar med tillväxtstrategin regionförstoring genom att utveckla förbättrade kommunikationer till andra kommuner för att möjliggöra arbetspendling samt genom att ingå i samarbeten kring arbetsmarknadsregioner. Flera av de undersökta kommunerna nämner vikten av samarbete kring infrastruktur och kommunikationer med närliggande kommuner och regioner. Pendlingsmöjligheterna och den spårbundna kollektivtrafiken beskrivs som viktiga att utveckla för flera av de undersökta kommunerna, men även flyget. Uddevalla kommun och Karlskoga kommun framhåller sina järnvägsförbindelse som delvis bristfälliga och Köpings kommun och Gällivare kommun framhåller att deras järnvägar behöver utvecklas vilket i nuläget kan ses som begränsningar för dessa kommuners möjligheter att uppnå goda kommunikationer och regionförstoring. Utifrån undersökningarna har det inte alltid framgått hur mycket av de åtgärder som nämns som har genomförts och det är därför svårt att veta om det kan ha gett effekt på kommunernas tillväxt och inflyttningen till kommunerna eller inte. Det går inte att se

några direkta likheter eller skillnader i användningen av strategin regionförstoring mellan kommuner som har haft en befolkningsminskning och de som har haft en befolkningsökning under senare år.

5.3 Anpassningsstrategier

Anpassningsstrategier innefattar åtgärder såsom samarbete mellan kommuner, samverkan med civilsamhälle, tydligare prioriteringar, upphörande eller förändring i bedrivande av viss kommunal verksamhet, skattehöjningar samt försäljning eller rivning av byggnader (Syssner 2014a: 40; Syssner 2014a: 37). Enligt Syssner (2014a: 6) har anpassning till rådande förutsättningar och strategier för att möta de utmaningar som en minskande befolkning medför formulerats i begränsad utsträckning. Utifrån undersökningarna framkom att samtliga undersökta kommuner har använt sig av olika åtgärder som kan tolkas som anpassningsstrategier och som innefattas i anpassningsstrategierna samverkan med civilsamhället, mellankommunala samarbeten samt prioriteringar och effektiviseringar. Det framkom även att anpassningsstrategier i form av prioriteringar och effektiviseringar framförallt har använts under perioder då kommunerna har haft en befolkningsminskning. Detta framgår under de kommande underrubrikerna.

Om en jämförelse görs mellan användningen av anpassningsstrategier och tillväxtstrategier så förekommer strategier och mål om tillväxt i större omfattning. Syssner (2014b: 31-32, 36) framhåller att åtgärder för anpassning sällan framhålls som strategier inom planeringssammanhang och är sällan ett systematiskt anpassningsarbete, utan snarare situationsbundna åtgärder som vidtas för att de har varit nödvändiga. Detta verkar delvis stämma överens med hur de undersökta kommunerna har lyft fram vissa av åtgärderna för anpassning såsom prioriteringar och effektiviseringar och att de är åtgärder som har vidtagits för att det har varit nödvändigt under perioder med befolkningsminskning. Dessa har därmed inte förekommit som uttalade strategier. Åtgärderna samverkan med civilsamhället och mellankommunala samarbeten framhålls i större omfattning som uttalade strategier, oavsett kommunernas befolkningsutveckling under senare år.

Samverkan med civilsamhället

Samtliga undersökta kommuner har använt strategier för att utveckla samverkan med civilsamhället. Samverkan med civilsamhället lyfter Syssner (2014a: 35) som en viktig åtgärd i kommuner med en befolkningsminskning. Hollander och Németh (2011: 358-359) framför att medborgarna har en viktig roll i planeringsprocessen då deras åsikter är viktiga för att kunna identifiera vad som behöver förändras. Därför bör kommuner involvera medborgarna tidigt i planeringsprocessen genom breda dialoger (Hollander & Németh 2011: 358-359). I undersökningen framkom att flera av de undersökta kommunerna har arbetat med tidiga medborgardialoger och dialoger där de har identifierat invånarnas åsikter om kommunens utveckling.

Informanten från Gällivare kommun berättar att de för ett antal år sedan hade flera projekt kring samhällsomvandlingen i Malmberget med dialoger då de försökte få med medborgare i alla åldrar och hade bland annat workshops med en bra uppslutning av invånare (Informant 5). Informanten från Gällivare kommun säger att:

“...vi har ju samhällsomvandlingen och där har vi drivit olika projekt kring den” (Informant 5).

Gällivare kommun har fortfarande en dialog med medborgarna kring avvecklingen i Malmberget som fortfarande pågår och som innebär att flera byggnader kommer att rivas och att invånare behöver flytta vilket har varit ett trauma för många invånare. Informanten från Gällivare kommun berättar även att kommunen arbetar med tidiga medborgardialoger men att det ibland kan finnas invånare som upplever att de inte får vara med och bestämma (Informant 5).

Informanten från Hagfors kommun berättar att de vid projekt i stadsmiljöer har informationsmöten och samråd. Informanten ger även några exempel på projekt där de tidigt hade dialog och frågade vad invånarna ville ha såsom en scen som ska byggas i en park och en lekplats där barn har fått delta i processen (Informant 4). Informanten från Hagfors kommun berättar att kommunen ofta går ut tidigt med information på hemsidan och facebook och uppmuntrar till att ge synpunkter (Informant 4). Vidare säger informanten att:

“Inom samhällsbyggnadsavdelningen jobbar vi ofta med församråd och projektgrupper där vi inför beslut om projekt bjuder in berörda för dialog” (Informant 4).

Informanten från Uddevalla kommun berättar att de har haft en dialogturné i samband med framtagandet av deras nya översiktsplan. Tanken är att de ska nå ut till alla kommunmedborgare för att alla ska få möjlighet att medverka. Detta arbete har gett kommunen information om vad invånarna tycker om sin ort och har även gett dem kunskap om orterna som de inte kände till sedan innan (Informant 2). Uddevalla kommun (2012b: 1) har ett politiskt mål i sin översiktsplan om att kommuninvånarna ska känna att de är informerade, delaktiga och har inflytande. I kommunens översiktsplan står att:

“Invånares och brukares synpunkter är viktiga för att förbättra verksamheten. Vi ska verka för att fler invånare tar del i kommunens demokratiska utveckling” (Uddevalla kommun 2012b: 1).

Dessutom har kommunen i sitt kommunala dokument “Strategisk plan 2015-2018” skrivit att de vill fortsätta att utveckla medborgarinflytandet och utveckla metoderna för detta (Uddevalla kommun 2015: 6).

Informanten från Hallstahammars kommun berättar att kommunen inte har arbetat med tidiga dialoger särskilt mycket men däremot på en lite mer övergripande nivå och i särskilda frågor försöker kommunen att så tidigt som möjligt involvera invånarna (Informant 3). I arbetet med kommunens vision genomfördes en omfattande medborgardialog där omkring tusen invånare var delaktiga (Hallstahammars kommun 2017). Informanten från Hallstahammars kommun framför under intervjun att det är viktigt att ge invånarna möjlighet att påverka när det faktiskt är möjligt och inte när det redan är bestämt vad som ska göras (Informant 3).

Köpings kommun (2012a: 7) skriver i sin översiktsplan att de ska bjuda in allmänheten till regelbundna medborgardialoger och ta tillvara på ungdomars vilja till inflytande. I Köpings kommunala dokument “Mål och budget 2016-2018” har de ett mål om att de ska förmedla tydlig information i frågor om hur samhället planeras och förändras (Köpings kommun 2015: 45-46). I dokumentet står även:

“Stadsarkitektkontoret ska förmedla tydlig information i frågor om hur vårt samhälle planeras och förändras” (Köpings kommun 2015: 45-46).

Karlskoga kommun (2017: 8) har i sitt kommunala dokument “Mål och budget 2018-2020” skrivit att brukarna och medborgarna är viktiga aktörer i förbättringsarbetet av kommunen och det därför ska finnas möjligheter för invånarna att oavsett ålder, kön eller bakgrund delta och ha möjlighet att påverka kommunens verksamheter. Under intervjun med informanten från Karlskoga kommun framkommer att kommunen framförallt arbetar med medborgardialoger i samband med detaljplaner då det regleras av plan- och bygglagen. Dock ses medborgardialoger inte som en väg framåt för att få till ett ökat bostadsbyggande eftersom invånarna ofta vill att det ska vara som förut enligt informanten (Informant 1).

Sammanfattningsvis kan konstateras att samtliga undersökta kommuner arbetar med samverkan med civilsamhället genom olika former av medborgardialoger och involverar sina medborgare tidigt i processen i vissa samhällsprojekt. Flera av de undersökta kommunerna lyfter i sina kommunala dokument vikten av samverkan med medborgarna och att de får vara med och påverka. Vissa har även kommunala mål om detta. Kommunerna Karlskoga, Köping samt Uddevalla som under en kort respektive lång period på senare år har haft en befolkningstillväxt är de kommuner som i sina kommunala dokument tydligt skriver om vikten av samverkan med medborgarna och vikten av att de får vara med och påverka. Däremot framkommer inte lika mycket om specifika exempel på samverkan som de har arbetat med. Kommunerna Gällivare och Hagfors som under en lång period på senare år har haft en befolkningsminskning har inte framfört detta lika tydligt i sina kommunala dokument och inte heller Hallstahammar kommun, som under en lång period på senare år har haft en befolkningstillväxt. Däremot framkom det under intervjuerna att de arbetar med detta och även vissa exempel på hur. I undersökningen framkom att flera av de undersökta kommunerna har arbetat med dialoger där de har identifierat invånarnas åsikter om kommunen och om specifika stadsprojekt och i Hagfors kommun har detta lett till att specifika stadsprojekt har utformats efter invånarnas önskemål.

I undersökningen var det endast Gällivare kommun som nämnde ett exempel på samverkan med civilsamhället kring frågor som kan kopplas till uttalade anpassningsstrategier såsom en större samhällsomvandling med rivning av byggnader. Förutom Gällivare kommun framgår inte om de resterande undersökta kommunerna arbetar med samverkan med civilsamhället kring frågor som kan kopplas till uttalade anpassningsstrategier såsom vid rivning av byggnader eller nedläggning av verksamheter och offentlig service. Det som framkom var mestadels samverkan med civilsamhället i samband med projekt och stadsplanering som regleras i plan- och bygglagen. Karlskoga kommun och Gällivare kommun lyfte en viss problematik med medborgardialoger såsom att vissa invånare inte vill ha förändringar eller upplever att de inte får vara med och bestämma. Detta kan vara en begränsning vid samverkan med civilsamhället men det gör det ännu viktigare att arbeta med denna strategi och att utveckla metoderna för hur samverkan sker, framförallt för kommuner som krymper.

Syssner (2014a: 35) anser att kommuner ofta saknar uttalade strategier för hur samverkan ska ske i olika sammanhang. I undersökningen framkom att samtliga kommuner arbetar med strategier för samverkan med civilsamhället genom medborgardialoger i samband med framtagande av detaljplaner och översiktsplaner vilket regleras av plan- och bygglagen. Däremot hur kommunerna arbetar med andra former av samverkan och medborgardialoger skiljer sig åt och verkar inte finnas uttalade strategier för.

Mellankommunala samarbeten

Samtliga undersökta kommuner har använt strategier för att utveckla mellankommunala samarbeten. En av de viktigaste anpassningsstrategierna är mellankommunala samarbeten enligt Syssner (2014a: 31). Genom mellankommunala samarbeten kan åtgärder genomföras för att skapa bättre förutsättningar för den krympande kommunen enligt Hollander och Németh (2011: 360-361). Genom samverkan med närliggande kommuner kan kostnader hållas nere samtidigt som det underlättar att hitta rätt kompetens i vissa frågor (Syssner 2014a: 31). Mellankommunala samarbeten är en strategi som samtliga undersökta kommuner har använt i olika omfattning. I undersökningen framkom att mellankommunala samarbeten är ett brett begrepp som omfattar flera olika former av samarbeten, allt från samarbete med den närmaste kommunen med liknande förutsättningar till samarbete med flertalet andra kommuner inom länet och i flera fall även inom regionen. Denna uppsats fokuserar på mellankommunala samarbeten som strävar efter att kunna anpassa organisationen och verksamheten till de rådande ekonomiska förutsättningarna och kan i det avseendet tolkas som en anpassningsstrategi. Dessa framkommer som mindre mellankommunala samarbeten med den eller de närmaste kommunerna med liknande förutsättningar i denna undersökningen. Enligt Syssner (2014a: 6, 40) är förhoppningen att denna typ av strategier ska leda till balans i ekonomin och att kvaliteten kan bibehållas trots att resurserna är begränsade.

I Karlskoga kommuns planeringsdokument framhålls en rad olika mellankommunala samarbeten. Det tätaste mellankommunala samarbetet sker med den närliggande kommunen Degerfors. De samarbetar i en rad olika utvecklingsfrågor i mer eller mindre formaliserade former (Karlskoga kommun 2011: 9-10, del 1).

“Samarbetet initierades utifrån en stark övertygelse om att det ger positiva effekter på många områden. Det finns många frågor som inte tar hänsyn till och inte kan lösas inom kommungränsen” (Karlskoga kommun 2011: 9-10, del 1).

Det finns även ett mellankommunalt samarbete mellan delar av Örebro län och landskapet Värmland som kallas för Östra Värmland. Kommunen framhåller att detta samarbete bör fortsätta inom lämpliga områden men att det inte är tillräckligt för att skapa en långsiktig livskraftig regional enhet (Karlskoga kommun 2011: 9-10, del 1).

Uddevalla kommun framhåller också det mellankommunala samarbetet som viktigt. De skriver i sin översiktsplan att samarbete med närliggande kommuner och hela regionen är av stor betydelse för hela regionens hållbara utveckling (Uddevalla kommun 2010: 22). I intervjun med informant 2 från Uddevalla kommu framgår dock att de ser mer positivt på att bilda ett mindre samarbete eftersom kommunerna i regionen har olika förutsättningar. En tolkning av undersökningen skulle kunna vara att det är det mellankommunala samarbetet där färre kommuner ingår som anses som mest värdefullt för Uddevalla kommun. Även i kommunerna Hagfors, Gällivare och Karlskoga kan liknande mönster urskiljas även om det inte står utskrivet i ord.

Gällivare kommun (2014: 24, del 1) framhåller att gruvnäringen genererar många arbetstillfällen i länet vilket ställer stora krav och kan kräva kommunövergripande samarbeten. Exempel på sådana samsamarbetsområden kan vara planering av industrimark, bostäder, infrastruktur och

kompetensförsörjning (Gällivare kommun 2014: 24, del 1). Informant 5 från Gällivare kommun berättar även om att kommunens samarbete tillsammans med kommunerna Kiruna, Jokkmokk och Pajala har ett kommunalförbund som heter Lapplands kommunalförbund med en gemensam gymnasieskola, lärcentra med vuxenutbildningar samt distansutbildningar (Informant 5).

I båda kommunerna Hagfors och Gällivare som under en längre period under senare år har haft en minskande befolkning framhålls samarbeten kring skola och utbildningsmöjligheter i större utbredning än de andra studerade kommunerna. Gällivare kommun framhåller att det tidigare rådde stor brist på utbildade lärare och det var svårt för kommunerna att rekrytera behöriga lärare. Därav bildades Lappland kommunalförbund år 1990 av Jokkmokks, Kiruna, Pajala och Gällivares kommuner i syfte att tillgängliggöra högskoleutbildningarna i regionen. Samarbetet har även resulterat i att bilda Lapplands gymnasium och Lapplands lärcentra (Informant 5; Gällivare kommun 2014: 24, del 1). I Hagfors kommun utreds nu möjligheterna av ett nära samarbete med Munkfors inom barn- och utbildningsnämndens ansvarsområde. I planeringsdokumentet framhålls att:

“En samordning av verksamheterna skulle kunna ge en bättre möjlighet att vidmakthålla kvaliteten” (Hagfors kommun 2002: 3, kap 5).

I undersökningen framkommer även viss tveksamhet till ökad mellankommunal samverkan. Gällivare kommun framhåller exempelvis att:

“Kommuner är beroende av varandra och har behov av väl utvecklade samarbetsformer inom olika verksamheter. Samtidigt innebär konkurrens om invånare, företagsetableringar, arrangemang etc en utmaning för kommunerna” (Gällivare kommun 2014: 24, del 1).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att mellankommunala samarbeten med den eller de närmaste kommunerna med liknande förutsättningar är något som förekommer i samtliga undersökta kommuner och beskrivs som viktiga. Dessa kan liknas med strategier för anpassning då strävan i flera av kommunerna är att samordna kring specifika frågor som är svåra att lösa inom den egna kommunen och på så sätt bättre anpassa kommunen efter rådande förhållanden. Dock förekommer inte mellankommunala samarbeten för anpassning i samma omfattning som regionala samarbeten som strävar efter regionförstoring och tillväxt. Mellankommunala samarbeten framkommer framförallt ske i kommunerna Hagfors och Gällivare som under en lång period under senare år har haft en befolkningsminskning. I kommunerna Hagfors och Gällivare framkommer att framförallt samarbeten med närliggande kommuner om utbildning sker, vilket kan tänkas bero på det minskade elevunderlaget som befolkningsminskningen inom kommunen medför. Effekterna av de mellankommunala samarbetena i de undersökta kommunerna är svåra att konstatera. Det framkommer dock att de mellankommunala samarbetena som har använts i framförallt i kommunerna Gällivare och Hagfors har förbättrat förutsättningarna för tillgång till utbildning.

Enligt Syssner (2014a: 36) framhålls sällan anpassningsstrategier som mål inom planeringssammanhang och är sällan skrivna i ett samlat dokument. Det stämmer delvis överens med resultatet av denna undersökning som visar på att de mellankommunala samarbeten som kommunerna arbetar med inte alltid framhålls som mål eller är skrivna samlade i ett dokument. Att utforma detta skulle kunna vara en utvecklingspotential för kommunerna, framförallt för de krympande kommunerna där anpassningsstrategier är extra nödvändiga att vidta. I

undersökningen framkommer även en utmaning i form av konkurrens om bland annat invånare mellan kommunerna som skulle kunna innebära en svårighet med att samarbeta mellan kommunerna. Det kan dock anses vara viktigt att kommunerna samarbetar och inte bara genomför strategier som gynnar dem själva. Särskilt då Göran Cars (2013: 96, 103), professor i samhällsplanering vid Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm, anser att när den enskilda kommunen använder strategier som kommunen ser som önskvärt på en lokal nivå snarare än en regional nivå uppstår en problematik då det kan leda till suboptimeringar av planeringsinsatser.

I undersökningen framkommer även viss tveksamhet till ökad mellankommunal samverkan eftersom det kan innebära konkurrens om invånare, företagsetableringar och arrangemang. Det innebär att det finns en rädsla för att det mellankommunala samarbetet skulle kunna leda till en ännu hårdare konkurrens mellan kommunerna. Kanske skulle det kunna vara en anledning till att vissa kommuner väljer att inte formulera strategier och mål om samarbeten med närliggande kommuner eller genomför åtgärder för att stärka det regionala samarbetet. Cars (2013: 96) anser att när den enskilda kommunen använder strategier som kommunen ser som önskvärt på en lokal nivå snarare än en regional nivå uppstår en problematik. Det kan leda till suboptimeringar av planeringsinsatser exempelvis när kommuner motverkar investeringar i infrastruktur av lokala skäl (Cars 2013: 103). Många av de planeringsfrågor som tidigare varit lokala har i dagens kontext blivit regionala. Planmonopolets dominerande ställning är därmed problematisk och det behövs nya former och rutiner för den fysiska planeringen om den ska sträva efter effektiv resursanvändning enligt Cars (2013: 96). Regionala strategier handlar om att möjliggöra för ömsesidiga samarbeten som skapar värden för samtliga inblandade aktörer (Cars 2013:103-104).

Effekterna av de mellankommunala samarbetet som kan liknas med anpassning utifrån rådande förhållanden är svåra att konstatera. Det framkommer dock att det framförallt i kommuner Gällivare och Hagfors som under en längre period under senare år har förbättrat förutsättningarna för tillgång till utbildning genom mellankommunala samarbeten.

Prioriteringar och effektiviseringar

Samtliga undersökta kommuner har använt strategier såsom prioriteringar och effektiviseringar. Åtgärder som kommuner ofta använder för att möta den demografiska utvecklingen och för att bibehålla kvalitén trots minskade resurser är nedläggningar av skolor, centralisering av äldreomsorg, effektiviseringar inom verksamheter, tydligare prioriteringar, resursförflyttning, upphörande eller förändring i bedrivande av viss kommunal verksamhet, skattehöjningar samt försäljning eller rivning byggnader (Syssner 2014a: 25-26, 35-37, 40). Syssner (2014a: 37) framhåller att dessa former av åtgärder kan ses som strategier för anpassning som kommuner använder sig av för att anpassa sig till de rådande förhållanden snarare än att de är en följd av befolkningsminskningen. Övan nämnda åtgärder har nämnts i viss utsträckning av vissa av de undersökta kommunerna medan det för de andra kommunerna inte riktigt har framgått av undersökningarna om de har använts sig av sådana åtgärder.

Under intervjun med informanten från Hagfors kommun framkommer att generellt sett så minskar de resurser som kommunen har att fördela rent ekonomiskt mellan sina verksamheter och de minskade resurserna gör att kommunen tvingas att effektivisera och prioritera (Informant 4). Informanten säger:

“Då blir det naturligt att vi satsar på kärnverksamheterna alltså vård, skola och omsorg”
(Informant 4).

Vidare förklarar informanten att Hagfors kommun samtidigt har hållit igen på en del teknisk service såsom gatuunderhåll och fastighetsunderhåll (Informant 4). Informanten från Hagfors kommun berättar vidare att det har funnits ett behov av att minska ned antalet lokaler och att kommunen har byggt om och anpassat lokaler (Informant 4). Vidare säger informant 4 att:

“Friskolor, småskolor, kringlokaler för olika verksamheter som man har haft har man nu samlokaliserat och samordnat och man jobbar med lokalytorna mer effektivt” (Informant 4).

Även i Hagfors kommuns översiktsplan nämns samordning av verksamheter och i den står att:

“En samordning av verksamheterna skulle kunna ge en bättre möjlighet att vidmakthålla kvaliteten” (Hagfors kommun 2002: 3, kap 5).

I Hagfors översiktsplan framgår även att flerbostadshus har rivits under 90-talet (Hagfors kommun 2002: 19, kap 4). För att minska problemet med outhyrda lägenheter har vissa bostadshus byggts om till äldreboenden eller kontor men flera har också rivits framförallt under mitten av 90-talet. Samtidigt framför kommunen att det är osäkert om problemet med outhyrda lägenheter försvinner genom att riva hus (Hagfors kommun 2002: 27, kap 4). Informanten från Hagfors kommun nämner att skatteunderlaget påverkas av befolkningsförändringar och säger:

“När invånarantalet minskar och särskilt när det minskar från en relativt liten nivå så är det klart att det påverkar skatteunderlaget” (Informant 4).

Vidare säger informanten från Hagfors kommun att procentuellt sett blir det ganska stora effekter på skatteunderlaget men att kommunen också gynnas av utjämningsystemet genom att de får tillbaka statligt stöd (Informant 4).

Under intervjun med Gällivare kommun framkom att skolnedläggningar, framförallt på landsbygden, har skett inte nu på senare år men på 70-talet (Informant 5). I Gällivare kommuns översiktsplan framgår att antalet lägenheter har minskat sedan början av 90-talet och fram till idag vilket beror på rivningar i samband med 90-talets lågkonjunktur (Gällivare kommun 2014: 40, del 2). Även under intervjun med informanten från Gällivare kommun framkommer att de har rivit mycket byggnader med lägenheter under 90-talet och början av 2000-talet vilket är kopplat till en minskad befolkning samt att det nu rivs byggnader i stora delar av Malmberget på grund av samhällsomvandlingen (Informant 5). Några skattehöjningar verkar inte ha införts, informanten från Gällivare kommun säger:

“Skattesatsen har varit oförändrad, såvitt jag nu kan komma ihåg” (Informant 5).

Informanten från Karlskoga kommun berättar under intervjun om situationen då kommunen hade en befolkningsminskning och säger:

“Samtidigt som näringslivet behövde breddas var man tvungen att ställa om bostäder till andra ändamål och riva byggnader. Karlskoga var kanske den kommunen i Sverige som rev flest byggnader, cirka 2000 lägenheter” (Informant 1).

Karlskoga kommun skriver i sin översiktsplan att de ser ett ökat behov av prioritering av insatser för äldre samt ett ökat tryck på kommunal äldreomsorg vilket kommunen delvis hanterar genom omfördelning av resurser (Karlskoga kommun 2011: 26). Karlskoga kommun är den enda av de undersökta kommunerna som nämner omprioriteringar och höjda skatteintäkter i sin översiktsplan som exempel på förändringar som kan motverka en negativ befolkningsutveckling (Karlskoga kommun 2011: 26). Dock framgår det inte om det är en åtgärd som de faktiskt har använt sig av.

Informanten från Hallstahammar kommun berättar under intervjun om att den kommunala organisationen tidigare har förändrats allt eftersom befolkningen har minskat och på senare år när befolkningen har ökat har organisationen istället anpassats efter det (Informant 3). Informanten från Hallstahammar kommun berättar vidare att den tidigare befolkningsminskningen fick endel konsekvenser såsom att många bostäder revs när de inte längre gick att hyra ut.

I Hallstahammars översiktsplan framgår att det efter 1970-talet fanns ett stort överskott av lägenheter i flerbostadshus främst i Hallstahammar tätort och även under 1990-talet i Kolbäck. I översiktsplanen står:

“Sedan 1980-talet har ca 1 000 lägenheter rivits i Hallstahammar och ca 100 i Kolbäck”
(Hallstahammar kommun 2011: 29).

Hallstahammars kommun har även behövt lägga ned skolor tidigare men nu när kommunen har en befolkningsökning ska istället nya skolor byggas enligt informanten (Informant 3). I intervjun med informanten från Hallstahammars kommun säger informanten att skatten åtminstone inte har höjts under de senaste 7 åren och det antagligen inte har varit en särskilt höjd skatt tidigare under åren heller (Informant 3).

Sammanfattningsvis kan konstateras att åtgärder som flera av de undersökta kommunerna har använt sig av då de har haft en befolkningsminskning är att de har rivit byggnader eller ändrat och anpassat användningen av dem. Kommunerna Gällivare och Hallstahammar nämner även att de har använt sig av åtgärden att lägga ned skolor och Hagfors kommun har samlokalisert skolor. Kommunerna Hagfors och Karlskoga nämner åtgärder i form av prioriteringar. Framförallt Gällivare kommun och Hagfors kommun, som under en lång period på senare år har haft en befolkningsminskning, har båda använt sig av åtgärder som kan ses som anpassningsstrategier för att anpassa sig till den rådande situationen. Även kommunerna Karlskoga och Hallstahammar, som under en kort respektive lång period på senare år har haft en befolkningsstillväxt har, under tider då de hade en befolkningsminskning, använt sig av sådana åtgärder. I undersökningen av de resterande kommunerna Köping och Uddevalla framkom inte om även de har använt sig av liknande åtgärder. Ingen av de undersökta kommunerna verkar ha använt sig av åtgärden skattehöjningar vilket stämmer överens med Syskons (2014a: 35-36) påstående att skattehöjningar är en åtgärd som få kommuner nämner som en väg framåt.

Kapitel 6.

Diskussion och slutsatser

Detta kapitel inleds med att studiens resultat och analys diskuteras i relation till forskningsfrågorna. Därefter dras slutsatser utifrån undersökningen och forskningsfrågorna besvaras. Kapitlet avslutas med en avslutande reflektion kring denna uppsats.

6.1 Diskussion

Utifrån undersökningen kan konstateras att samtliga undersökta kommuner identifierade sig själva som ”krympande kommuner” i samband med avindustrialiseringen och lågkonjunkturen i början av 1970-talet. Ingen av de undersökta kommunerna vill dock riktigt identifiera sig som en krympande kommun idag. I kommunerna som under en kort period under senare år har haft en befolkningstillväxt är gensvaret tydligt att de nu ser sig själva som växande kommuner, även om det är en kort period av tillväxt jämfört med en betydligt längre period av befolkningsminskning. Frågan är om den korta perioden med befolkningstillväxt snarare är en avvikelse som beror på naturliga orsaker såsom ett ökat antal födda eller en ökad invandring. De kommuner som under senare år har haft en befolkningsminskning är medvetna om att de har minskat och håller med om att de statistiskt sett är krympande kommuner men är ändå tveksamma till att kalla sig för det. Resultatet av denna uppsats påvisar det som Syssner (2014a: 6) beskriver, att befolkningsminskning kan vara en känslig fråga då normen inom lokal och regional utvecklingspolitik är tillväxt. Enligt Syssner (2014a: 6) tycks kommunala politiker ofta se utebliven tillväxt som ett politiskt misslyckande och kommunala tjänstepersoner vill ogärna tala om det faktum att kommunen krymper. Att få kommuner vill identifiera sig som krympande kan utgöra ett dilemma om kommunerna inte anpassar strategierna utifrån förutsättningarna som en befolkningsminskning medför. Att sträva efter att genomföra tillväxtstrategier i krympande kommuner kan därmed bli problematisk och i vissa fall även omöjligt samtidigt som en användning av anpassningsstrategier är högst nödvändigt.

Samtliga undersökta kommuner har använt olika former av åtgärder och strategier som kan tolkas som både tillväxtstrategier och anpassningsstrategier. Uttalade strategier för tillväxt framkommer dock i större omfattning än strategier för anpassning oavsett kommunernas befolkningsutveckling under senare år. Detta avspeglades i analysdelen där fler teman, åtgärder och strategier kunde kopplas till tillväxtstrategier än strategier för anpassning. Detta skulle kunna bero att de flesta kommunerna strävar efter befolkningstillväxt och vill helst inte identifiera sig som krympande. De främst förekommande tillväxtstrategierna som kommunerna har som mål att använda sig av eller redan har använt sig av är att utveckla bostadsutbudet samt verka för regionförstoring, det vill säga utveckla möjligheterna att bo i kommunen och arbeta i en annan. Även om samtliga kommuner har som mål att använda eller använder sig av tillväxtstrategier är det främst de kommuner med befolkningsminskning och de kommuner som under en kort period under senare år har haft en befolkningstillväxt som har som mål att växa och locka nya kommuninvånare. De kommuner som har haft en befolkningstillväxt under en längre period under senare år använder sig av olika tillväxtstrategier främst för att bygga ikapp den växande befolkningen snarare än för att locka nya kommuninvånare. Hos samtliga kommuner finns en strävan efter att locka framförallt fler högutbildade till att flytta till kommunerna. Utifrån Floridas (2006: 10) teori om ”den kreativa klassen”, som kan ses som en

inriktning inom teorin om tillväxtstrategier, kan de invånare som kommunerna vill locka liknas med den kreativa klassen. Det vill säga personer som har kreativa kunskapsbaserade yrken såsom ingenjörer, designers, konstnärer och liknande. Resultatet av denna studie bekräftar därmed Floridas teori (2006: 10) att den mänskliga kreativiteten är en grundläggande ekonomisk resurs i strävan efter tillväxt i dagens kontext.

Enligt Syssner (2014b: 32) behöver krympande kommuner anpassa sina verksamheter utifrån rådande förhållanden snarare än att sträva efter tillväxt. Det är därmed viktigt att de undersökta kommunerna som under senare år har haft en befolkningsminskning är medvetna om detta och använder strategier för anpassning snarare än tillväxt. Enligt Syssner (2014a: 36) finns anpassningsstrategier sällan skrivna i ett samlat dokument och framhålls sällan som strategier inom planerings-sammanhang vilket också till viss del verkar stämma överens med de undersökta kommunala dokumenten. I undersökningen framkom att samtliga kommuner har vidtagit eller vidtar åtgärder som kan liknas med anpassning dock saknas det uttalade mål, strategier och formaliserade processer för hur de ska genomföras i praktiken. De främst förekommande anpassningsstrategierna som samtliga undersökta kommuner till viss del har mål om och har använt sig av är samverkan med civilsamhället och mellankommunala samarbeten. Samverkan med civilsamhället förekommer dock främst som en strategi som används genom medborgardialoger i samband med processer för detaljplaner och översiktsplaner som regleras av plan- och bygglagen. Förutom i Gällivare kommun har inte framgått om samverkan med civilsamhället i de undersökta kommunerna har varit kopplat till att kommunicera kring åtgärder som syftar till att anpassa kommunen till rådande förhållanden som en befolkningsminskning medför. Dock har flera av kommunerna arbetat med dialoger där de har identifierat invånarnas åsikter om kommunen och om specifika stadsprojekt, vilket är i linje med Hollander och Némeths (2011:358-359) teori om att det är viktigt att identifiera individers åsikter för att veta vad som behöver förändras i orten. Mellankommunala samarbeten framhåller Syssner (2014a: 31), Hollander och Németh (2011: 360-361) som en viktig åtgärd för att arbeta mot anpassning och denna strategi verkar samtliga kommuner arbeta med i relativt stor omfattning. För de idag krympande kommunerna Gällivare och Hagfors har det mellankommunala samarbetet framstått som extra viktigt för att kunna erbjuda tillgång till framförallt utbildning för kommuninvånarna. Dock framkommer att det i flera fall saknas formaliserade processer för mellankommunala samarbeten. Åtgärder såsom prioriteringar och effektiviseringar har använts under perioder då kommunerna har haft en befolkningsminskning. Dessa åtgärder har inte framhållits som mål eller uttalade strategier utan snarare som situationsbundna konsekvenser eller nödvändiga åtgärder som har vidtagits vid en befolkningsminskning vilket stämmer överens med Syssners (2014b: 31-32, 36) teori om användningen av anpassningsstrategier. Att dessa strategier inte framkommer som uttalade skulle kunna bero på att det kan vara känsliga frågor för politiker men även för invånare, särskilt eftersom de skulle kunna innebära att skolor läggs ned eller byggnader rivs.

Utifrån undersökningarna har det inte alltid framgått i vilken omfattning som de åtgärder och strategier som nämns faktiskt har genomförts och det är därför svårt att veta om dessa kan ha gett effekt på kommunernas befolkningstillväxt. Däremot har det ibland framgått vilka strategier som kommunerna själva har upplevt gett effekt. Flera av de undersökta kommunerna framförde under intervjuerna att de tror att flera av tillväxtstrategierna kan ha bidragit till befolkningstillväxt eller åtminstone att befolkningsminskningen har stagnerat. De tillväxtstrategier som kommunerna anser har gett bäst effekt är att möjliggöra för attraktiva och gärna vattennära bostäder, satsa på platsmarknadsföring, såsom att utveckla ett varumärke samt

verka för regionförstoring, det vill säga utveckla möjligheterna för att bo i kommunen och arbeta i en annan. Av intervjuerna framkom att dessa strategier i flera fall har lett till att invånare har valt att flytta till just deras kommun och att de på så sätt har fått en befolkningstillväxt eller åtminstone en mer stabil befolkningsutveckling. Slutligen kan det konstateras att vissa strategier skulle kunna vara mer effektiva än andra men att en enskild strategi antagligen inte kan påverka befolkningsutvecklingen i tillräckligt stor utsträckning utan att det mest fördelaktiga förmodligen är att arbeta med olika strategier.

En intressant fråga att ställa är om det verkligen är nödvändigt för kommuner att skapa befolkningstillväxt och för vems skull som de ska växa? I forskningsöversikten framkom att en befolkningstillväxt kan ha ekonomiska fördelar både för kommunen och för dess invånare. Utifrån de ekonomiska fördelarna kan det därmed kan finnas anledning för kommunerna att vidta åtgärder för att försöka skapa en befolkningstillväxt eller åtminstone att få befolkningsminskningen att stanna av. De ekonomiska fördelarna med en befolkningstillväxt anser enligt Fjertorp (2013: 31) borde vara i linje med att skapa välfärd för kommuninvånarna. Att samtliga kommuner strävar efter tillväxt är därför antagligen inte en tillfällighet eftersom deras grunduppgift är att skapa välfärd enligt kommunallagen (SFS 1991:900). Samtidigt kan en befolkningstillväxt medföra att exempelvis kommunens bostadsutbud och offentliga service inte hinner med att utveckla i samma takt som befolkningen ökar, vilka är viktiga faktorer för kommuninvånarnas välfärd. En växande befolkning kan därmed inte alltid tänkas stärka välfärden.

De undersökta kommunerna har olika förutsättningar som påverkar deras möjligheter att använda tillväxtstrategier och därmed deras möjligheter att få en befolkningstillväxt. Befolkningsmängden och befolkningsutvecklingen under senare år varierar mellan kommunerna vilket påverkar deras förutsättningar. Eftersom en befolkningsminskning enligt Syssner (2012: 22) medför att skatteunderlaget minskar påverkar det de kommunala intäkterna som kan bidra till att skapa välfärd och en befolkningstillväxt. De undersökta krympande kommunerna har därför inte samma ekonomiska möjligheter att genomföra tillväxtstrategier och har behövt prioritera och effektivisera sina verksamheter, vilket kan ses som anpassningsstrategier. De tillväxtstrategier som de krympande kommunerna inte har kunnat genomföra i samma utsträckning är framförallt utveckling av bostadsutbudet och offentlig och kommersiell service. En av de större utmaningarna i samtliga undersökta kommuner är höga produktionskostnader för bostadsbyggande som begränsar utvecklingen av ett varierat bostadsutbud som kan locka nya invånare. Utvecklingen av det offentliga och kommersiella serviceutbudet begränsas framförallt av det minskande kundunderlaget. Samtidigt är det ändå viktigt att även krympande kommuner använder tillväxtstrategier i den mån det är möjligt eftersom det både kan få de befintliga invånarna att vilja och kunna bo kvar och kan locka nya invånare. Av undersökningarna framkom att en befolkningsminskning i vissa fall kan vara svårt att motverka. Enligt Syssner (2014b: 32) är en demografiska tillbakagång oftast en effekt av pågående omvärldstrender som den enskilda kommunen omöjligt kan påverka. Befolkningsminskningen i de undersökta kommunerna har visat sig till stor del beror på en minskning av andelen arbetstillfällen på grund av pågående trender såsom lågkonjunktur och globaliseringen men har även påverkas av exempelvis antalet födda och döda, in- och utvandring, bostadsmarknaden och geografiska förutsättningar. Sammanfattningsvis kan konstateras att flera förutsättningar påverkar de undersökta kommunernas möjligheter till befolkningstillväxt och många faktorer kan kommunerna inte själva påverka.

6.2 Slutsatser

Samtliga undersökta kommuner har, oavsett befolkningsutveckling, använt sig av både *tillväxtstrategier* och *anpassningsstrategier* för att hantera befolkningsminskning. Dock förekommer tillväxtstrategier i större omfattning än anpassningsstrategier. Detta tyder på att de undersökta kommunerna ser det som mer eftersträvansvärt att sträva mot tillväxt än att anpassa kommunen efter de rådande förutsättningarna vilket har lett till att de använder tillväxtstrategier i större omfattning även om anpassningsstrategier i vissa fall hade varit mer fördelaktigt för kommunens utveckling. Vissa av de åtgärder som kan tolkas som anpassningsstrategier framhålls snarare som konsekvenser och nödvändiga åtgärder som har vidtagits vid befolkningsminskning. De undersökta kommunerna verkar i många fall sakna formaliserade processer för att genomföra strategier för anpassning. Därav kan konstateras att särskilt krympande kommunerna därför bör utveckla formaliserade processer för att anpassa kommunen till de rådande förhållandena.

Utifrån kommunernas uppfattningar om *effekterna* av genomförda tillväxt- och anpassningsstrategier verkar de ha påverkat befolkningsutvecklingen positivt, åtminstone i viss utsträckning. Utifrån befolkningsstatistiken är det dock endast vissa av kommunerna som har fått en positiv effekt på sin befolkningsutvecklingen i form av ökad inflyttning vilket kan ifrågasätta effekten av använda strategier och även om valet av strategier har varit anpassade efter respektive kommuns förutsättningar. Det kan därmed konstateras att effekterna av använda strategier är att befolkningsutvecklingen till viss del har påverkats positivt i kommunerna men att strategierna som används bättre behöver anpassas till kommunernas förutsättningar.

Samtidigt framkommer andra *förutsättningar* som har påverkat den positiva respektive negativa befolkningsutvecklingen i kommunerna och att det i vissa fall är omöjligt att motverka en befolkningsminskning. Att vissa av de undersökta kommunerna under senare år har fått en befolkningstillväxt medan andra har fortsatt att ha en befolkningsminskning skulle till stor del kunna bero på att kommunerna har olika demografiska, ekonomiska och geografiska förutsättningar som påverkar i vilken omfattning som de kan använda sig av tillväxtstrategier och därmed deras möjligheter att få befolkningstillväxt. Det kan även bero på pågående omvärldstrender såsom globaliseringen som kommunerna inte kan påverka. Slutligen kan det därmed konstateras att kommunernas sätt att hantera en befolkningsminskning bör anpassas utifrån deras egna förutsättningar eftersom alla har olika och därmed olika möjligheter att skapa befolkningstillväxt.

6.3 Avslutande reflektioner

Slutligen görs en reflektion över forskningens begränsningar. Studiens tidsram och omfattning på 30 högskolepoäng har inneburit att ett antal avgränsningar har gjorts både vad gäller omfattning av antalet fallstudiekommuner, empiriskt material, antal intervjupersoner samt tillvägagångssätt. Insamlad empiri har analyserats utifrån den teoristyrda tematiska analysen som utgör ett teoretiskt ramverk. Det innebär att empirin har avgränsats till att analyseras utifrån ett antal förvalda teman. Det kan därmed finnas strategier, mål och visioner som de undersökta kommunerna arbetar med men som inte har analyserats i denna uppsats eftersom de inte rymmer inom det teoretiska ramverket. Urvalet av informanter har utgått från Denscombes (2016: 287-288) motivering att det framförallt är utifrån nyckelpersoner som kunskaper och värdefulla insikter och attityder kan upptäckas. I förhållande till denna uppsats syfte har tjänstepersonerna

bedömts som nyckelpersoner, vilket utesluter andra som hade kunnat påverka denna uppsats resultat och analys annorlunda. Informanterna är dessutom intervjuade i rollen som tjänsteperson vilket kan ha påverkat samtalet annorlunda jämfört med om de hade intervjuats i en annan roll. Eftersom endast delar av empirin från de kommunala dokumenten och intervjuerna finns med i analysdelen finns en risk att det kan vara svårt för den utomstående läsaren att förstå vissa sammanhang. För att tydliggöra analysen har därför citat från de kommunala dokumenten och intervjuerna använts för att underlätta läsningen. De strategier, mål och visioner som uttrycks i dokumenten och som uttryckts under intervjuerna har gjorts en grundad bedömning av och det finns alltid en risk att tjänstepersonernas uttalanden har tolkats felaktigt. Inom kvalitativ forskning finns en risk att forskarens värderingar, erfarenheter och övertygelser kan påverka hur empirin tolkas och analyseras. Därför är det viktigt att ha ett kritiskt förhållningssätt till denna studiens analys, diskussioner och slutsatser.

Referenser

- Antoni, R., Kurth, T. & Björnberg, D. (2015). *Attraktiva stråk och platser - en guide för städer med ambitioner*. Göteborg: Fastighetsägarna.
- Andersson, R. (1998). *Attraktiva Städer - En samhällsekonomisk analys*. Stockholm: Bygghörsrådsrådet.
- Becker, S., Bryman, A. & Ferguson, H. (2012). *Understanding research for social policy and social work*. 2. uppl. Bristol: The Policy Press.
- Bergström, G. & Boréus, K. (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber AB.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. 4. uppl. Oxford: Oxford University Press.
- Cars, G. (2013). Framgångsrika samverkansprocesser för regional utveckling. I Engström, Carl-Johan (red.). *Den attraktiva regionen: En antologi om tillgänglighet och regional utveckling* (Rapport 2014:037). Borlänge: Trafikverket, ss. 95-106.
https://trafikverket.ineko.se/Files/sv-SE/11544/RelatedFiles/2014_037_Den_attraktiva_regionen_En_antologi_om_tillganglighet_och_utveckling.pdf
- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - För småskaliga forskningsprojekt inom Samhällsvetenskaperna*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Denscombe, M. (2012). *Forskningshandboken - För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2:5. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken - För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2015). Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red). *Handbok i kvalitativ analys*. 2. uppl. Stockholm: Liber AB, ss. 16-43.
- Florida, R. (2006). *Den kreativa klassen framväxt*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Folkesson, A., de Beer, D., Norgren, M. (2014). *Marginalintäkter vid befolkningsförändring*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Gällivare kommun (2014). *Översiktsplan Gällivare kommun 2014 - Del 2 - Planeringsförutsättningar*. Gällivare: Gällivare kommun.
- Gällivare kommun (2012). *Bostadsförsörjning - Gällivare kommun 2012-2030*. Gällivare: Gällivare kommun.

- Hagfors kommun (2002). *Översiktsplan 2000-2010*. Hagfors: Hagfors kommun.
- Hagfors kommun (2017). *Hagforsstrategin 2017-2027*. Hagfors: Hagfors kommun.
- Hallstahammar kommun (2011). *Översiktsplan 2011 - del 1 allmän del*. Hallstahammar: Hallstahammar kommun.
- Hallstahammar kommun (1991). *Översiktsplan - Del 1 allmän del*. Hallstahammar: Hallstahammar kommun.
- Hallstahammar kommun (2017). *Visionen för Hallstahammars kommun*.
<http://www.hallstahammar.se/Kommun-politik/mal-och-budget/Var-vision/> [2018-04-05]
- Hollander, J. B. & Németh, J. (2011). The bounds of smart decline: a foundational theory for planning shrinking cities. *Housing Policy Debate*, vol. 21, nr. 3, ss. 349-367.
- Jessen, J. (2012). Conceptualizing Shrinking Cities – A Challenge for Planning Theory. I Ganser, Robin & Piro, Rocky (red.). *Parallel Patterns of Shrinking Cities and Urban Growth, Spatial Planning for Sustainable Development of City Regions and Rural Areas*. Farnham & Burlington: Ashgate Publishing Limited & Ashgate Publishing Company, ss. 45-58.
- Karlskoga kommun (2011). *Översiktsplan för Karlskoga kommun*. Karlskoga: Karlskoga kommun.
- Karlskoga kommun (2012). *Bostadsplaneringsprogram 2012*. Karlskoga: Karlskoga kommun.
- Karlskoga kommun (2017). *Mål och budget 2018-2020*. Karlskoga: Karlskoga kommun.
- Kolmodin, A., Malmsten, P., Danell, T., Tynelius, U., Normark, I. & Jeding, C. (2014). *Fakta och exempel kring lokal attraktivitet*. (Rapport 2014:14). Östersund: Tillväxtanalys.
https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.201965214d8715afd16cf23/1432812225214/rapport_2014_14_Fakta+och+exempel+kring+lokal+attraktivitet.pdf
- Kolmodin, A., Normark, I. & Råbock, I. (2011). *Orter med befolkningsökning - exempel på "attraktiva orter" perioden 2000-2010*. (Rapport 2011:11). Östersund: Tillväxtanalys.
<http://www.strandskyddsdelegationen.se/wp-content/uploads/Orter-med-befolknings%C3%B6kning-Exempel-p%C3%A5-attraktiva-orter-perioden-2000-2010.pdf>
- Köpings kommun (2012). *Köping i framtiden - Översiktsplan för Köpings kommun*. Köping: Köpings kommun.
- Köpings kommun (2015) *Mål och budget 2016-2018*. Köping: Köpings kommun.
- Martinez-fernandez, C., Audirac, I., Fol, S., Cunningham-Sabot, E. (2012). Shrinking cities: Urban challenges of globalization. *International journal of urban and regional research*, vol. 36, nr. 2, ss. 214-225. DOI: 10.1111/j.1468-2427.2011.01092.x

- Merriam, S. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, V. (2012). *Framgångsrik kommunal utveckling - Mot handlingsorientering* (Rapport 11). Göteborg: Kommunforskning i Västsverige. <http://www.natkom.se/PDF/Rapporter/011.pdf>
- Nilsson, J-E. (2003). *Kunskapsamhällets geografi* (Rapport 2-03). Stockholm: Arena för tillväxt, Sveriges kommuner och landsting.
- Nilsson, L. (2015). Metropolisering och krympande städer: Västeuropeisk stadsutveckling 1950-2010. I Nilsson, L & Berglund, M (red.) *Nordiska lokalsamhällen i möte med globaliseringen 1950- 2010*. Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet, Stockholms Universitet, ss. 10-23.
- Niedomysl, T. (2010). Towards a conceptual framework of place attractiveness: a migration perspective. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, Vol. 92, nr. 1, ss. 97-109.
- Pallagst, K. (2008). Shrinking cities: planning challenges from an international perspective. *Cities growing smaller*, Vol.1, ss. 6-16.
- Pettersson, L. (2013). Tillgänglighet och orsattraktivitet. I Engström, C-J. (red.) *Den attraktiva regionen: En antologi om tillgänglighet och regional utveckling*. Borlänge: Trafikverket, ss. 19-38.
https://trafikverket.ineko.se/Files/sv-SE/11544/RelatedFiles/2014_037_Den_attraktiva_regionen_En_antologi_om_tillganglighet_oc_h_utveckling.pdf
- Rapley, T. (2007). Interviews. I Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F. & Silverman, D. (red.) *Qualitative Research Practice*. London: SAGE Publications, ss. 15-33.
- Reinecker, L. och Jörgensen Stray, P. (2014). *Att skriva en bra uppsats*. 3. uppl. Stockholm: Liber AB.
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Seale, C. (2012). *Researching Society and Culture*. 3. uppl. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- SFS 1991:900. *Kommunallag*. Stockholm: Finansdepartementet K
- Statistiska centralbyrån (2015). *Dagens urbanisering - inte på landsbygdens bekostnad*. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Dagens-urbanisering--inte-pa-landsbygdens-bekostnad/ [2016-11-19]
- Statistiska Centralbyrån (2018a). *Djupdykning i statistik om Sveriges kommuner*. <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/djupdykning-i-kommunstatistik/> [2018-04-25]
- Statistiska Centralbyrån (2018b). *Folkmängd i Sveriges kommuner 1950-2017*. <http://www.scb.se/hitta-statistik/sok/?query=folkm%C3%A4ngd+i+sveriges+kommuner+1950-2017+&lang=sv> [2018-04-25]

Syssner, J. (2012). *Världens bästa plats? Platsmarknadsföring, makt och medborgarskap*. Lund: Nordic Academic Press.

Syssner, J. (2013). Regionaliseringens platser, aktörer, värden och bilder. I Engström, Carl-Johan (red.). *Den attraktiva regionen: En antologi om tillgänglighet och regional utveckling*. (Rapport 2014:037). Borlänge: Trafikverket, ss. 39-50.
https://trafikverket.ineko.se/Files/sv-SE/11544/RelatedFiles/2014_037_Den_attraktiva_regionen_En_antologi_om_tillganglighet_och_utveckling.pdf

Syssner, J. (2014a). *Politik för kommuner som krymper* (Rapport 2014:4). Linköping: Linköpings universitet. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:742926/FULLTEXT01.pdf>

Syssner, J. (2014b). Strategier för kommuner som krymper: om lokal anpassningspolitik som komplement till lokal tillväxtpolitik. I Hermelin, B, (red). *Kommunstrategiska perspektiv: Demokrati, organisation, kunskap och samhällsförändring*. (Rapport 2014:1). Linköping: Linköpings universitet, ss. 31-38. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:702439/FULLTEXT01.pdf>

Torège, J. (2015). *Tillit och tolerans - en skrift om det sociala kapitalets betydelse för platsens utveckling*. Stockholm: Arena för Tillväxt.
http://www.arenafortillvaxt.se/files/PDF/Tillit%20och%20Tolerans_webb.pdf

Uddevalla kommun (2000). *Centrala Uddevalla - Fördjupning av kommunens översiktsplan*. Uddevalla: Uddevalla kommun.

Uddevalla kommun (2010). *Översiktsplan för Uddevalla kommun 2010*. Uddevalla: Uddevalla kommun.

Uddevalla kommun (2013). *Bostadsförsörjningsprogram för Uddevalla kommun: fokus på tillväxt, unga och arbetande, familjer*. Uddevalla: Uddevalla kommun.

Uddevalla kommun (2015). *Strategisk plan 2015-2018*. Uddevalla: Uddevalla kommun.

Uddevalla kommun (2018). *Kommunfakta*. https://www.uddevalla.se/kommun-och-politik/kommunfakta.html?vv_hit=true [2018-02-27]

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Wiechmann, T. & Bontje, M. (2015). Responding to tough times: policy and planning strategies in shrinking cities. *European Planning Studies*, vol. 23, nr. 1, ss. 1-11.

Yin, K. R. (2006). *Fallstudier: design och genomförande*. Malmö: Liber AB.

Yin, K. R. (2014). *Case study research: design and methods*. 5. uppl. London: SAGE.

Intervjuer och e-post

Informant 1. Tjänsteperson: Karlskoga kommun. Telefonintervju den 29 mars 2018

Informant 2. Tjänsteperson: Uddevalla kommun. Telefonintervju den 6 april 2018

Informant 3. Tjänsteperson: Hallstahammar kommun. Telefonintervju den 10 april 2018

Informant 4. Tjänsteperson: Hagfors kommun. Telefonintervju den 13 april 2018

Informant 5. Tjänsteperson: Gällivare kommun. Telefonintervju den 17 april 2018

Jan-Evert Nilsson. Professor i regional utveckling och föreståndare vid Centrum för territoriell utvecklingsplanering vid Blekinge Tekniska Högskola. E-post 22 mars 2018 och 31 mars 2018

Figurer

Samtliga figurer är framtagna av uppsatsens författare.

Bilaga 1.

Intervjufrågor

Hur ser ni på befolkningsutvecklingen i er kommun sedan 1970-talet och fram till idag? Anser ni att ni idag är en växande eller krympande kommun?

Vilka konsekvenser har befolkningsminskningen haft för kommunen?

Har ni använt er av några strategier eller vidtagit några åtgärder för att hantera befolkningsminskningen? Vilka i så fall? Vilka effekter har dessa haft?

Har ni använt er av några strategier eller vidtagit några åtgärder för att behålla och locka nya invånare? Vilka i så fall? Vilka effekter har dessa haft?

Arbetar er kommun med att involvera medborgare i tidiga skeden i planeringsprocesserna? Hur i så fall?

Vilka ser ni som de främsta potentiella inflyttarna till kommunen?

Hur kan er kommuns förutsättningar påverka möjligheten att få befolkningstillväxt?